T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

AHMED B. HANBEL'İN MÜSNED'İNDE YER ALAN HZ. EBÛ BEKİR'E AİT RİVAYETLERİN İSNAT VE MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mehmet Sait AVCI
17909001

Danışman
Prof. Dr. Ahmet KELEŞ

Diyarbakır-2020

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

AHMED B. HANBEL'İN MÜSNED'İNDE YER ALAN HZ. EBÛ BEKİR'E AİT RİVAYETLERİN İSNAT VE MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mehmet Sait AVCI
17909001

Danışman
Prof. Dr. Ahmet KELEŞ

Diyarbakır-2020

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Yer Alan Hz. Ebû Bekir'e Ait Rivayetlerin İsnat ve Muhteva Açısından İncelenmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

…/…./2020

Mehmet Sait AVCI

ÖN SÖZ

Hz. Peygamber (s.a.v.) ömrünün son demlerinde bizlere iki emanet bıraktığını ifade eder. Bir tanesi Allah'ın (c.c.) kelamı Kur'ân-Kerîm, diğeri ise Resulullah'ın (s.a.v.) sünnetidir. Biz bu sünneti ondan sonra gelen Sahâbe, Tâbiîn ve Etbâ'u't-Tâbiîn nesilleri aracılığıyla önce sözlü daha sonra yazıya geçirilmiş bir halde miras olarak aldık. Resulullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra her nesil bu emaneti elinden geldiği kadar korumaya çalışmış ve kendilerinden sonra gelen nesle en doğru şekilde aktarmaya çalışmıştır. Bugün bu emanet bizlerin omuzları üzerindedir. Onu en güzel şekilde anlamak ve insanlara aktarmak hepimizin görevidir.

Kur'ân-Kerîm'i doğru şekilde anlayabilmek için Kur'ân-Kerîm'i tebyin görevi de verilen Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve onun hadislerini çok iyi bilmemiz gerekmektedir. Onun hadislerini bulabileceğimiz en eski ve en hacimli eserlerden biri de Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned* adlı eseridir. Biz de bu eser üzerinde çalışma kararı aldık. Eserin hacimli olması sebebiyle tümünü çalışmak hem uzun bir zaman hem de büyük bir ilmi birikim istemektedir. Biz de bu çalışmamızda *el-Müsned*'in sadece bir kısmını incelemeye çalıştık.

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i sahâbî isimlerine göre tertip edilmiş olup 904 sahâbînin müsnedini içermektedir. Biz bu çalışmamızda bu müsnedlerin birincisi olan Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) müsnedini seçtik. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) müsnedini seçmemizin nedeni İslam'ın Mekke topraklarını şereflendirmesiyle birlikte Hz. Peygamber'e (s.a.v.) tâbi olup her türlü sıkıntıya göğüs germesi ve onun vefatından sonra da Müslümanların sorumluluğunu üstlenmesidir. Çünkü o, hayatı boyunca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanından ayrılmamış ve Resulullah'a (s.a.v.) en yakın kimselerden olmuştur.

Tez çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, metodu, kapsamı ve araştırmamızın kaynakları hakkında bazı bilgiler verdik. Birinci bölümde, Ahmed b. Hanbel'in hayatı ve *el-Müsned* ile ilgili bilgilere yer verdik. İkinci bölümde, rivayetlerini çalıştığımız Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hayatına kısaca değindikten sonra bu rivayetleri konulara göre tasnif edip her bir rivayet hakkında araştırma yapıp ilgili rivayet hakkında bir hükme varmaya çalıştık. Üçüncü bölümde ise üç başlık üzerinde yoğunlaştık. Birinci başlık altında rivayetlerin merfû' veya mevkûf olma durumlarını tespit ettik. İkinci başlık altında isnad zincirlerindeki bütün râvîlerin cerh ve ta'dîl durumunu inceledik. Üçüncü başlık altında ise söz konusu rivayetleri kelam, fıkıh, tefsir, Kur'ân ilimleri, siyer ve tarih gibi farklı ilimlerde delil olarak kullanılıp kullanılmadığını tespit etmeye çalıştık.

Tezimin başından sonuna kadar her aşamasında görüşlerinden istifade ettiğim değerli danışman hocam Prof. Dr. Ahmet KELEŞ'e, hadis ilmine yönelmeme vesile olan kıymetli hocam Dr. Nizamettin ÇELİK'e, bugüne kadar üzerimde emeklerini hissettiğim bütün hocalarıma, 13 Mart günü Rahmet-i Rahmân'a kavuşan anneme ve ilim yolculuğuna girmeme vesile olan babama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezin hazırlanması sürecinde kendilerini ihmal ettiğimi düşündüğüm oğluma ve desteklerini esirgemeyen kıymetli eşime gönülden teşekkür ederim.

Mehmet Sait AVCI

Diyarbakır 2020

ÖZET

Klasik hadis kaynakları arasında, hem rivayet hacmi hem de kıdem bakımından önemli bir yere sahip olan Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned adlı eseri, çalışmamızın ana kaynağını oluşturmaktadır. Biz bu çalışmamızda, el-Müsned'den bir bölüm olan Hz. Ebû Bekir'in rivayetlerini incelemeye çalıştık. Tezimizin asıl hedefi, Müsned türü olan bu eserin bir kısmını musannef türüne çevirmektir. Ayrıca bu rivayetlerin geniş bir araştırmasını yapmak ve bu rivayetlerin Temel İslam Bilimleri alanında delil olarak nasıl kullanıldığını tespit etmektir.

Çalışmamızın birinci bölümünü, Ahmed b. Hanbel'in hayatı ve el-Müsned ile ilgili bilgiler oluşturmaktadır. İkinci bölümde, rivayetler konularına göre ayrılmış, isnat analizleri yapılmış ve gerekli araştırmalar yapıldıktan sonra her biri hakkında sıhhat hükümleri verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, rivayetlerin merfû' ve mevkuf olanları tespit edilmiştir. Ayrıca isnatta yer alan ravilerin cerh ve ta'dîl durumları tespit edilmiştir. Daha sonra, bu rivayetlerin konu yoğunluğuna göre kelam, fıkıh, tefsir, Kur'ân ilimleri, siyer ve tarih gibi ilimlerde delil olarak kullanıp-kullanılmadığına değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hadis, Ahmed b. Hanbel, Müsned, Hz. Ebû Bekir, Rivayet.

ABSTRACT

Among the classical hadith sources, Ahmed b. Hanbel's work titled al-Müsned constitutes the main source of our work, which has an important place in terms of narration volume and seniority. In our study, we tried to examine the narrations of Abu Bakr's narrations. The main goal of our thesis is to turn some of this work, which is Musnad type, into the type of musnnef. It is also to carry out an extensive investigation of these narrations and to determine how these narrations are used as evidence in the field of Basic Islamic Sciences.

The first part of our study, it contains information about Ahmed b. Hanbel's life and al-Musnad. In the second part, narrations are separated according to their subjects, attribution analyzes are made and after the necessary researches, sound provisions are made about each of them. In the third part, the "merfu" and "mevkuf" of the narrations and the ones who are well known were determined. In addition, the cerh and ta'dîl states of the narrators in the attribution were determined. Then, it is mentioned whether these narrations are used as evidence in sciences, fiqh, tafsir, Koran sciences, siyer and history according to the subject density.

Key words: Hadith, Ahmed b. Hanbel, Musned, Ebû Bekir, Narration

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **IV**

İÇİNDEKİLER ..... **V**

KISALTMALAR ..... **IX**

GİRİŞ **1**

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ **1**

2. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAPSAMI **2**

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI **3**

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED B. HANBEL'İN HAYATI ve eL-MÜSNED ADLI ESERİ

1.1. AHMED b. HANBEL'İN HAYATI **6**

1.1.1. İsmi, Künyesi ve Nesebi 6

1.1.2. Ailesi 7

1.1.3. Eğitimi ve İlim Yolculuğu 8

1.1.4. İlmi Kişiliği 11

1.1.5. Halku'l- Kur'ân Meselesi ve Mihne Yılları 13

1.1.6. Hocaları 16

1.1.7. Talebeleri 16

1.1.8. Eserleri 17

1.1.9. Vefatı 19

1.2. EL-MÜSNED ADLI ESERİ 19

1.2.1. Eserin Tanıtımı 19

1.2.2. el-Müsned İle İlgili Yapılan Çalışmalar 24

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI, MÜSNED'DEKİ RİVAYETLERİNİN KONU DAĞILIMI ve İSNAT İNCELEMESİ

2.1. HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI 28

2.2. HZ. EBÛ BEKİR'İN RİVAYETLERİNİN KONU DAĞILIMI VE İSNAT İNCELEMESİ 32

2.2.1. Temizlik 33

2.2.2. İbadet 34

2.2.2.1. Hac 34

2.2.2.2. Zekât 35

2.2.3. Dua 38

2.2.4. Tövbe 49

2.2.5. Şefaat 52

2.2.6. Kur'ân Okumanın Fazileti 56

2.2.7. Sahabe Fazileti 57

2.2.7.1. İbn Mesud'un Fazileti 57

2.2.7.2. Hâlid b. Velîd'in Fazileti 58

2.2.8. Cem'u'l-Kur'ân 58

2.2.9. Günahın Karşılığı ve Kefareti 60

2.2.10. Ridde Olayları 63

2.2.11. Miras 65

2.2.12. Ahlak 73

2.2.13. Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker 76

2.2.14. Hicret 79
2.2.15. Zulüm 83
2.2.16. Deccal 84
2.2.17. Recm 86
2.2.18. Nikâh 86
2.2.19. Hilâfet 88
2.2.20. Kader 91
2.2.21. Hz. Peygamber'in Vefatı 91
2.2.22. Cennete Hesapsız Girecek Olanlar 96
2.2.23. Hz. Peygamber'in Sıfatları 97
2.2.24. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Kendisi Hakkında Rivayetler 98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. EBÛ BEKİR RİVAYETLERİNİN İSTATİSTİKİ DAĞILIMI, İSNAT VE MUHTEVA AÇISINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

3.1. HZ. EBÛ BEKİR'DEN GELEN MERFÛ' VE MEVKUF RİVAYETLER103

3.1.1. Merfû' Rivayetler 103
3.1.2. Mevkuf Rivayetler 105

3.2. HZ. EBÛ BEKİR RİVAYETLERİNİN SAHÂBÎ, TÂBİÎN VE ETBÂ'U'T-TÂBİÎN RÂVÎLERİ 106

3.2.1. Sahâbî Râvîleri 106
3.2.2. Tâbiîn Râvîleri 108
3.2.3. Etbâ'u't-Tâbiîn Râvîleri 113

3.3. HZ. EBU BEKİR'E AİT RİVAYETLERİN MUHTEVA DEĞERLENDİRMESİ 118

3.3.1. Hz. Ebu Bekir'e Ait Rivayetlerin Konu Yoğunluğu 119
3.3.2. Kelam İlminde Delil Olarak Kullanımı 123
3.3.3. Fıkıh İlminde Delil Olarak Kullanımı 125

3.3.4. Tefsir Ve Kur'ân İlimlerinde Delil Olarak Kullanımı 128
3.3.5. Me'sur Dua ve Zikirlerde Delil Olarak Kullanımı..... 130
3.3.6. Tarih ve Siyer Eserlerinde Delil Olarak Kullanımı..... 130
3.3.7. Ahlak Konusunda Delil Olarak Kullanımı..... 132
SONUÇ..... 133
KAYNAKÇA 136

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselam
b.	Bin, İbn (oğlu/oğul)
bkz.	Bakınız
b.y.y.	Basım Yeri Yok
c.	Cild
c.c.	Celle Celâluhu
Çev.	Çeviren, Tercüme Eden
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Hz.	Hazreti
h.	Hicri
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
r.a.	Radıyallahu anh/anhâ
s.	Sayfa
sy.	Sayı
s.a.v.	Sallalahu Aleyhi ve Sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik Eden
tsz.	Tarihsiz
ö.	Ölüm Tarihi
Yay.	Yayınları, Yayınevi

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

İslam'da Kur'ân-ı Kerim'den sonra ikinci hüccet şüphesiz Hz. Peygamber'in sünneti ve bunun sözlü veya yazılı hali olan hadislerdir. Hz. Peygamberin hadislerini kendilerinden sonraki nesillere nakleden kişilerin ne kadar titiz davrandıkları herkesçe malumdur. Onlar Hz. Peygamber'in hadislerini bizlere aktarabilmek için uzun ve yorucu yolculuklar yapmış ve bütün mesailerini bu kutlu işe harcamışlardır.

Biz bu çalışmamızda ümmetin en faziletlisi ve ilk halife olan Hz. Ebu Bekir'den bizlere *el-Müsned* yoluyla aktarılan hadisleri konu edinmeye çalışacağız. Çalışmamızda Hz. Ebû Bekir'in rivayetlerini seçmemizin nedeni onun İslam'a ilk girenlerden olması, Hz. Peygamber ile müminler katındaki değeri ve Hz. Peygamber'den sonra Müslümanların sorumluluğunu alarak halife olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca o, İslam'ın geldiği ilk günlerde Müslüman olmuş ve ömrünün sonuna kadar da İslam'ın ilk saflarından bir an olsun ayrılmamıştır.

Hz. Ebû Bekir'in rivayetlerini toplu halde bulabileceğimiz en hacimli eserlerden bir tanesi, Müsned deyince akla gelen ilk eser olan Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'idir. Ahmed b. Hanbel'in bu hacimli eseri 904 sahâbînin müsnedinden oluşmaktadır. İşte biz de bu eserdeki müsnedlerin ilki olan *Müsnedi Ebî Bekr*'i incelemeyi seçtik.

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i üzerine yüzlerce çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların her biri eseri farklı yönlerden ele almıştır. Bu çalışmalarla ilgili gerekli bilgileri ilgili yerde anlatacağız. Bizim bu çalışmayı yapmamızın amacı ise bu büyük eserin bir kısmı olan Hz. Ebû Bekir'in rivayetlerinin üzerinde özel olarak çalışmak, senet ve metin yönünden incelemek ve bu rivayetlerin farklı ilim dallarında delil olarak kullanımını tespit etmektir.

Bütün bu sebeplerden dolayı Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde Hz. Ebû Bekir'in rivayetlerini senet ve muhteva açısından incelemeye çalıştık. Denizde bir katre bile olamayan çalışmamızın hadis ilmine katkı sağlamasını Yüce Allah'tan ümit ediyorum.

2. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAPSAMI

Tez çalışmamızı hadis kitaplarımızdan Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i ve bu kitap içinde yer alan Hz. Ebû Bekir'in rivayetleri ile sınırlandırdık. Böyle yapmamız, hem konunun sınırlarını belirlememize hem de bu konu üzerinde yoğun olarak çalışmamıza vesile oldu.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü iki kısma ayırdık. İlk kısımda Ahmed b. Hanbel'in hayatı, eğitimi, mihne hadisesinde yaşadıkları, hocaları, eserleri ve vefatını ele aldık. İkinci kısımda ise Ahmed b. Hanbel'in en önemli eseri *el-Müsned*'i tanıtmaya çalışıp *el-Müsned* üzerine yapılmış olan çalışmaları ele aldık. Bu kısmın sonunda ise ülkemizde *el-Müsned* üzerine yapılmış olan çalışmaları kısa bir şekilde verdik.

Çalışmamızın ikinci bölümünü de iki kısma ayırdık. Birinci kısımda rivayetlerini ele aldığımız Hz. Ebû Bekir'in kısaca hayatına değindik. İkinci kısımda ise Hz. Ebû Bekir'den rivayet edilen hadisleri ele aldık. *el-Müsned*'de ale'r-ricâl metoduyla sıralanmış olan rivayetleri konularına göre bir tasnife tabi tuttuk. Ele aldığımız bu rivayetleri tercüme ve şerh kitaplarından da yararlanarak tercüme ettik. Her bir hadisin tercümesini yaptıktan sonra hadisin tahrîcini dipnot şeklinde verdik. Daha sonra hadisin râvîleri ve metni hakkında geniş bir araştırma yapıp başka âlimlerin de değerlendirmelerinden yararlanarak bir hükme varmaya çalıştık. Zayıf olarak bulduğumuz her bir rivayetin zayıflık sebebini de hadisin hemen altında vermeye çalıştık.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünü ise üç başlık altında ele almaya çalıştık. Birinci başlığın altında Hz. Ebû Bekir'den rivayet edilen hadislerin merfû' ve mevkuf olanların hangileri olduğunu bu kavramları kısaca açıkladıktan sonra tespit ettik. Bu kavramlar hakkında bilgi vermemizin sebebi çalışmayı okuyacak

genel okuyucuların istifade etmesidir. İkinci başlık altında Hz. Ebû Bekir'den rivayet edilen hadislerdeki sened zincirlerini inceledik. Râvîlerin sahâbî, tabiîn ve etbâü't-tâbiîn tabakalarından hangisinden olduklarını tespit etmeye çalıştık. Bu rivayetlerde yer alan bütün râvîlerin cerh ve tadil durumlarını ilgili kitaplardan araştırıp burada zikrettik. Üçüncü başlığın altında ise bu rivayetleri muhteva değerlendirmesine tabi tuttuk. Söz konusu rivayetlerin kelam, fıkıh, tefsir, Kur'ân ilimleri, siyer ve tarih gibi ilimlerde delil olarak kullanılıp kullanılmadığını inceledik.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızı hazırlarken bize yardımcı olabilecek birçok kaynaktan yararlandık. Biz burada en çok yararlandığımız kaynakları zikretmeye çalışacağız. İlk bölümde Ahmed b. Hanbel'in hayatı ve *el-Müsned'ni* ele alırken Ebu Ya'lâ'nın (ö. 307/919) *Tabakâtu'l-Hanâbile*'si, Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) *Târîhu Bağdâd*'ı, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'sı, Buhârî'nin (ö. 256/870) *Târîhu'l-Kebîr*'i, Ebû Zehra'nın *Ahmed İbn-i Hanbel* adlı eseri ve Diyanet İslam Ansiklopedisinin ilgili maddelerinden yararlanmaya çalıştık.

İkinci bölümümüzde Hz. Ebû Bekir'in hayatını anlatırken Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Tezkiretu'l-Huffaz*'ı ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'si gibi eserlerden yararlandık. Hadisleri konularına göre ayırırken kütüb-i sitte içerisinde yer alan rivayetlerin tasnifine ve es-Sââtî'nin (ö. 1377/1958) el-Müsned'i konularına göre tertip ettiği *el-Fethu'r-Rabbânî Lî Tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî* adlı eserinden istifade ettik. Hadislerin tercümeleri konusunda Ahmed Davudoğlu'nun (ö. 1403/1983) tercüme ettiği el-Mervezî'nin (ö. 292/905) *Müsnedü Ebî Bekri's-Sıddîk* adlı eseri ve Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız ve Zekeriya Yıldız'ın tercüme ettikleri *el-Müsned* adlı eserinden yararlandık. Rivayetler arasında yer alan ayetlerin meallerini ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mealini esas alarak yazdık. Söz konusu rivayetler hakkında hüküm verirken İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Tehzîbü't-Tehzîb* ve *Takrîbü't-Tehzîb*'i, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Mîzânu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Rical*'i, Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical*'i, İbn Hıbbân'ın (ö. 354/965) *es-Sikât*'ı, İbn Ebi Hatim'in (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'i

gibi eserlerden istifade ettik. Ulaştığımız sonuçla birlikte Şuayb el-Arnaût ve Ahmed Muhammed Şakir'in ilgili hadisler hakkındaki hükümlerini de vermeye çalıştık.

Son bölümümüzde ise bu rivayetlerin başka ilim dallarında delil olarak kullanımını tespit etmek için belli başlı bazı eserleri taramaya çalıştık. Bu rivayetlerin fıkıh ilminde delil olarak kullanımı için ez-Zeylaî'nin (ö. 762/1360) *Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*'si, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *et- Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr*'i, Hatîb eş-Şirbînî'nin (ö. 977/1570) *Muğni'l-Muhtâc İlâ Marifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*'ı ve Seyyid Sâbık'ın (ö. 1420/2000) *Fıkhu's-Sunne* adlı eserlerine, Kelam ilminde delil olarak kullanımı için İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*'i, İmam Nesâî'nin (ö. 303/915) *Fezâilü'l-Kur'ân*'ı, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855*) Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe'si,* es-Sehâvî'nin (ö. 902/1497) *el-Kanâa Fîmâ Yahsünü'l-İhâta Bihî Min Eşrâti's-Sâa*'sı ve el-Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Kitâbü'l-Kazâ Ve'l-Kader* adlı eserlerine, Tefsir ve Kur'ân ilimlerinde delil olarak kullanımı için İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'i, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-Tenzîl Ve Hakaiku't-Te'vîl'i* ve Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-İtkân* adlı eserlerine, Me'sur dua ve zikirlerde delil olarak kullanımı için et-Taberânî'nin (ö. 360/971) *Kitâbü'd-Duâ*'sı ve en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Ezkâr* adlı eserlerine, Tarih ve siyer eserlerinde delil olarak kullanımı için İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye'si*, el-Halebî'nin (ö. 1044/1635) *es-Sîretü'l-Halebiyye*'si gibi eserleri taramaya çalıştık.

Çalışmamızda özellikle hadis tarihi ve usulü ile ilgili konularda başvurmak için belli başlı bazı eserleri seçtik. Bunlar; İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Nüzhetü'n-Nezar fi Tevdîhi Nühbetü'l-Fiker*'i, Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *Tedrîbu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*'si, Hâkim en-Nisâbûrî'nin (ö. 405/1014) *Ma'rifet-i Ulûmi'l-Hadis*'i, Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) *el-Kifaye Fî İlmi'r-Rivâye*'si, Ahmet Keleş'in *Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri*, Talat Koçyiğit'in (ö. 1432/2011) *Hadis Usulü* ve *Hadis Tarihi*, Ahmet Yücel'in *Hadis Usûlü* ve *Hadis Tarihi*, Hacı Musa Bağcı'nın *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, Abdullah Aydınlı'nın *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İsmail Lütfi Çakan'ın *Hadis Edebiyatı,* Ömer Özpınar'ın *Hadis*

Edebiyatının Oluşumu kitapları ve Diyanet İslam Ansiklopedisinin ilgili maddeleri çalışmamızdaki bazı kaynaklardır.

Burada zikrettiğimiz eserler, çalışmamızda en çok yararlandığımız kaynaklardandır. Tabi bunların dışında birçok kaynaktan da istifade etmeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED B. HANBEL'İN HAYATI ve EL-MÜSNED ADLI ESERİ

1.1. AHMED B. HANBEL'İN HAYATI

1.1.1. İsmi, Künyesi ve Nesebi

Tam ismi, Ebû Abdillâh Ahmed bin Muhammed bin Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî'dir.[1] Herkes tarafından bilinen büyük hadis âlimi, Hanbelî mezhebinin imamı, fakîh, müfessir ve kelâm âlimidir.[2]

İbn Hanbel, meşhur görüşe göre hicri 164 (780) yılında Bağdat'ta doğdu. Doğum tarihini kendisi naklettiği için doğum tarihinde kimse ihtilaf etmemiştir. Merv'de doğduğu söylense de bu doğru bir bilgi değildir. Çünkü annesi ona Merv'de hamile kalmış, Bağdat'a göç ettikten sonra orada dünyaya gelmiştir. O, hem baba hem de anne tarafından Arap olan Şeybân kabilesindendir.[3]

Oğlu Salih'in rivayet ettiğine göre soyu Hz. Peygamber'in dedesi Nizâr'da birleşmektedir. Babası daha otuz yaşlarında genç sayılacak bir

---

[1] Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, **Menâkibu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel,** thk. Abdullah b. Abdulmuhsîn et-Turkî, Dâru Hicr, Hicr 1988, s. 18; Ebu Abdillah Muhammed bin Ahmed ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, Müessesetü'r-Risale, Beyrût 2014, c. 11 s. 178; Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, thk. Muhammed Abdulmuîd Han, Dâiratü'l-Meârifi'l-Osmânî, tsz, c.2, s.5.

[2] Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ Ve'l-Lüğât**, Dârü'1-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz, c.1, s.110.

[3] Cemaleddin Ebû'l-Haccâc Yûsuf Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, Beşşar Âvâd Ma'ruf thk. Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1980, c.1, s.137; el-Cevzî, **Menâkibu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, s. 13; Muhammed Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, (Çev.) Osman Keskioğlu, Hilal Yay, Ankara 1984, s. 21-22; İbn Asâkir Ebi'l Kâsım Ali b. Hasan, **Târîhu Dımeşk**, thk. Amr b. Gurâme el-Amrevî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, c.7, s.262.

yaşta vefat ettiğinden annesi Safiyye bint Meymûne'nin himayesinde büyüdü.[45] Babasını hatırlayamadığı küçük bir yaşta kaybetti. Böyle olduğu halde başkalarına muhtaç bir hayat yaşamadı. Çünkü babasından miras olarak Bağdat'ta oturdukları ev ve kiraya verdikleri bir dükkân kalmıştı. Az da olsa kiralık dükkandan gelen parayla kıt kanaat geçiniyordu. Bolluk içinde bir hayat yaşamadığı gibi, başkalarına muhtaç da yaşamıyordu. Evin kirasıyla geçinip gidiyordu.[6]

1.1.2. Ailesi

Ahmed b. Hanbel çocukluğundan beri ilimle uğraşmış sürekli olarak bir hocasının ilim halkasından başka bir hocasının ilim halkasına katılırdı. Bu hocalarının çoğunluğu Bağdat'ta olduğu gibi çoğu zaman Bağdat'ın dışına da ilim seyahatlerine çıkardı. Bundan dolayı erken yaşta evlenmeyip o zaman için geç sayılacak bir yaşta evlenmiştir. Bu konu hakkında amcasının oğlu Hanbel diyor ki, Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini duydum: "Ben kırk yaşındayken evlendim ve Allah bana büyük bir hayır verdi."[7]

Ahmed b. Hanbel bir tanesi cariye olmak üzere Âbbase, Reyhâne ve Husn adında üç kadınla evlenmiştir. Ebû Bekir el-Hallâl, *Ahlak-u Ahmed* kitabında şöyle der: "Bana Züheyr b. Salih b. Ahmed şöyle dedi: "Benim dedem Araplardan Âbbase binti el-Fadl ile evlendi. Ondan sadece benim babam (Salih) doğdu. O vefat ettikten sonra Reyhâne ile evlendi. Ondan da amcam Abdullah doğdu. Daha sonra Husn isminde bir cariye satın alıp evlendi. Ondan Hasan ve Hüseyin isminde ikiz çocukları oldu. Ancak daha bebek yaşta vefat ettiler. Daha sonra Hasan, Muhammed ve Said ismindeki çocukları dünyaya geldi."[8]

---

[4] Mehmet Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", **DİA**, İstanbul 1989, c.2, s.75-80.
[5] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.179.
[6] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s.25.
[7] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.185.
[8] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.185.

1.1.3. Eğitimi ve İlim Yolculuğu

İmam Ahmed Bağdat'ta büyüdü. O zamanlar Bağdat Abbasilerin başkenti olup, ilmi açıdan çok parlak bir konuma sahipti. Zamanın en meşhur kurraları, Hadis ve Fıkıh âlimleri, mutasavvıfları, dil âlimleri, hekimleri ve filozofları Bağdat'ta bulunuyordu. Hafızlığını annesinin yanında yapmıştır. Hafızlıkla beraber lügat ilmini de öğrendikten sonra kısa bir müddet hükümette vazife almıştır.[9]

O zamanlar yerleşmiş olan usul, her âlimin ders halkasına katılıp ders almak değildi. Bilakis devamlı olarak bir âlimin ders halkasına katılıp o ilmi aldıktan sonra başka bir âlimin ders halkasına katılmaktı. İmam Ahmed de öyle yaptı. 179 yılında daha 16 yaşındayken Bağdat'ta hadis ve fıkıh âsârını çok iyi bilen Huşeym b. Beşîr'den (ö. 183/799) ders almaya başladı. Huşeym'in dersine devam etmekle birlikte Bağdat'ta özellikle emin bir râvi bulduğunda hemen dersine gider hadis dinlerdi. Huşeym'in vefatından önce 182 yılında Umeyr bin Abdullah b. Hâlid ve Abdurrahman b. Mehdî'nin (ö. 198/813) derslerine de katıldı.[10]

İbn Hanbel 179 yılından 186 yılına kadar Bağdat'ta kaldı ve oradaki Hadis âlimlerinden hadis dinleyip her işittiğini yazdı. Bu süre zarfında başka şehirlere gittiyse de bunlar kısa süreli seyahatler olmuştur.[11]

Kendisi 179 yılında hadis ilmine yöneldiğini ve 183 yılında Huşeym b. Beşîr vefat edinceye kadar ondan üç binden fazla hadis yazdığını söyler. Hocasının vefatından sonra yirmili yaşlardayken yürüyerek Kûfe'ye ulaşır. Kûfe'de Muâviye ed-Darir (ö. 194/809) ve Vekî' b. Cerrah'ın (ö. 197/812) hadis derslerine katılmıştır. Öyle ki İmam Ahmed Kûfe'de, Huşeym'in hadislerinin kaynağı olmuştur. Hatta bir defasında hocası Vekî' b. Cerrah ona bir hadisi sorup Huşeym'in yanında olup olmadığını sorar. O da ona hemen hayır cevabını verir. O Kûfe'deyken en çok Vekî' b. Cerrah'tan hadis yazmış ve bütün kitaplarını ezberlemişti.[12] Oğlu Abdullah, babam

---

[9] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s. 27.
[10] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s. 33.
[11] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s.32.
[12] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11,s.186.

bana şöyle dedi diyor: "Veki'in hangi kitabını eline alırsan al, ister metni söyle sana isnâdı söyleyeyim, ister isnâdı söyle sana metni söyleyeyim"[13] Daha sonra dört defa Basra'ya, bununla beraber Mekke, Medine, Dımaşk, Halep ve Cezire'ye ilmi seyahatler olmuştur.[14]

Oğlu Salih babasından şöyle duyduğunu rivayet ediyor: "Huşeym vefat ettikten sonra 183 senesinde Kûfe'ye gittik. Basra'ya ilk seyahatim ise 186 yılında oldu. 187 yılında Süfyân'ın derslerine katıldım. Üç tanesi yaya olmak suretiyle beş defa hac yaptım. Bunlardan bir tanesinde otuz dirhem infak ettim. İbn Mübarek'in (ö. 118/736) meclisine katılmak için yanına gittiğimde ise İbn Mübârek'in Tarsus'a gitmiş olduğunu söylediler. Eğer elli dirhemim olsaydı Cerîr'in meclisine katılmak için Rey şehrine giderdim."[15]

Kûfe'ye gittiği ilk seyahatinde birçok zorlukla karşılaşmıştır. Kûfe'deki durumunu kendisi şu şekilde aktarıyor: "Huşeym'in vefat ettiği sene (183/799), ben yirmi yaşındayken ârâbî bir arkadaşımla beraber yürüyerek Kûfe'ye ulaştık. Burada tek başıma bir evde kaldım. Yanımda kitaplarımın olduğu heybemden başka bir şey yoktu. Uyurken başımın altına kerpiç koyar öyle yatardım."[16]

186, 190, 194 ve 200'de olmak üzere müteaddit defa Basra'ya gitmiştir. Bu seferler esnasında birçok âlimden ders almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır; Mu'temir b. Süleyman (ö. 187/802), Bişr b. Mufaddal (ö. 187/802), Muhammed b. İbrahim (ö. 194/809), Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813), Süleyman b. Harb (ö. 244/858), Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisi (ö. 203/818).[17]

Ahmed b. Hanbel, Basra'dan sonra Hicaz'a, Yemen'e ve Kûfe'ye ilim seyahatlerine çıkmıştır. İlk seyahati 187 yılında olmak üzere Hicaz'a beş defa gitmiştir. İlk seyahatindeki maksadı her ne kadar Süfyan b. Uyeyne'den

---

[13] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Daru'l-Hadis, Kahire 2012, c.1, s.68.
[14] Kandemir, "Ahmed b. Hanbel"**,** c.2, s.75-80.
[15] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.183.
[16] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.186.
[17] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.183.

(ö. 198/813) hadis dinlemek olsa bile, bununla beraber İmam Şâfiî'den (ö. 204/819) de fıkıh dersleri almıştır. Burada İmam Şâfiî'nin usulünü ve Kur'ân ilimlerinden de nâsih ve mensuh ilmini öğrendi. Daha sonra 195 yılında iki sene Bağdat'ta kalan İmam Şâfiî'nin derslerine katılıp, çeşitli ilimlerden dersler almış, Şâfiî fıkıh ve usulünü de burada Şâfiî'den almıştı. Bu zamanda İmam Şâfiî'nin tüm kitaplarını ezberlemiştir.[18]

198 yılında Yahya b. Maîn ile önce Mekke'ye daha sonra Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan (ö. 211/826) hadis dinlemek için Yemen'e gitti. Bu seyahat sırasında ve iki yıl boyunca kaldığı Yemen'de birçok sıkıntı çekmiştir.[19]

Ahmed b. Hanbel, daha on beş yaşında başladığı ilim serüveninden hiçbir surette geri durmuyor, diyar diyar hadis talebinde bulunuyordu. Aldığı ilmi yeterli bulmuyor, nerede kendisinden işitmediği bir âlim duysa, duraksamadan ilim halkasına giriyordu. Onu ilimde yüksek mertebelere ulaştıran sebep bıkmadan ve usanmadan yaptığı ilim yolculukları ve ilme olan aşkıydı.

Hz. Peygamber'in ve sahabenin sözlerinden her işittiğini sağlam bir şekilde ezberlemeye ve yazmaya çok özen gösterirdi. Onun yaşadığı asır kitâbet devri olduğundan kitâbete ayrı bir itina gösterirdi. Hafızası çok güçlü olmasına rağmen bir hadisi rivayet etmek istediğinde kitaptan okuyarak rivayet ederdi.[20]

Zamanında yaşayan büyük âlimlerin yanına gitmeyi ve onlardan ders almayı kendine adet edinmişti. Aynı asırda yaşadığı Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797) ve Hammad b. Zeyd (ö. 179/795) gibi büyük âlimlerin derslerine katılamadığından dolayı büyük üzüntü duymuştur.[21] Kırk yaşına kadar sürekli olarak ilimle uğraşmış. Her ne kadar kendisine gelip hadis

[18] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.186.
[19] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s. 35-36.
[20] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s. 38.
[21] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s. 45-46.

okumak isteyenler olduysa da O, bunu kabul etmeyerek hadis okutmaya yanaşmamıştı.

Ahmed b. Hanbel, 40 yaşına kadar hadis öğrenmek ve ilmini daha üst seviyeye ulaştırmak için çalışmıştır. Bu amacı doğrultusunda seyahatlere çıkmış, birçok sıkıntıya göğüs germiştir. Her ne kadar kendini bu ilme verip yüksek bir makama sahip olsa da 40 yaşına kadar hiçbir hadis rivayet etmemiştir. Belki de onun Hz. Peygamber'e olan sevgisi ve onun sünnetine olan bağlılığı onu bu şekilde hareket etmeye yöneltmiştir. Çünkü örnek aldığı Hz. Peygamber de bu yaşta peygamberliğe başlamıştı. Nitekim bu yaş olgunluğun başladığı yaştır. Ahmed bin Hanbel, 40 yaşından sonra hadis rivayet etmeye başladığında, ilminin en yüksek mertebesine ulaşmış, hadisle ilgili ise büyük bir şöhrete ulaşmıştı. [22]

Hadis ve fetva vermeye kırk yaşındayken İmam Şâfiî'nin vefat ettiği 204 senesinde başladı. Bu seneden sonra 209 senesinde Şam'a gittiği seferi dışında başka sefere çıkmamıştır.[23]

Ders vermeye başlamadan önce ilmi ve şöhreti bütün İslam âleminde duyulduğundan, dersine olan rağbet çok fazla olmuştur. Dersine devam edenlerin sayısı o günün şartlarında çok büyük bir miktardı. Dersine katılan kişiler sadece öğrencileri değildi. Bazıları öğüt alıp vaaz niyetiyle de dinliyordu.[24]

1.1.4. İlmi Kişiliği

Ahmed b. Hanbel, çok iyi bir muhaddis ve mezhep imamıdır. Yazmış olduğu ve rivayet ettiği bütün hadislerle amel etmeye çalışmış, kendisine sorulan sorulara da hadisleri okuyarak cevaplamaya çalışmıştır. Ona göre fakîh olabilmek için önce iyi bir muhaddis olmak gerekiyordu. Büyük bir muhaddis olmasının altında yatan sebeplere şunları örnek gösterebiliriz;

---

[22] Zişan Türcan (ed.), Komisyon, **Hadis El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, Aralık 2016, s.367.
[23] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11,s.336.
[24] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s.51.

- Hadis rivayet ederken mutlaka kitaptan okuyarak rivayette bulunması,
- Hadisleri naklederken harfi harfine dikkat etmek suretiyle aktarması,
- Âlî isnatlara ehemmiyet göstermesi,
- Yalancılıkla itham edilen râvîlerden rivayet etmemesi,
- Mana ile rivayete karşı olması,
- Bir hadisi konularına göre ayırmadan rivayet edildiği şekilde rivayet etmesi,
- Hadislerin tefsirine ve fıkhına hâkim olması,
- Ğarib kelimeler sorulduğunda zan ile konuşmaktan sakındığı için bu işle uğraşanlara sorulması gerektiğini söylemesi,
- Hadisle uğraşmayı ibadet sayıp onunla meşgul olması
- Zamanının çoğunu hocalarının dizinin dibinde geçirerek bu işle meşgul olmanın ne kadar değerli olduğunu göstermesi.[25]

Onun dersinin üç özelliği gün yüzüne çıkıyordu. Bunlardan birincisi, onun meclisinde vakar, sükûn, ciddiyet ve tevazu vardı. Ders verirken şaka yapmaz ve ciddiyeti elden bırakmazdı. Çünkü Hadis ve Sünnet rivayeti ona göre bir ibadet çeşidiydi. Bu vakitte mizah yapılmazdı. İkincisi, o bir kişi ders isteğinde bulunmadan ders vermez, kendisine bir rivayet sorulduğunda ise hadislerin toplanıp yazılmış olduğu kitapları getirir, onlara bakar öyle cevap verirdi. Üçüncüsü ise, onun dersleri konu itibariyle iki kısımdı. Birisi hadis rivayeti olan bölümüydü bunu kitaptan yazdırırdı. İkinci kısmı ise, fıkıh ve fetva dersi olup, bu bölüm de söylediği şeyleri yazdırmazdı.[26]

İmam Ahmed 218 senesine kadar fetva ve hadis vermeye devam etti. Bu müddet esnasından kendisinden ders almak için birçok bölgeden öğrenci akınına uğramıştır.[27]

---

[25] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, (Çev.) Süleyman Sarı ve Rıfat Oral, Ensar Yayıncılık, Konya 2003, c. 1, s. XVII.
[26] Ebû Zehra, **Ahmed İbn-i Hanbel**, s.50-53.
[27] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.306.

İmam Ahmed, kendi zamanının en büyük âlimleri arasında gösteriliyordu. Muâsırı olan âlimler kendisi hakkında sitâyişle bahsetmişlerdir.

Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826) şöyle diyor: "Ahmed b. Hanbel'den daha fakih ve daha takvalısını görmedim."[28]

Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813) "Ahmed b. Hanbel'i her gördüğümde Süfyan es-Sevri'yi hatırlıyorum" diyor.[29]

Harmele, İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini rivayet ediyor: "Bağdat'tan çıktığımda ardımda Ahmed b. Hanbel'den daha âlim, daha fakih ve daha takvalı birini bırakmadım."[30]

Ali b. el-Medînî (ö. 234/848) ise şöyle demektedir: "Allah Teâlâ bu dini ridde günlerinde Ebû Bekir ile mihne günlerinde ise Ahmed b. Hanbel ile yüceltti."[31]

1.1.5. Halku'l- Kur'ân Meselesi ve Mihne Yılları

İslam düşünce tarihinde Kur'ân-ı Kerim'in yaratılmış olup olmadığı hakkında yapılan kelâmî tartışmalar *Halku'l-Kur'ân* diye ifade edilmektedir. Mihne kelimesi, "*sorguya çekmek, imtihana tabi tutmak denemek ve kırbaçla vurmak*" gibi anlamlara m-h-n fiilinden gelmektedir. İslam tarihinde ise Me'mûn (198-218/813-833) ile başlayıp ondan sonra da iki Abbasi halifesi Mu'tasım (ö. 227/842) ve Vâsık (ö. 232/847) zamanında devam eden ve Kur'ân'ın mahlûk olduğunu kabul etmeyenlerin işkenceye uğradığı dönemdir. Bu olay her ne kadar bir inanç konusu olmasa da ortaya

---

[28] İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, c.1, s.68.

[29] İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, c.1, s.69.

[30] Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, **Târîhu Bağdâd**, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, c.5, s.185; İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed, **Vefeyâtu'l-A'yân Ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân**, thk. İhsan Abbas, Dâru Sâdır, Beyrut 1994, c.1, s. 64.

[31] Ebu'l-Hüseyin İbn Ebî Ya'lâ Muhammed b. Muhammed, **Tabakâtu'l-Hanâbile**, thk. Muhammed Hâmid el-Fekî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1999,c.1, s.13; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, c.1, s.70.

çıktığı dönem itibariyle Müslümanlar arasında büyük bir fitneye sebep olduğundan büyük önem taşımaktadır.[32]

Tabi ki bu dönemdeki görüşler birden ortaya atılmadı. Bu görüşlerin zeminini oluşturan birçok sebep vardır. Örneğin Hz. Peygamber zamanında meydana gelen bir sorunda, Müslümanlar hemen şâri konumundaki Hz. Peygamber'e geliyorlar ve sorunlarını çözüyorlardı. Ancak onun vefatından sonra özellikle Hz. Osman devrinde fetihlerin çoğalmasıyla birlikte Müslümanlar farklı bölgelere dağılmış ve yeni kültürlerle karşılaşmışlardır. Bu kültürlerle karşılaşan Müslümanlar onlardan etkilenmişlerdir. O insanlar kendilerine rivayetlerde bulunmayan bir soruyla geldiklerinde reye başvurmuşlar ve bu şekilde sorunları çözmeye çalışmışlardır. Reyin çoğalmasıyla yavaş yavaş kamplaşmalar oluşmuş ve yeni oluşumlar meydana gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde özellikle Abbasî halifesi Harun Reşid'in (ö. 193/809) döneminde batıdan getirilen kitapların tercüme edilmesi çok daha farklı kültürler ve ilimlerle karşılaşmaya sebep olmuştur. Bu zamana kadar görüşlerini gizlice anlatan Mutezile Halife Me'mûn'un (ö. 218/833) desteğini alarak görüşlerini halka kabul ettirmeye çalışmıştır.[33]

İşte Mutezili âlimlerin savunduğu *Halku'l-Kur'ân* meselesi Halife Me'mûn'un yönetime gelmesiyle resmi bir hal almıştır. Çünkü Me'mûn iktidarda bulunduğu süre içinde Mutezile'nin etkisinde kalmıştır. Yönetimin eliyle bu görüş, âlimlere dayatılmış, karşı görüşte olanlara bu görüşü kabul ettirmek için eziyetler edilmiştir. Mutezile'ye en önemli muhalefet Ehl-i Hadis tarafından yapılmıştır. Bu nedenle yönetim eliyle yapılan Mihne'nin hedefinde daha çok hadisçiler bulunuyordu.[34]

Me'mûn (ö. 218/833), âlimleri Kur'ân'ın mahlûk olup olmadığını sorguya çekmek için bütün valilere mektuplar göndermiştir. Özellikle Bağdat valisine gönderdiği mektup sonrasında yapılan bu sorgulama ve

---

[32] Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.91-92; Yusuf Şevki Yavuz, "Halku"l-Kurân", **DİA**, İstanbul 1997, c.15, s. 371-375.

[33] Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.91-92.

[34] Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.91-93.

mihne uygulamasında Ahmed b. Hanbel ve Muhammed b. Nuh (ö. 218/833) Kur'ân'ın yaratılmış olduğu fikrini kabul etmemişler. Bu iki âlim Me'mûn'un huzuruna çıkarılmak için Tarsus'a doğru yola çıkarılmış ancak yolda Me'mûn'un vefat haberi gelince Bağdat'a geri dönerler. Ne var ki Bağdat'a dönüş yolunda Muhammed b. Nuh (ö. 218/833) vefat etmiş, Ahmed b. Hanbel tek başına kalmış ve Bağdat'ta hapse atılmıştır. Me'mûn'un ölümünden dört ay önce başlayan mihne süreci Mu'tasım (ö. 227/842) ve Vâsık (ö. 232/847) dönemlerinde de devam ettirilmiştir. Mütevekkil'in (ö. 247/861) hilafetinden yaklaşık iki yıl sonra 234'de bitirilmiştir. [35]

Mutezile'nin *Halku'l-Kur'ân* görüşüne en güçlü muhalefeti Ahmed b. Hanbel önderliğinde Ehl-i Hadis yapmıştır. Bundan dolayı bu sürecin muhatabı hadisçiler olmuştur. Bu sürecin âlimler üzerinde çok büyük tesiri olmuştur. Nitekim Ehl-i Hadis re'yi kullanan herkese karşı olumsuz bir tavır takınmıştır. Örneğin, Ahmed b. Hanbel, Ehl-i Hadis dışındaki kişilerden ilim alınmaması gerektiğini vurgulamıştır. Hadisçilerin re'y kullanımına karşı aşırı tepkileri onların hadis kitaplarının tasnif metodunu belirlemelerine de sebep olmuştur. Öyle ki bu dönemde hadisleri bablara ayırmak metodu re'yin bir sonucu olarak ortaya çıktığına inandıklarından, bu tür eserler yazmamışlardır.[36]

Ahmed b. Hanbel Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu kabul etmediğinden Halife, kızgın güneşin altında cellatların kamçılaması suretiyle yapılan işkencelere tanıklık etmiştir. Bu zorlu süreç iki yıl dört ay sürmüş, halkın tepkisiyle kendi evine göz hapsinde tutulmuştur. Bu süre zarfında Cuma namazlarına bile gidememiş. Beş yıl boyunca oğulları dışında kimseye hadis rivayet edememiştir.[37]

---

[35] Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.94.

[36] Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.96-98. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Emin Özafşar, "Kültür Tarihimizde Rey-Eser Çatışması", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.41, s.224-273.

[37] Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", c.2, s.75-80.

1.1.6. Hocaları

Kırk yaşına kadar ilim yolculuklarını sürdüren Ahmed b. Hanbel'in çok fazla hocası olmuştur. Sadece Müsned'de ismi zikredilip, hadis aldığı hocalarının sayısı 280'den fazladır.[38]

Bizim daha önce hayatını anlatırken de yer yer değindiğimiz hocalarından bazıları şunlardır;

Kadı Ebû Yusuf (ö. 182/798), Huşeym b. Beşîr (ö. 183/799), Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813), Muâviye ed-Darirî (ö. 194/809), Vekî' b. Cerrah (ö. 193/808), Mu'temir b. Süleyman (ö. 187/802), Bişr b. Mufaddal (ö. 187/802), Muhammed b. İbrahim (ö. 194/809), Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813), Süleyman b. Harb (ö. 244/858), Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisi (ö. 203/818), Muhammed b. İdris eş-Şâfiî (ö. 204/819), Süfyan b. Uyeyne (ö. 198/813), Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826), Velîd b. Müslîm (ö. 195/810) Abdullah b. Nümeyr (ö. 199/814), Ebûbekîr b. Ayyâş (ö. 193/808).

1.1.7. Talebeleri

Ahmed b. Hanbel'in hadis derslerine katılıp ders alan talebeleri çoktur. Kaynaklarımızda 5000 civarında talebesinin onun derslerine katılarak hadis dinlediği bilgisi verilmektedir. Bu talebeleri arasında 500 civarındaki talebeleri ondan hadis yazmıştır. Derslerine katılıp, kendisinden hadis nakledenler arasında başta iki oğlu Abdullah (ö. 290/902) ve Salih (ö. 266/879), amcasının oğlu Hanbel b. İshâk b. Hanbel (ö. 273/886), Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö. 275/889), Ebû Abdullah el-Buhârî (ö. 256/870), Ebû'l-Hasan Müslîm b. el-Haccâc (ö. 261/875), Tirmizî (ö. 279/892), Nesâî (ö. 303/915), Ebû Zür'a er-Râzî (ö. 264/877), Ebû Hâtim er-Râzî (ö.

[38] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.181.

277/890), Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848), Ali b. El-Medînî (ö. 234/848), Baki b. Mahled (ö. 276/889).[39]

İbn Hanbel'den hadis alanlar arasında İmam Şâfiî (ö. 204/819), Abdürrezzâk (ö. 211/826) ve Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813) gibi kendi hocaları da yer almaktadır.[40]

1.1.8. Eserleri

Ahmed b. Hanbel daha çok hadis toplama ve illetlerini araştırmakla meşgul olmuştur. Bunların dışında eser yazmakla fazla meşgul olmamıştır. O, ashabını Kur'ân ve Hadis dışındaki şeylerle meşgul olmamaları hususunda uyarmıştır. *el-Müsned* dışında kalan diğer eserleri kendisi yazmamış, hatta kendi fetvalarının yazımına dâhi izin vermemiştir. Öyle ki *el-Müsned* dışında kendisine nispet edilen bütün eserler, kendisinden sonra talebelerinin onun görüşlerine dayanarak yazdıkları eserlerdir.[41] Biz burada tespit edilen bazı eserlerinin isimlerini vermekle yetinip, esas araştırma konumuz olan *el-Müsned* eserini ise ilerde daha geniş bir şekilde ele alacağız. Tespit ettiğimiz bazı eserleri şunlardır;[42]

1- *Kitâbu'l-İlel*,

2- *Kitâbu'z-Zühd*,[43]

3- *Kitâbu'l-Fedâili's-sahâbe*,[44]

4- *Kitâbu'l-Ferâiz*,

---

[39] Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", c.2, s.75-80.

[40] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.183; Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", c.2, s.75-80.

[41] Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", c.2, s.75-80.

[42] Ebû Abdillah Ahmed b. Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, Müessesetü'r-Risale, Beyrût 2015 c.1 s. 47.

[43] Muhammed b. Ca'fer Kettânî, **er-Risâletü'l-Mustatrafe**, thk. Muntasır b. Muhammed ez-Zemzemî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiye, Beyrut 2000, s. 19; İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s.48.

[44] Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed İbn Nedîm, **Fihrist**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1997, s. 281.

5- *Kitâbu'l-Menâsik,*

6- *Kitâbu'l-Îman,*[45]

7- *Kitâbu'l-Eşribe,*

8- *Kitabu'r-Reddi ala'l-Cehmiyye,*[46]

9- *Hadisu Şu'be,*

10- *el-Mukaddem ve'l-Muahhar fî Kitabillahi Teâlâ,*

11- *Cevâbâtu'l-Kur'ân,*

12- *Kitabu Nefyi't-Teşbih,*

13- *Kitâbu'l-İmâme,*

14- *er-Risâle fi's-Salât,*[47]

15- *Kitâbu'l-Fiten,*

16- *Kitâbu Fezâili Ehli'l-Beyt,*

17- *el-Esmâ ve'l-Künâ,*

18- *Kitâbu Taati'r-Rasûl,*[48]

19- *Kitâbu't-Tefsir,*[49]

20- *Kitâbü'l-Verâ',*[50]

21- Bâbü Ahkâmi'n-Nisâ,[51]

---

[45] Fuat Sezgin, **Târîhü't-Türâsi'l-Arabî**, (Çev.) Mahmud Fehmi Hicazî, Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, I-IV, Riyâd 1991, c.3, s.226.

[46] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s.49.

[47] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.287.

[48] İbn Nedîm, **Fihrist**, s. 281; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 11 s. 330; İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s.49.

[49] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.328.

[50] Sezgin, **Târîhü't-Türâsi'l-Arabî**, c.3, s.223.

22- Kitâbü't-Tereccül,

23- Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe, [52]

1.1.9. Vefatı

Ahmed b. Hanbel 12 Rebîülevvel 241 Cuma günü Bağdat'ta vefat etti.[53] Farklı tahminlere göre cenazesine altmış bini kadın olmak üzere yaklaşık sekiz yüz bin kişi katıldı. O gün cenazesine katılanlar: "Ne cahiliyede ne de İslam'da bu kadar insan bir cenazede toplandı" demişlerdir.[54]

1.2. EL-MÜSNED ADLI ESERİ

1.2.1. Eserin Tanıtımı

Müsned, sözlükte "*dayanmak, yaslanmak"* anlamında olup Hz. Peygamber'e muttasıl bir senedle ulaşan hadistir. Istılahtaki kullanımına göre ise hicri üçüncü asırda ortaya çıkan ve hadisleri konularına göre değil de rivayet eden sahâbî veya sahâbîden sonraki râvîlerden birinin adı altında bir araya getiren kitaplardır. Sahâbî isimlerine göre düzenlenen müsnedler, fazilet sırası, alfabetik sıra ya da daha farklı kriterlere tabi tutularak da tertip edilmiştir.[55] Meşhur olan tanım bu tanımdır. Ancak bunun dışında da birçok tanım yapılmıştır. Hadis âlimleri müsnedi, senedin müntehasına kadar kopukluk olmaması[56], İbn Abdi'l-Berr (ö. 463/1071), Hz. Peygamber'e

---

[51] Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", c.2, s.75-80.

[52] Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", c.2, s.75-80.

[53] Ebû Hâtim b. Hıbban, **es-Sikât li İbn Hıbban**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, c.8, s.18.

[54] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.339.

[55] Koçyiğit, **Hadis Usulü**, s.366; İbrahim Hatipoğlu, "Müsned", **DİA**, İstanbul 2006, c.32, s.99-101; Mahmûd et-Tahhân**, Teysîru Mustalahı'l-Hadîs**, Mektebeti'l-Meârif, Riyâd 2004, s. 18; Mahmûd et-Tahhân, **Usûlu't-Tahrîc ve'l-Esânîd**, Mektebeti'l-Meârif, Riyâd 1996, s. 40; Salahattin Polat, Habil Nazlıgül, Süleyman Doğanay, **Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu**, İFAV, İstanbul 2017, s. 109; Abdullah Sirâcüddîn, **Şerhü'l-Manzûmetü'l-Beykûniyye**, Dâru'l-Felâh, Halep 2009, s.14.

[56] Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifaye Fî İlmi'r-Rivâye**, thk. İbrahim Hamdi el-Medenî, Mektebetü'l İlmiyye, Medine tsz., s. 21.

isnâd edilen merfû' rivayetler olması, Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014) ise, sadece merfû' ve muttasıl olması şeklinde tanımlamıştır.[57]

Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah ona, kitap yazımına karşı olduğun halde neden Müsned'i telif ediyorsun diye sorunca eserinin telif amacını şu şekilde açıklamıştır; "*Ben bu kitabı insanlara bir rehber olarak hazırladım. İnsanlar Hz. Peygamber'in sünnetinde ihtilaf ederlerse ona müracaat ederler."*[58]

İlk Müsned türü eser Ebû Dâvud et-Tayâlisî (ö. 204/819) tarafından yazılmış olsa bile İbn Hanbel'in *el-Müsned*'i "Müsned" türünün en meşhur ve en geniş eseridir. İbn Hanbel hadis okutmaya başladığı hicri 200 yılında eserini 700.000 hadis arasında seçerek ortaya koymuştur.[59] Bu eser sayesinde İslam dünyası tekrarlı 26.363, tekrarlar olmadan ise 9339 hadise aynı yerde ulaşma imkânına sahip olmuştur.[60] Hadis alanında mücerret olarak "Müsned" denildiğinde bu Müsned anlaşılır.[61] Bir Müslümanın dini konularda ihtiyaç duyduğu her meselenin çözümünde başvurabileceği hadisleri ihtiva etmesi bakımından büyük önem arz etmekle birlikte, bütün hadis imamlarının takdirini kazanmış ve hadiste daima başvurulan bir kaynak olmuştur. Bununla beraber kitabın bütün sahîh hadisleri içine aldığı elbette ki ileri sürülemez.[62]

---

[57] İbnü's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadis**, thk. Nureddin Itr, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrut 2017, s. 43; Hâkim en-Nisâburî, **Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs** thk. Muazzam Hüseyin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1977, s.30; Subhi Sâlih, **Ulûmu'l-Hadis ve Mustalahuhu**, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 2009, s.123.

[58] İbnü'l-Cevzi, **Menâikıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, s. 46; İbnu'l-Cezerî, **el-Mas'adu'l-Ahmed fî Hatmi Müsnedi'l-İmâm Ahmed**, Mektebetü't-Tevbe, Riyad 1990, c. 1, s. 34; Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahabiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i -Ebu Hüreyre Örneği-", **Hadis Tetkikleri Dergisi**, c. 8, s. 70.

[59] Ebu Mûsâ el-Medînî, **Hasâisü'l-Müsned,** Mektebetü't-Tevbe, Riyad 1990, s. 28; İbn Receb, **Şerhu Ileli't-Tirmizî,** thk. Nûreddîn Itır, Dımaşk 1978, c.1, s. 344.

[60] Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahabiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i -Ebu Hüreyre Örneği-", s. 69; Subhi Sâlih, **Ulûmu'l-Hadis ve Mustalahuhu**, s.123.

[61] Ahmet Keleş, **Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri**, Fecr Yayınları, Ankara 2017, s.114; Mehmet Yaşar Kandemir, "el-Müsned",**DİA**, İstanbul 2006, c.32, s.104-105.

[62] Koçyiğit, **Hadis Usulü**, s. 368, 369.

Ahmed b. Hanbel, Müsned'i toplamaya başladığında onu ayrı ayrı kâğıtlara yazmış ve müteaddit cüzlere ayırmıştır. Oğlu Abdullah (ö. 290/902) hadisleri ondan rivayet ederek her hadisi kendisinden rivayet edilen sahâbînin isminin altına yazmıştır. Onun amacı hadisleri konulara göre sınıflandırmak değil, muttasıl bir senedle Hz Peygamber'e ulaşan hadisleri toplamanın yanında bir de dönemin itikâdî problemlerine cevap vermektir.[63] Nitekim İbn Hanbel'in yaşadığı dönem özellikle Mutezile'nin görüşlerinin zirveye ulaştığı ve daha önce bahsettiğimiz gibi devletin eliyle âlimlere zorla kabul ettirilmek istendiği bir dönemdi. O da bunlara karşılık böyle bir amaçla eserini yazmak istemiştir.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*'i, yedi yüz binin üzerinde topladığı hadisler arasından seçtikleriyle meydana getirmiştir. Kendilerinden rivayette bulunduğu sahâbî sayısı 904'tür. Eserde bulunan hadis sayısı hakkında eski kaynaklara göre kırk bin hadis içerdiği söylense de, hadislerin numaralanarak yapılan baskıları olan Şuayb el-Arnaût'un tahkikinde hadis sayısı 27.647, Hamza Ahmed ez-Zeyn'in neşrine göre 27.519, Abdullah Muhammed ed-Dervîş'in neşrine göre ise bu sayı 28.199'dur.[64] Bu hadislerin 337'si sülâsî[65] rivayetlerden oluşmaktadır.[66] İbn Hanbel *el-Müsned*'e hadis alırken önce adalet ve zabt sıfatlarıyla tanınan râvîlerin hadislerini alır, daha sonra adalet ve zabt sahibi râvîlerin hadisleriyle çelişmeyen, yalancılığı bilinmeyen ve dini konularda şüphe edilmeyenlerin hadislerini alırdı. Böylece adalet ve zabt sahibi râvîler dışında onlarla çatışmadıkça mestur ve hıfzı zayıf râvîlerin de hadislerini almıştır. Tabi bu tenkide sebep olmamalıdır. Çünkü Müsned türü kitapların tedvin

[63] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s.49; Ömer Özpınar, **Hadis Edebiyatının Oluşumu**, Ankara Okulu, 2005, s. 229-241; Hacı Musa Bağcı, **Hadis Tarihi ve Metodolojisi**, Ankara Okulu, Ankara 2015, s. 232.

[64] Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105.

[65] Senedinde son râvî ile Hz. Peygamber arasında üç râvî bulunan hadistir; Abdullah Aydınlı, **Hadis Istılahları Sözlüğü,** İFAV, İstanbul 2016 s. 280.

[66] İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, c.1, s.30-31.

amaçlarından biri de hadislerin kaybolmamaları, terğîb ve terhîb amaçlı bunları tespit ve tertip etmektir.[67]

el-Müsned'in içinde sahabeye ait hadis sahifeleri de bulunmaktadır. Bunlar, Hemmâm b. Münebbih'in *Sahife-i Sahîha*'sı ve Abdullah b. Amr b. el-As'ın *Sahife-i Sâdıka*'sının yarısıdır. Tabi bunlar dışında da sahabeye nispet edilen bazı sahifeler *el-Müsned*'de bulunmaktadır.[68]

Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'ini Sahabenin İslam'a giriş tarihlerini esas alarak ilk sırada dört halife, aşere-i mübeşşerenin geri kalanı, ehli beyt, çok hadis rivayet edenler (muksirun), Mekkeli sahâbîler, Medineli sahâbîler, Şamlılar, Kûfeliler, Basralılar, ümmehâtü'l-mü'minîn ve diğer kadın sahâbîler şeklinde sıralamıştır.[69]

Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'i tamamladıktan sonra ise sadece iki oğlu Salih (ö. 266/879) ve Abdullah (ö. 290/902) ile amcasının oğlu Hanbel b. İshâk'a (ö. 273/886) kırâat etmiştir.[70] Çünkü Ahmed b. Hanbel iki yıl dört ay süren hapis hayatından sonra beş yıl da kendi evinde göz hapsinde tutulmuştur. Ömrünün sonundaki bu sürede bu üç kişi dışında kimseye hadis rivayet edemediğinden dolayı *el-Müsned*'in tamamını bunlar dışında Ahmed b. Hanbel'den işiten olmamıştır. Bugünkü nüsha oğlu Abdullah'ın babasından rivayet ettiği nüshadır. Ancak bu nüshaya Abdullah'ın başkalarından işittiği hadislerle, bu nüshayı rivayet eden talebesi Ebû Bekr el-Katî'î'nin[71] (ö. 378/988) de bazı hadisleri eklenmiştir. *el-Müsned*'de bulunan hadislerin rivayeti eğer " حـــدثني أبي ,قـــرأت علـــى أبي , وجدت هذا الحديث مـــن كتـــاب أبي " gibi lafızlarla başlıyorsa bu rivayet Ahmed b. Hanbel'e, " حـــدثني عبـــد الله " diye

---

[67] Muhammed Abdurrauf, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i", (Çev.) Mücteba Uğur, **Diyanet Dergisi**, c. 14, sy. 1, s. 25.

[68] Abdurrauf, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i", s. 25.

[69] Abdurrauf, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i", s. 24; İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 51.

[70] Ahmed Muhammed Şâkir, **Talâiu'l-Müsned Li'l-İmâm Ahmed B. Hanbel**, Mektebetü't-Türâsi'l-İslami, Kahire 1995, s. 25.

[71] Dârekutnî (ö. 385/995) ve Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1014) gibi âlimlere hocalık edip "Müsnidü'l-Irâk" diye tanınır. Bkz. Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105.

başlıyor oğlu Abdullah'a (ö. 290/902) " حـــدثني فـــلان " şeklinde başlıyor ise Ebu Bekr Ahmed b. Ca'fer el-Katî'î'ye (ö. 378/988) aittir. Bu ilavelerin 10.000 civarında olduğu söylenmektedir. Bu ilaveler az da olsa Müsned'e bazı gölgeler düşürmüştür.[72] Âmir Hasan Sabri Abdullah, Müsned'deki Abdullah'a ait olan ziyâdeleri araştırması sonucu, 173 râvîden aldığı 229 rivayeti sıhhat durumları ile birlikte belirtmiştir.[73]

İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Ahmed b. Hanbel'in hadis rivayetindeki hassasiyetinin ve şartlarının Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) şartlarına göre daha iyi olduğunu ve *el-Müsned'*de yer alıp problemli gibi görünen hadislerin ise sonradan yapılmış olan eklemelerden kaynaklandığını söylemektedir.[74] Zehebî ise, eserde delil olarak kullanılamayacak derecede zayıfların çok az, mevzu olabilme ihtimali olanların ise çok nadir olduğunu söyler.[75]

Netice itibariyle *el-Müsned*'in içinde yer alan birkaç şüpheli hadis, mevcut hadislerin çoğunluğa nispetle kitabın bütününe gölge düşürecek derecede değildir. Bu şüpheli hadisler de Ahmed b. Hanbel'in rivayetinden dolayı olmayıp, Abdullah (ö. 290/902) ve ondan rivayet eden el-Katî'î'nin (ö. 378/988) ilave ettikleri hadisler arasındadır.[76] İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) *el-Müsned*'in içinde 15 tane, Zeynüddîn el-Irâkî (ö. 806/1404) ise 9 mevzu hadisin bulunduğunu iddia etmişlerdir. Ancak İbn Hacer (ö. 852/1449) *El-Kavlü'l-Müsedded Fî Zebb Ani'l-Müsnedi Li'l-İmam Ahmed* adlı eserinde bu iddialara cevap vererek çürütmüştür.[77]

---

[72] Ahmet Yücel, **Hadis Tarihi**, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 2016, s. 86-87; Koçyiğit, **Hadis Usulü**, s.369; İsmail Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 2015, s. 63; Abdurrauf, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i", s. 29.

[73] Ebû Abdullah, Muhammed b. Hasan b. Ferkad**, Zevâidü Abdillah b. Ahmed fi'l-Müsned**, thk. Âmir Hasan Sabri Abdullah, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1990, s. 124.

[74] İbn Teymiyye, **Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye**, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, Riyad 1986, c.7, s.223-232.

[75] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.329.

[76] Koçyiğit, **Hadis Usulü**, s.371.

[77] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.329.

Bilindiği üzere Şah Veliyyullâh ed-Dihlevî (ö. 1176/1762) hadis kitaplarını tabakalara ayırmıştır. Bu sınıflandırmada birinci tabakaya Buhârî (ö. 256/870) ve Müslîm'in (ö. 261/875) *es-Sahîh*'leri ile İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *el-Muvatta*'sını, ikinci tabakaya Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sünen*'leriyle birlikte Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ini de koymuştur.[78]

Netice olarak Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i İslami kaynaklar içinde kendine güvenilir bir yer edinmiş, nesiller boyu Müslümanların güvenini kazanmış bir kitaptır. Ne kadar uzatırsak uzatalım onun kıymetini bu şekilde ifade edemeyiz. Bu değerli hazineyi keşfetmek isteyenler *el-Müsned*'in kendisine müracaat etmelidirler.

1.2.2. el-Müsned İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Dünya kütüphanelerinde birçok yazması bulunan el-Müsned'in ilk basımı 1313 yılında Kahire'de yapılmıştır. Daha sonra Ahmed Muhammed Şâkir (ö. 1377/1958) bu basımı esas alıp, gerekli gördüğü yerlere şerhler eklemiştir. Her cildin sonunda konularına göre fihristler ekleyerek on altı cilt şeklinde yayımlamıştır. Ancak 1958 yılında vefat etmesi sonucu bu hizmeti tamamlayamamıştır. Onun vefatından sonra ise Hamza Ahmed ez-Zeyn yarım kalmış olan bu çalışmayı yirmi cilt olacak şekilde bitirip yayımlamıştır.[79] Abdullah Muhammed ed-Dervîş ise eserdeki merfû' hadisleri harekeleyip on cilt şeklinde yayımlamıştır.[80]

Şuayb el-Arnaût (ö. 1437/2016) 1995-2001 yılları arasında bir komisyonla birlikte beş cildi râvi ve hadis fihristi olmak üzere elli cilt şeklinde takdire şayan bir eser ortaya koymuştur.[81]

Şerh açısında üzerinde yapılan çalışmalara İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *el-Müsnedü'l-Ahmed Fîmâ Yetealleku Bi Müsnedi Ahmed* eseri ve İbnü'ş-

[78] Şah Veliyyullâh b. Abdurrahîm ed-Dihlevî, **Huccetullâhü'l-Bâliğa,** thk. Seyyid Sâbık, Dâru'l-Ceyd, Beyrut 2005, c.1, s.231.

[79] Çakan, **Hadis Edebiyatı**, s. 63; Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105; Abdurrauf, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i", s. 28.

[80] Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105.

[81] Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105.

Şemmâ'nın, Muhammed b. Abdulhâdî es-Sindî'nin (ö. 1129/1750) yaptığı şerhi *ed-Dürrü'l-Müneddad min Müsned'l-İmâm Ahmed* adıyla ihtisarı bunlara örnek verilebilir. Eşref b. Abdürrahîm ise *es-Sülâsiyyât Fi'l-Hadîsi'n-Nebevî; el-Kütübü's-Sitte ve Müsnedü Ahmed* adlı eserinde (s. 141-315) el-Müsned'de bulunan 331 sülâsî hadisi toplayıp tahkik etmiştir.[82]

Ziyadât şeklinde yapılan çalışmalara Nûreddin el-Heysemî'nin (ö. 807/1405) *el-Müsned*'de bulunup da Kütüb-i Sitte'de yer almayan hadisleri topladığı *Ğâyetü'l-Maksad Fî Zevâidi Ahmed* adlı eseri örnek verilebilir. Müellif bu hadisleri bablara göre sıralayarak vermiştir.[83]

Eserdeki garib kelimeleri açıklayan eserlere Gulâmu Sa'leb'in (ö. 345/957) *Kitâbü Ğarîbi'l-Hadîs Maʿa Şürûh Alâ Müsnedi İbn Hanbel* eseri örnek verilebilir. Bu eser Garîbu'l-Hadîs alanında kendisinden sonra yazılan eserlere örneklik etmiştir.[84]

el-Müsned üzerine yapılan en önemli çalışmalardan bir tanesi de konularına göre ayırma çalışmalarıdır. Bu alanda ilk çalışmayı yapan İbn Züknûn Ali b. Hüseyin b. Urve'dir (ö. 837/1434). Eserinin ismi *el-Kevâkibü'd-Derârî Fî Tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed Alâ Ebvâbi'l-Buhârî*'dir. Daha sonra Ahmed b. Abdurrahman es-Sââtî (ö. 1377/1958) bu konuda *el-Fethu'r-Rabbânî Lî Tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî* adlı eserini yazmıştır. es-Sââtî bu eserinde *el-Müsned*'i yedi bölüme ayırıp bunlara kitap ismini koymuş ve her kitabı kendi içinde farklı farklı bölümlere ayırmıştır. Eserin kenarında çok faydalı bilgilere yer verip Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah (ö. 290/902) ve Abdullah'ın talebesi el-Katî'î'nin (ö. 378/988) ilave ettiği hadisleri de belirtmiştir. es-Sââtî, yazdığı bu değerli notları bir araya getirerek *Bülûğu'l-Emânî Min Esrâri'l-Fethi'r-Rabbânî* ismiyle yayımlamıştır.[85]

---

[82] Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105.
[83] Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105.
[84] Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105; Mehmet Yaşar Kandemir, "Garîb'l-Hadîs", **DİA**, İstanbul 1996, c.13, s.376-378.
[85] Abdurrauf, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i", s. 24; Kandemir, "el-Müsned", c.32, s.104-105; Çakan, **Hadis Edebiyatı,** s.64.

el-Müsned, etrâf konusunda da araştırmaya tabi tutulmuştur. Bu konu hakkında İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) kaleme aldığı *İtrâfü'l-Müsnedi'l-Muʿtelî Bi Etrâfi'l-Müsnedi'l-Hanbelî* adlı eseri örnek verilebilir. Eserdeki râvi durumlarını inceleyen eserlere ise Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî'in *el-İkmâl Fî Zikri Men Lehû Rivâye Fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed Mine'r-Ricâl Sivâ Men Zükire Fî Tehzîbi'l-Kemâl* ve *et-Tezkire Bi-Marifeti Ricâli'l-Kütübi'l-Aşere* adlı iki eseri ile İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Et-Tarîfü'l-Ecved Bi Evhâmi Men Cemaa Min Ricâli'l-Müsned* eserleri bu konu hakkında yazılmış eserlerdendir. [86]

Ülkemizde de *el-Müsned* üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız ve Zekeriya Yıldız'ın 21 cilt şeklinde tercüme edip Ocak Yayınları'ndan çıkan çalışmaları.[87]
- Süleyman Sarı ve Rıfat Oral'ın el-*Müsned*'in *el-Fethu'r-Rabbânî* tertibini ele alarak başladıkları fakat bitiremedikleri tercüme çalışmaları.[88]
- Arif Alkan, *Ahmed b. Hanbel'in Hadis Anlayışı ve Müsned,* Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1997, (Basılmamış Doktora Tezi).

- Ahmet Yılmaz, *Ahmed b. Hanbel'in Müsned"inde Yer Alan Uydurma Olduğu iddiâ edilen Hadislerin Değerlendirilmesi,* Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2004, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Ramazan Topal, *Ahmed b. Hanbel'in Müsned"inde Yer Alan Siyer Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi SBE İstanbul 2016, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Bahadır Opus, *Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine Yönelik Tenkitlerin Değerlendirmesi,* Erzincan Üniversitesi SBE, Erzincan 2016, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

---

[86] Kandemir, "el-Müsned" , c.32, s.104-105.
[87] Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, **Müsned,** Ocak Yayınları, İstanbul 2013.
[88] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, (Çev.) Süleyman Sarı ve Rıfat Oral, Ensar Yayıncılık, Konya 2003.

- Ahmed Muhammed el-Hüseyin, *Ahmed b. Hanbel'in Müsned"inde Ubeydullah-Nâfî- İbn Ömer Tarîkiyle Gelen Rivâyetlerin Tedkîki* Gümüşhane Üniversitesi SBE, Gümüşhane 2017, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Saniye Kargan, *Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Tefsir rivayetleri ve Değerlendirmesi*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE, Ankara 2017, (Basılmamış Doktora Tezi).
- Muhammed Abdurraûf, Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi, (Çev.) Mücteba Uğur, Diyanet İlmi Dergi, 1975, cilt: 14, sayı: 1, s. 21-33.
- S. Kazım Tababatai, Ahmed'in Müsned'inde Şia'nın Yansımaları, Misbah: İslamî Düşünce ve Araştırma Dergisi, 2013, cilt: 2, sayı: 5, s. 57-76.
- Dmitri Vladimiroviç Yermakov, Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'inde Yönetici ve Toplum, (Çev.) Kudret Artikbaev, Dinî Araştırmalar, 2014, cilt: 17, sayı: 45, s. 188-193.
- Bekir Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbîler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i -Ebu Hüreyre Örneği-", Hadis Tetkikleri Dergisi, 2010, cilt: 8, sayı: 2, s. 69-95.
- Üzeyir Durmuş, Ahmed b. Hanbel'den Rivâyet Edilen Sahîhayn Hadislerinin Müsned'deki Rivâyetlerle Mukâyesesi, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018/2, cilt: 9, sayı: 20, s. 389-406.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI, MÜSNED'DEKİ RİVAYETLERİNİN KONU DAĞILIMI ve İSNAT İNCELEMESİ

Bilindiği gibi İbn Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer alan rivayetler, sahabeden başlayarak râvî isimlerine göre sıralanmıştır. Bizim bu bölümde yapmak istediğimiz ise el-Müsned'de Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetleri konularına göre sınıflandırmaktadır. Bu şekilde istediğimiz konuya rahatlıkla ulaşabileceğiz. Ayrıca bunu yapmakla Müsned türü bir eserin bir bölümünü Musannef'e çevirmiş olacağız.

el-Müsned sahabe isimlerine göre tasnif edilmiştir. Biz de bu sahabîlerden Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetleri ele aldığımızdan dolayı bu bölümün girişinde Hz. Ebu Bekir'in hayatına kısaca değinip ondan sonra rivayetleri konularına göre ayırmaya başlayacağız.

1.3. HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI

Tam ismi, Ebû Bekir Abdullah b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî'dir. Fil olayından yaklaşık üç sene sonra Mekke'de dünyaya gelmiştir. Annesi Ümmü'l-Hayr Selma bint Sahr (ö. 13/634) gizli davet döneminde Mekke'de, babası Ebû Kuhâfe ise Mekke fethinden sonra Müslüman olmuştur. Soyu Mürre b. Ka'b' da Hz. Peygamber'le birleşir. Gençliğinde ticaretle uğraşmıştır.[89] Hz. Ebû Bekir'in üçü kız üçü de erkek olmak üzere altı çocuğu dünyaya gelmiştir. Bunlar Hz. Aişe, Esmâ, Abdullah, Abdurrahman, Ümmü Gülsüm ve Muhammed'dir.

Hz. Peygamber onun faziletinden bahsederken kendisini herkesin yalanladığı bir zamanda Ebû Bekir'in ona inandığını ve her şeyini İslam uğruna feda ettiğini

[89] Mustafa Fayda,"Ebû Bekir", **DİA**, İstanbul 1994, c.10, s. 101-108.

söylemesi onun ilk Müslümanlardan olduğunu gösteriyor.[90] Her ne kadar tarihçiler arasında Hz. Ali (ö. 40/661) ile onun arasında kimin önce Müslüman olduğu konusunda ihtilaf olsa da doğru olan bâliğ olanlar arasında ilk Müslümanın Hz. Ebû Bekir olduğudur.[91] Hz. Ebû Bekir Müslüman olduktan sonra küfür üzerine olan arkadaşlarının da hidayete ulaşması için çalışmıştır. Bu çabaları sonucunda Hz. Osman, Talhâ b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Sad b. Ebî Vakkâs ve Abdurrahman b. Avf gibi birçok kişi onun vesilesiyle Müslüman oldu. Hz. Ebû Bekir, hayatı boyunca Hz. Peygamber'in yanında olup sürekli ona destek olmuştur. Hicret zamanında onunla beraber bu meşakkatli yolculuğa çıkmıştır. Sevr mağarasında saklanırken kendilerini takip eden müşriklerin oraya gelmesi üzerine korkuya kapılan Hz. Ebû Bekir'e müşriklerin kendilerine zarar veremeyeceklerini söyleyerek teselli etmiştir. Hicret yolculuğunda giderlerken Süraka b. Cuş'um'un onlara yetişmesi sebebiyle ya Resulallah! Bu takipçi bize yetişti deyince, Resulullah (s.a.v.), "Üzülme! Allah bizimle beraberdir" demiştir.[92]

Resulullah (s.a.v.) vefat etmeden önce Ebû Bekir'in kapısı dışında mescide açılan bütün kapıların kapanmasını emretmiş, namaz kıldıramayacak derecede hasta olunca da onun namaz kıldırmasını istemiştir. Resulullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra halife seçimi için Sakîfetü Beni Sâide'de toplananları öğrenince Hz. Ömer'le birlikte oraya gitmiş ve oradaki Müslümanlarla bu konu hakkında konuşmuştur. Oradaki sahabenin tercihi ve daha sonra Müslümanların biatıyla halife olarak seçilmiştir.[93] Halife olarak yaptığı ilk icraat, Üsâme b. Zeyd'in (ö. 54/674) kumandasındaki orduyu göndermek olmuştur. Resulullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra dinden dönme hareketleri olmuş, birçok kabile özellikle zekât vermeyi kabul etmemişlerdir. Hz. Ebû Bekir Allah'a yemin ederek namaz ile zekâtı birbirinden ayırmayacağını ve ikisini birbirinden ayıranlar ile de savaşacağını söylemiştir.[94] Hz. Ebû Bekir iki sene

---

[90] Buhârî, "Fedailu Ashâbu'n-Nebi," 5.

[91] Talât Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012, s.73; Ahmed b. Hanbel, **Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe,** thk. Vasiyullah Muhammed Abbâs, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1983, c.1, s.226.

[92] Müsned, 1, 3.(Hadis No.3); Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm el-Basrî el-Mısrî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk. Mustafa Es-Sekâ, Mektebetü Mustafa el-Bânî, Kâhire 1955, c. 1 s. 485.

[93] Müsned,1, 5; 1. 8 (Hadis no; 18,42).

[94] Müsned, 1, 11 (Hadis no; 67).

halifelik yaptıktan sonra Hicri 13 senesinde Cemâziyelâhir' in 22'sinde (23 Ağustos 634) altmış üç yaşında vefat etti.

Hz. Ebû Bekir çok güzel namaz kılar ve çok mütavazı bir kişiliğe sahip, İnsanlardan hiçbir şey istemez, Resulullah'a (s.a.v.) çok bağlı ve her şeyiyle ona benzemek isterdi.[95] Halifelik döneminde yaptığı en önemli icraatlardan bir tanesi de Kur'ân-ı Kerîm'i mushaf halinde toplamak olmuştur. O bunu yapmakla İslam'a en büyük hizmeti yapmıştır.

Hz. Ebû Bekir Kur'ân dışındaki haberlere bakan ilk kişidir. İbn Şihâb ez-Zührî'nin (ö. 124/742) naklettiğine göre Hz. Ebû Bekir'e mirastan payını isteyen bir nine geldi. Hz. Ebû Bekir de şöyle dedi: "Allah'ın kitabında sana bir pay bulamadım. Resulullah'ın da (s.a.v.) senin payın hakkında bir şey deyip demediğini bilmiyorum." Sonra oradaki insanlara sordu. Muğîre ayağa kalkıp, "Resulullah'ın (s.a.v.) ona altıda bir verdiğine şahit oldum" dedi. Hz. Ebû Bekir, "Senin yanında kimse var mıydı?" diye sordu. Muhammed b. Mesleme de o şekilde şahitlik edince Hz. Ebû Bekir de o nineye bu şekilde hükmetti.[96]

İbn Ebî Müleyke ise, Hz. Ebû Bekir hakkında şöyle bir rivayeti aktarır. Hz. Ebû Bekir Resulullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra bütün insanları toplayıp onlara şöyle demiştir: "Siz Resulullah'tan (s.a.v.) ihtilafa düşeceğiniz hadisler rivayet ediyorsunuz. Sizden sonra gelecek olanlar daha çok ihtilafa düşeceklerdir. Resulullah'tan (s.a.v.) bir şey rivayet etmeyin. Her kim size bir şey sorarsa deyin ki, bizimle sizin aranızda Allah'ın kitabı vardır. Helal kıldığını helal, haram kıldığını haram kılın."[97]

Burada Hz. Ebû Bekir'in amacı rivayet edilen haberlerden emin olmak ve o haberler hakkında araştırma yapmaktır. Yoksa rivayet kapısını kapatmak değildir. Bir önceki rivayette de Hz. Ebû Bekir'in Kur'an'da bulamadığı bir hüküm için sünnetten bir delil istediğini gördük. O olayda güvenilir bir kişi sünnetten bir rivayet getirince

[95] Müsned, 1,11; 1,12; 1, 8 (Hadis no; 66,73,45).
[96] Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2012, c.1, s. 9.
[97] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz,** c.1, s. 9.

bununla yetinmeyip başka güvenilir birini şahit olarak isteyip hükmü ona göre vermişti. Yoksa Hâricîlerin dediği gibi Kur'ân bize yeter dememiştir. [98]

Hz. Aişe (ö. 58/678) anlatıyor: "Babam Hz. Peygamberden beş yüz hadis toplamıştı. Gece olduğunda yatağında sürekli kendini çeviriyordu. Bu hali beni üzmüştü. Ona bir rahatsızlığın mı var yoksa bir şey mi oldu diye sordum. Sabah olunca bana kızım yanında olan hadisleri getir dedi. Ateş isteyip yaktı. Ben de ona niye yaktın diye sordum. O da şöyle dedi: "Ben ölürsem arkamda bu hadisler kalır. Bunları toplayanların yanlış yapabilme ihtimallerine karşılık ben de nakledenler içinde olacağımdan korktum ve yaktım." Zehebî (ö. 748/1348), bu rivayet hakkında, "Bu sahîh değildir" der.[99] Muhammed Hamidullah (ö. 1422/2002), Zehebî'nin bu rivayetin sonundaki sözünü Hz. Ebû Bekir'in sözüymüş gibi anlattığından onun hadis rivayet etmeyi uygun bulmadığı şeklinde anlaşılmıştır.[100] Kenzu'l- Ummâl'e bakıldığında aynı rivayetin Zehebî'nin sözü olmadan aktarıldığı görülecektir. Nitekim o, hiç kimsenin yanında olmayan hadisleri de rivayet etmiştir. Eğer hadis rivayetine karşı olsaydı Hz. Ebû Bekir hiç kimsenin duymadığı veya rivayet etmediği hadisleri de rivayet etmezdi.[101] Hz. Ebû Bekir'in 142 hadis rivayet etmesi buna karşı olduğunu söyleyenlerin aleyhine bir delildir. Bu hadislerin altı tanesi hem Buhari hem Müslîm'de, on bir tanesi sadece Buhari'de, bir tanesi de Müslîm'de bulunmaktadır.[102] Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği 142 hadis Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî (ö. 292/905) tarafından *Müsnedü Ebî Bekri's-Sıddîk* ismiyle neşredilmiştir.[103] Hz. Ebû Bekir İslam'a ilk girenlerden olmasına ve Hz. Peygamber'in sohbetinde daha çok bulunmasına rağmen az sayıda hadis rivayet

---

[98] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz,** c.1, s. 9.

[99] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz**, c.1, s.10-11.

[100] Muhammed Hamidullah, **Hemmâm ibn. Münebbih'in Sahîfesi**, (Çev.) Talât Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1967, s.38-39.

[101] Müttakî el-Hindî, **Kenzu'l- Ummal**, Dâru Risaleti'l-Alemiyye, Beyrut 2012, c.10, s.286-287, Hadis No. 29460; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 1, 6 (Hadis No.27).

[102] Fayda,"Ebû Bekir", c.10, s. 101-108.

[103] Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk** (Çev.)Ahmed Davudoğlu, Hicret Yayınları, İstanbul 1981.

etmesinin sebebi Hz. Peygamber'den sonra kısa bir süre yaşaması ve yaşadığı o süre içerisinde hadis rivayetinin yaygın olmamasından dolayıdır.[104]

Ebû Davûd et-Tayâlisî (ö. 204/819) el-Müsned'inde Hz. Ebû Bekir'e ait olan 9 hadise Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî (ö. 219/834) el-Müsned'inde 7 hadise yer verir.[105] Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise Hz. Ebû Bekir'e ait 81 tane rivayet bulunmaktadır.

2.2. HZ. EBÛ BEKİR'İN RİVAYETLERİNİN KONU DAĞILIMI VE İSNAT İNCELEMESİ

El-Müsned'de yer alan rivayetleri konularına göre ayırırken şu adımları takip ettik;

- Bu hadislerin ale'l-ebvâb hadis kitaplarında hangi konularda ele alındığını tespit etme,
- El-Müsned'in ale'l-ebvâb şekline çevrilmiş olan İbn Züknûn'un (ö. 837/1434) *el-Kevâkibü'd-derârî fî tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed alâ ebvâbi'l-Buhârî* ve es-Sââtî'nin *el-Fethu'r-Rabbânî Lî Tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî* adlı eserlerinde uygulanan tertibi tespit etme,
- Bu iki yoldan hareketle bir tanesini seçme veya yeni bir tasnife tabi tutma,
- Eğer bir hadis birbirinden farklı konular altına girebiliyorsa aynı hadisin farklı konularda tekraren verme.

Hadislerin tahrîci yapılıp hadisin hükmü verilirken ise Şuayb el-Arnaût ve Ahmed Muhammed Şâkir'in yaptıkları tahkik çalışmalarından da faydalanarak bir hükme varılmıştır.

---

[104] Celaleddin Suyûtî, **Tedrîbu'r-Ravi fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, thk. İrfân el-Aşâ Hassûne, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2012, s.380.

[105] Ebû Davûd et-Tayâlisî, **Müsned-ü Ebû Davûd et-Tayâlisî**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 2010, s.4; Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, **Müsnedu'l Humeydî**, Daru's-Seka, Dımaşk 1996, s.148-151.

2.2.1. Temizlik

7- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنْ أَبِيهِ

عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ.

7-İbn Ebî Atîk, babasından, o da Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet ediyor: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Misvak ağzı temizler ve Allah'ı da hoşnut eder." [106]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Bu isnâd el-Arnaût'göre sahîh li ğayrihidir. Ona göre hadisin râvîlerinden Hammâd hata etmiştir. Çünkü Muhammed b. Abdullah b. Ebî Atîk'in (ö. 131/748) babası Hz. Ebû Bekir'den değil de Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. Hz. Aişe'den gelen rivayet 24925 numaralı hadiste sahîh bir isnâdla geldiğinden Hz. Ebû Bekir kanalıyla gelen bu hadis sahîh li ğayrihi derecesine yükselir. Muhammed Şâkir de bu isnâddaki inkita'' sebebiyle hadisin isnâdının zayıf olduğu görüşündedir.[107]

62-حَدَّثَنَا عَفَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَتِيقٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ.

62-İbn Ebî Atîk, babasından rivayet ediyor diyor ki: Hz. Ebû Bekir (r.a.) Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işitmiş: "Misvak ağzı temizler ve Allah'ı da hoşnut eder."[108]

Hadisin Sıhhat Hükmü

7 numaralı hadisle aynı olup isnâdı **sahîh li ğayrihidir.**[109]

---

[106] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 108,110; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 109,110; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, **el-Müsned**, 2.

[107] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 186; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 153.

[108] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 108,110; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 109,110; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, el-Müsned, 2.

2.2.2. İbadet

Bu başlık altında ibadet alanına girebilecek olan rivayetleri çeşitlerine göre sınıflandırarak vereceğiz.

2.2.2.1. Hac

4-حَدَّثَنَا وَكِيعٌ قَالَ قَالَ إِسْرَائِيلُ قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ عَنْ زَيْدِ بْنِ يُثَيْعٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ بِبَرَاءَةٌ لِأَهْلِ مَكَّةَ لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُدَّةٌ فَأَجَلُهُ إِلَى مُدَّتِهِ وَاللَّهُ بَرِيءٌ مِنْ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ قَالَ فَسَارَ بِهَا ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ الْحَقْهُ فَرُدَّ عَلَيَّ أَبَا بَكْرٍ وَبَلِّغْهَا أَنْتَ قَالَ فَفَعَلَ قَالَ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ بَكَى قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ حَدَثَ فِيَّ شَيْءٌ قَالَ مَا حَدَثَ فِيكَ إِلَّا خَيْرٌ وَلَكِنْ أُمِرْتُ أَنْ لَا يُبَلِّغَهُ إِلَّا أَنَا أَوْ رَجُلٌ مِنِّي.

4-Zeyd b. Yüsey' anlatıyor: Hz. Peygamber, Ebû Bekir'i Berâ'e Suresi'ni Mekke ehline okuması ve şunları tebliğ etmesi için gönderdi. Bu seneden sonra müşrikler Kâbe'yi ziyaret edemeyecek, onu hiç kimse çıplak tavaf edemeyecek, Müslümanların dışında kimse cennete giremeyecek, kimin Allah ve Resulü ile bir sözleşmesi varsa o sözleşme süresinin sonuna kadar sürdürülecek ve Allah ile Resulü müşriklerden uzaktır. Ebû Bekir üç günlük yol gitti. Sonra Resulullah (s.a.v.) Ali'ye şöyle dedi: "Ebû Bekir'e yetiş, onu bana geri yolla, verdiğim emirleri sen tebliğ et." O da öyle yaptı. Ebû Bekir dönüp Hz. Peygamber'in huzuruna çıkınca ağladı ve "Ya Resulullah benim hakkımda bir şey mi oldu" dedi. Hz. Peygamber: "Hayır! Senin hakkında hayırdan başka bir şey olmadı. Ama ben o emirleri ben ya da benden olan birinin tebliğ etmesiyle emredildim."[110]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdının **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîlerinden Zeyd b. Yüsey' hakkında ihtilaf olup ibn Hıbbân ve Iclî dışında sikâ olduğunu söyleyen yoktur. Ayrıca, İbn Hacer ise Zeyd b. Yüsey' ile

---

[109] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 227; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 172.

[110] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 132, 65; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 104.

Hz. Ebû Bekir arasında inkita'' olduğunu söyler.[111] el-Arnaût'a göre hadis zayıf, Muhammed Şâkir'e göre ise isnâdı sahîhtir.[112]

İbn Teymiyye Minhâcu's-Sunne adlı kitabında bu hadis hakkında şunları söyler: "*Ben ya da benden olan birinin tebliğ etmesiyle emredildim*, bölümü uydurmadır. Hattâbî de hadisin bu bölümü hakkında Kûfeli, rivayetinde itham bulunan ve Râfizîlere nispet edilen Zeyd b. Yüsey'in hadise eklemesidir, demektedir." İbn Teymiyye şöyle devam eder: "Bu dini Hz. Peygamber'den alıp tebliğ edenlerin çoğunluğu ehli beytinden değildi. Örneğin Hz. Peygamber, insanlara İslam'ı tebliğ etsinler, onlara Kur'an öğretip dinlerinde bilgi sahibi olmaları için Esad b. Zürâre'yi Medine'ye, Âlâ b. el-Hadramî'yi Bahreyn'e, Muaz b. Cebel ve Ebû Musa el-Eşarî'yi Yemen'e ve Attâb b. Esîd'i Mekke'ye göndermiştir. Bunların hiç biri onun ehli beytinden değildi. Peki, sadece ehli beytinden kimselerin tebliğ edebileceğini söyleyen kimselerin sözleri nerede kaldı?"[113]

2.2.2.2. Zekât

72-حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ أَخَذْتُ هَذَا الْكِتَابَ مِنْ ثُمَامَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ

أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُمْ إِنَّ هَذِهِ فَرَائِضُ الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ سُئِلَهَا مِنْ الْمُسْلِمِينَ عَلَى وَجْهِهَا فَلْيُعْطِهَا وَمَنْ سُئِلَ فَوْقَ ذَلِكَ فَلَا يُعْطِهِ فِيمَا دُونَ خَمْسٍ وَعِشْرِينَ مِنْ الْإِبِلِ فَفِي كُلِّ خَمْسٍ ذَوْدٍ شَاةٌ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا وَعِشْرِينَ فَفِيهَا ابْنَةُ مَخَاضٍ إِلَى خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ فَإِنْ لَمْ تَكُنِ ابْنَةُ مَخَاضٍ فَابْنُ لَبُونٍ ذَكَرٌ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَثَلَاثِينَ فَفِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ إِلَى خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَأَرْبَعِينَ فَفِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الْفَحْلِ إِلَى سِتِّينَ فَإِذَا بَلَغَتْ إِحْدَى وَسِتِّينَ فَفِيهَا جَذَعَةٌ إِلَى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَسَبْعِينَ فَفِيهَا بِنْتَا لَبُونٍ إِلَى تِسْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ إِحْدَى وَتِسْعِينَ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْفَحْلِ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَإِنْ زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ ابْنَةُ لَبُونٍ وَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ فَإِذَا تَبَايَنَ أَسْنَانُ الْإِبِلِ فِي فَرَائِضِ الصَّدَقَاتِ فَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الْجَذَعَةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ جَذَعَةٌ وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ فَإِنَّهَا حِقَّةٌ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ إِنْ اسْتَيْسَرَتَا لَهُ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الْحِقَّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ إِلَّا جَذَعَةٌ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ

---

[111] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dairetu'l-Maârifi'n-Nizâmiyye, Haydarabad 1928, c.3, s.28.

[112] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 179; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 149.

[113] Takiyüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, **Minhâcu's-Sunneti'n-Nebeviyye**, thk. Muhammed Reşad Salim, Câmiatü Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Riyâd tsz., c.5, s.63.

وَيُعْطِيهِ الْمُصَدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الْحِقَّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ بِنْتُ لَبُونٍ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ إِنْ اسْتَيْسَرَتَا لَهُ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ ابْنَةِ لَبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ إِلَّا حِقَّةٌ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ وَيُعْطِيهِ الْمُصَدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ ابْنَةِ لَبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ ابْنَةُ لَبُونٍ وَعِنْدَهُ ابْنَةُ مَخَاضٍ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ إِنْ اسْتَيْسَرَتَا لَهُ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتَ مَخَاضٍ وَلَيْسَ عِنْدَهُ إِلَّا ابْنُ لَبُونٍ ذَكَرٌ فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ وَلَيْسَ مَعَهُ شَيْءٌ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ إِلَّا أَرْبَعٌ مِنْ الْإِبِلِ فَلَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا وَفِي صَدَقَةِ الْغَنَمِ فِي سَائِمَتِهَا إِذَا كَانَتْ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا شَاةٌ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَإِنْ زَادَتْ فَفِيهَا شَاتَانِ إِلَى مِائَتَيْنِ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ إِلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ فَإِذَا زَادَتْ فَفِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ وَلَا تُؤْخَذُ فِي الصَّدَقَةِ هَرِمَةٌ وَلَا ذَاتُ عَوَارٍ وَلَا تَيْسٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ الْمُصَدِّقُ وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ وَلَا يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإِنَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ وَإِذَا كَانَتْ سَائِمَةُ الرَّجُلِ نَاقِصَةً مِنْ أَرْبَعِينَ شَاةً وَاحِدَةً فَلَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا وَفِي الرِّقَةِ رُبْعُ الْعُشْرِ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ الْمَالُ إِلَّا تِسْعِينَ وَمِائَةَ دِرْهَمٍ فَلَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا.

72-Enes b. Malik anlatıyor; Ebû Bekir, onlara şöyle yazmıştı: "Bu Allah'ın, Rasulü'ne emrettiği ve Rasulullah'ın da (s.a.v.) Müslümanlar için belirttiği zekât oranlarıdır. Her kimden bu mektupta bildirilen şekilde zekât istenirse, o kimse zekâtını versin. Bundan fazlası istenirse vermesin.

Devede yirmi beş tanenin aşağısından zekât, her beş devede bir koyundur. Deve sayısı yirmi beşe varınca, otuz altıya kadar bir 'Bintu mehad'[114] verilir. Eğer 'Bintu mehad' yoksa bir 'İbni lebûn'[115] verilir. Otuz altıya erişince, kırk beşe kadar bir 'Bintu lebûn',[116] kırk altıya erişince, altmışa kadar gebe 'Hıkka',[117] altmış bire erişince, yetmiş beşe kadar bir 'Cezea',[118] yetmiş altıya erişince, doksana kadar iki tane gebe 'Bintu lebûn', doksan bire erişince, yüz yirmiye kadar iki gebe 'Hıkka' verilir. Deve sayısı yüz yirmiden daha fazla olursa, her kırk devede bir 'Bintu lebûn'

[114] **Bintu Mehad:** Bir yaşını doldurmuş ve iki yaşına basmış dişi deve; Geniş bilgi için Bkz., İbrahim b. Muhammed el-Bâcûrî, **Hâşiyetü'l-Bâcûrî**, Dâru Nûr Sabâh, Midyat 2015, c.2 s.23.

[115] **İbni Lebun:** İki yaşını doldurmuş ve üç yaşına basmış erkek deve; Geniş bilgi için Bkz., el-Bâcûrî, **Hâşiyetü'l-Bâcûrî**, c.2 s.23.

[116] **Bintu Lebun:** İki yaşını doldurmuş ve üç yaşına basmış dişi deve; Geniş bilgi için Bkz., el-Bâcûrî, **Hâşiyetü'l-Bâcûrî**, c.2 s.23.

[117] **Hıkka:** Üç yaşını doldurmuş ve dört yaşına basmış erkek veya dişi deve; Geniş bilgi için Bkz., el-Bâcûrî, **Hâşiyetü'l-Bâcûrî**, c.2 s.23.

[118] **Cezea':** Dört yaşını doldurmuş ve beş yaşına basmış dişi deve; Geniş bilgi için Bkz., el-Bâcûrî, **Hâşiyetü'l-Bâcûrî**, c.2 s.24.

ve her elli devede bir ‘Hıkka’ zekât vardır. Farz zekâtlarda develerin yaşları uyuşmazsa; kendisine ‘Cezea’ düştüğü halde yanında ‘Cezea’ olmayıp ‘Hıkka’ olan kişiden bu kabul edilir. İmkânı varsa yanında iki koyun ya da yirmi dirhem verir. Kendisine ‘Hıkka’ düştüğü halde yanında ‘Hıkka’ olmayıp sadece ‘Cezea’ olan kişiden bu kabul edilir. Zekât memuru ya ona yirmi dirhem ya da iki koyun geri öder. Kendisine ‘Bintu lebûn’ düştüğü halde yanında sadece ‘Hıkka’ olan kişiden bu kabul edilir. Zekât memuru ya ona yirmi dirhem ya da iki koyun geri öder. Kendisine ‘Bintu lebûn’ düştüğü halde yanında ‘Bintu lebûn’ olmayıp sadece ‘Bintu mehad’ olan kişiden bu kabul edilir. İmkânı varsa yanında iki koyun ya da yirmi dirhem verir. Kendisine ‘Bintu mehad’ düştüğü halde yanında sadece ‘İbni lebûn’ olan kişiden bu kabul edilir ve yanında da bir şey vermez. Yanında dört deve dışında başka bir şeyi bulunmayan kimseye gelince, o miktarda zekât yoktur. Ancak deve sahibi kendi vermek isterse verebilir.

Koyunun zekâtında ise; kırda otlayanlarda, koyun sayısı kırk olunca, yüz yirmiye kadar bir koyundur. Yüz yirmiyi geçince iki yüze kadar iki koyundur. Koyun sayısı iki yüzden bir fazla olursa, üç yüze kadar üç koyundur. Koyun sayısı üç yüzden fazla olursa, her yüz koyunda bir koyun zekât vardır. Zekâtta yaşlı, kusurlu hayvan ve sürünün koçu alınmaz. Ancak zekât memuru bunu isterse alabilir. Sahibi ayrı olan koyunlar, zekât alınmak için toplanmaz. Zekât vermekten kaçınmak için toplu olanlar da birbirinden ayrılmaz. Karışık iki sürünün sahipleri zekâtı eşit olarak verirler. Bir kimsenin kırdaki koyunu, kırk koyundan bir koyun az olursa, bunda zekât yoktur. Ancak sahibi dilerse zekâtını verebilir. Gümüşte onda birinin dörtte biri verilir. Eğer gümüş miktarı sadece yüz doksan dirhem olursa bunda zekât yoktur. Ancak gümüş sahibi isterse verebilir.”[119]

[119] Buhârî, “Zekât”, 33 (1448,1450,1451,1453,1454); Ebû Dâvud, “Zekât”, 4 (1567); İbn Mâce, “Zekât”, 10 (1800) Bezzâr, **el-Müsned**, 41.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[120]

2.2.3. Dua

5-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُمَيْرٍ عَنْ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَوْسَطَ قَالَ

خَطَبَنَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامِي هَذَا عَامَ الْأَوَّلِ وَبَكَى أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ سَلُوا اللَّهَ الْمُعَافَاةَ أَوْ قَالَ الْعَافِيَةَ فَلَمْ يُؤْتَ أَحَدٌ قَطُّ بَعْدَ الْيَقِينِ أَفْضَلَ مِنْ الْعَافِيَةِ أَوْ الْمُعَافَاةِ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ وَهُمَا فِي النَّارِ وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَقَاطَعُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمْ اللَّهُ تَعَالَى.

5-Evsat diyor ki: Ebû Bekir bize hutbe okudu ve dedi ki: "Resulullah geçen sene benim durduğum şu mekânda durdu." Ebû Bekir ağladı ve dedi ki; "Allah'tan sıhhati –ya da âfiyeti- dileyin. Birine imandan sonra âfiyet -ya da sıhhatten- daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Doğruluktan ayrılmayın! Çünkü o iyilikle beraberdir. İkisi de cennettedir. Yalandan kaçının! Çünkü o günahla beraberdir. Ve ikisi de cehennemdedir. Birbirinize haset etmeyin! Birbirinize kin beslemeyin! Birbirinizle ilgiyi kesmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Allah'ın emrettiği gibi kardeş olun.[121]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîlerinden Evsat b. İsmâil (ö. 79/698) sikâ olup Nesâî ve İbn Mâce'nin ricalindendir. Hadisin diğer râvîleri ise es-Sahîh'in ricalinden olup sikâdırlar.[122] Bu isnâd el-Arnaût ve Muhammed Şâkir'e göre de sahîhtir.[123]

---

[120] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 234; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 176.

[121] İbn Mâce, "Dua" 5 (3849); Tirmizî, "Deavât", 103 (3531); Nesai, **Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle**, s. 501 (hadis no. 880); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 95; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, **el-Müsned**, 2.

[122] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.385.

[123] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 184-185; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 152.

6-حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ وَأَبُو عَامِرٍ قَالَا حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِيهِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ قَالَ

سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ عَلَى مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ حِينَ ذَكَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ سُرِّيَ عَنْهُ ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي هَذَا الْقَيْظِ عَامَ الْأَوَّلِ سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْيَقِينَ فِي الْآخِرَةِ وَالْأُولَى.

6-Rifâe b. Râfî diyor ki: Ebû Bekir'i Resulullah'ın minberi üzerinde şöyle söylerken duydum. "Resulullah'tan şöyle işittim: -Resulullah'ı anınca Ebû Bekir ağlamaya başladı. Sonra tıkanıp açıldı ve dedi ki- Ben Resulullah'tan geçen sene böyle çok sıcak bir günde şöyle dediğini işittim: "Allahtan af, âfiyet ve dünya ile ahirette imanı isteyin."[124]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **hasen** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîlerinden Abdullah b. Muhammed b. Akîl (ö. 140/757) sadûk olduğundan bu hadisi hasen kategorisinde incelenir.[125] Bu isnâd el-Arnaût'göre hasen, Muhammed Şâkir'e göre ise sahîhtir. Çünkü o, Abdullah b. Muhammed b. Akîl'in (ö. 140/757) sikâ olduğunu, aksini düşünenlerin ise delillerinin olmadığını savunur.[126]

8-حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ

أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِّمْنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلَاتِي قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ و قَالَ يُونُسُ كَبِيرًا.

---

[124] Tirmizî, "Deavât", 122 (3558); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 47; Bezzâr, **el-Müsned**, 34; Ebû Yâ'lâ, **el-Müsned**, 87.

[125] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.16, s.81.

[126] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 185; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 152.

8-Abdullah b. Amr (r.a.), Ebû Bekir es-Sıddîk'ten rivayet ediyor: Kendisi Resulullah'a bana namazımda okuyabileceğim bir dua öğret deyince Hz. Peygamber ona, "Deki, Ey Allah'ım! Ben kendi nefsime çok zulmettim. Günahları da ancak sen affedersin. Kendi katından bana mağfiret et ve bana acı. Muhakkak ki bağışlayan ve merhamet eden ancak sensin." Râvî diyor ki, Yunus rivayetinde كَبِيرًا lafzını kullanmıştır.[127]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût isnâdın Şeyhayn'ın şartlarına göre sahîh olduğu, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[128]

10-حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِئُ قَالَ حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الْمَلِكِ بْنَ الْحَارِثِ يَقُولُ إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى هَذَا الْمِنْبَرِ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْيَوْمِ مِنْ عَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ اسْتَعْبَرَ أَبُو بَكْرٍ وَبَكَى ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَمْ تُؤْتَوْا شَيْئًا بَعْدَ كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ مِثْلَ الْعَافِيَةِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ.

10-Ebû Hüreyre şöyle diyor; Ebû Bekir'i bu minber üzerinde şöyle derken işittim: "Ben geçen sene bugün Resulullah'tan şöyle işittim." Sonra gözyaşı döküp ağladı ve tekrar dedi ki ben Resulullah'tan şöyle işittim: "İhlâs sözünden sonra kimseye âfiyet kadar iyi bir şey verilmemiştir. Allah'tan âfiyet isteyin."[129]

---

[127] Buhârî, "Ezan" 149 (834), "Deavât" 17 (6326); Müslim, "Zikir, dua" 48 (2705); İbn Mâce, "Dua", 2 (3835).

[128] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 187; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 153.

[129] Nesai, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, s. 503 (hadis no. 887); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 53; Bezzâr, el-Müsned, 24; Ebû Yâ'lâ, 74, İbn Hıbbân, 950.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Muhammed Şâkir sahîh olduğu görüşündedir.[130] Ancak el-Arnaût, Muhammed Şâkir'in hadisin râvîlerinden makbul olarak nitelenen Abdulmelik b. el-Hâris'i[131], Abdulmelik b. Ebû Bekir b. Abdurrahman olarak tanıtıp sikâ olduğunu söylemekle hata ettiğini söylemiştir. Abdulmelik b. el-Hâris makbul bir râvi olduğundan bu hadis, Nesâî'nin benzer bir rivayetiyle sahîh li ğayrihi derecesine ulaşır.[132]

17-حَدَّثَنَا هَاشِمٌ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي يَزِيدُ بْنُ خُمَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ رَجُلًا مِنْ حِمْيَرَ يُحَدِّثُ عَنْ أَوْسَطَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَوْسَطَ الْبَجَلِيِّ يُحَدِّثُ

عَنْ أَبِي بَكْرٍ أَنَّهُ سَمِعَهُ حِينَ تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْأَوَّلِ مَقَامِي هَذَا ثُمَّ بَكَى ثُمَّ قَالَ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ وَهُمَا فِي النَّارِ وَسَلُوا اللَّهَ الْمُعَافَاةَ فَإِنَّهُ لَمْ يُؤْتَ رَجُلٌ بَعْدَ الْيَقِينِ شَيْئًا خَيْرًا مِنْ الْمُعَافَاةِ ثُمَّ قَالَ لَا تَقَاطَعُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا.

17- Evsat diyor ki; Ebû Bekir, Resulullah vefat ettiğinde onun şöyle dediğini işitti: "Resulullah geçen sene benim durduğum şu mekânda durdu." -Sonra da ağladı- ve dedi ki: "Doğruluktan ayrılmayın! Çünkü o iyilikle beraberdir. İkisi de cennettedir. Yalandan kaçının! Çünkü o günahla beraberdir. Ve ikisi de cehennemdedir. Allah'tan muâfâtı dileyin. Birine imandan sonra sıhhatten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Birbirinizle ilgiyi kesmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Birbirinize kin beslemeyin! Birbirinize haset etmeyin! Ey Allah'ın kulları kardeş olun."[133]

---

[130] İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 154.

[131] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.389.

[132] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 189.

[133] İbn Mâce, "Dua" 5 (3849); Tirmizî, "Deavât", 103 (3531); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 95; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, **el-Müsned**, 2.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda 5 numaralı hadiste olduğu gibi isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır.[134]

28-حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ حَدَّثَنَا لَيْثٌ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِّمْنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلَاتِي قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ.

28-Abdullah b. Amr b. As (r.a.), Ebû Bekir es-Sıddîk'ten rivayet ediyor. Kendisi Resulullah'a bana namazımda okuyabileceğim bir dua öğret deyince Hz. Peygamber ona, "Deki, Ey Allah'ım! Ben kendi nefsime çok zulmettim. Günahları da ancak sen affedersin. Kendi katından bana mağfiret et ve bana acı. Muhakkak ki bağışlayan ve merhamet eden ancak sensin."[135]

Hadisin Sıhhat Hükmü

8 numaralı hadiste de buna değindiğimiz gibi yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[136]

34-حَدَّثَنَا رَوْحٌ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُمَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ حِمْصَ وَكَانَ قَدْ أَدْرَكَ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ مَرَّةً قَالَ سَمِعْتُ أَوْسَطَ الْبَجَلِيَّ

عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُهُ يَخْطُبُ النَّاسَ وَقَالَ مَرَّةً حِينَ اسْتُخْلِفَ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ عَامَ الْأَوَّلِ مَقَامِي هَذَا وَبَكَى أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فَإِنَّ النَّاسَ لَمْ يُعْطَوْا بَعْدَ الْيَقِينِ شَيْئًا خَيْرًا مِنْ الْعَافِيَةِ

---

[134] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 198; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 158.

[135] Buhârî, "Ezan" 149 (834), "Deavât" 17 (6326); Müslim, "Zikir" 48 (2705); İbn Mâce, "Dua", 2 (3835).

[136] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 208; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 162.

وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ فِي الْجَنَّةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ وَهُمَا فِي النَّارِ وَلَا تَقَاطَعُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.

34-Evsat diyor ki: Ebû Bekir hutbe okurken duydum. -başka bir sefer halife olduğunda demişti- şöyle diyordu: "Resulullah (s.a.v.) geçen sene benim durduğum şu mekânda durdu." Ebû Bekir ağladı ve dedi ki: "Allah'tan af ve âfiyet dileyin. Birine imandan sonra af ve âfiyet daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Doğruluktan ayrılmayın! Çünkü o iyilikle beraberdir. Yalandan kaçının! Çünkü o günahla beraberdir. Ve ikisi de cehennemdedir. Birbirinizle ilgiyi kesmeyin! Birbirinize kin beslemeyin! Birbirinize haset etmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Allah'ın emrettiği gibi kardeş olun."[137]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda 5 numaralı hadiste olduğu gibi isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır.[138]

38-حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ يُونُسَ عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ لَمْ يُعْطَوْا فِي الدُّنْيَا خَيْرًا مِنْ الْيَقِينِ وَالْمُعَافَاةِ فَسَلُوهُمَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ.

38-Hasan, Ebû Bekir'in (r.a.) insanlara hutbe verdiğini ve Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söyledi: "Ey insanlar! Muhakkak ki insanlara dünyada imandan ve sıhhatten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Allah'tan (c.c.) ikisini isteyin."[139]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden el-Hasan b. Ebi'l-Hasan (ö.

---

[137] İbn Mâce, "Dua" 5 (3849); Tirmizî, "Deavât", 103 (3531); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 95; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, **el-Müsned,** 2.

[138] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 211; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 164.

[139] İbn Mâce, "Dua" 5 (3849); Tirmizî, "Deavât", 103 (3531); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 95; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, **el-Müsned**, 2.

110/728) bu hadisi Hz. Ebû Bekir'den duymamış ve hadiste inkita' meydana gelmiştir.[140] Bu sebeple bu hadisteki isnâd zayıftır ancak hadisin şahitleriyle birlikte bu isnâd sahîh li ğayrihi derecesine yükselir. el-Arnaût sahîh li ğayrihi, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[141]

44-حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ صَالِحٍ عَنْ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ الْكَلَاعِيِّ عَنْ أَوْسَطَ بْنِ عَمْرٍو قَالَ

قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَنَةٍ فَأَلْفَيْتُ أَبَا بَكْرٍ يَخْطُبُ النَّاسَ فَقَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْأَوَّلِ فَخَنَقَتْهُ الْعَبْرَةُ ثَلَاثَ مِرَارٍ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ سَلُوا اللَّهَ الْمُعَافَاةَ فَإِنَّهُ لَمْ يُؤْتَ أَحَدٌ مِثْلَ يَقِينٍ بَعْدَ مُعَافَاةٍ وَلَا أَشَدَّ مِنْ رِيبَةٍ بَعْدَ كُفْرٍ وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَهُمَا فِي النَّارِ.

44-Evsat b. Amr diyor ki Resulullah'ın vefatından bir sene sonra Medine'ye geldim ve Ebû Bekir'i (r.a.) insanlara hutbe okurken buldum. Şöyle diyordu: "Resulullah (s.a.v.) geçen sene bizim içimizdeydi." Üç defa gözyaşları onu tıkadı. Sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Allah'tan sıhhati dileyin. Birine iman gibi sıhhatten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Küfürden sonra kuşkudan daha şiddetli bir şey de yoktur. Doğruluktan ayrılmayın! Çünkü o iyiliğe ulaştırır. İkisi de cennettedir. Yalandan kaçının! Çünkü o günaha ulaştırır. Ve ikisi de cehennemdedir."[142]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **hasen** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Muâviye b. Sâlih b. Hudayr (ö. 158/774) sadûk olarak nitelendirilmektedir.[143] el-Arnaût isnâdın hasen olduğu, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[144]

46-حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ قَالَ

---

[140] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.18, s.118.

[141] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 212; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 165.

[142] İbn Mâce, "Dua" 5 (3849); Tirmizî, "Deavât", 103 (3531); Nesai, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, s. 502(hadis no. 883); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 95; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, **el-Müsned**,, 2; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 952.

[143] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.211.

[144] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 217; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 165.

قَامَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَامٍ فَقَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامِي عَامَ الْأَوَّلِ فَقَالَ سَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فَإِنَّهُ لَمْ يُعْطَ عَبْدٌ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنْ الْعَافِيَةِ وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ وَالْبِرِّ فَإِنَّهُمَا فِي الْجَنَّةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ وَالْفُجُورَ فَإِنَّهُمَا فِي النَّارِ.

46-Ebû Ubeyde anlatıyor, Ebû Bekir (r.a.) Resulullah'ın vefatından bir sene sonra ayağa kalktı ve şöyle dedi: Resulullah (s.a.v.) geçen sene bu makamda ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Allah'tan âfiyet dileyin. Çünkü bir kula âfiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Doğruluktan ve iyilikten ayrılmayın! Çünkü ikisi de cennettedir. Yalan ve günahtan kaçının! Çünkü ikisi de cehennemdedir."[145]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Âmir b. Abdullah b. Mesûd bu hadisi Hz. Ebû Bekir'den duymamış ve hadiste inkita' meydana gelmiştir. Bu sebeple bu hadisin isnâdı zayıftır. Ancak hadisin şahitleriyle birlikte isnâd sahîh li ğayrihi derecesine yükselir. el-Arnaût sahîh li ğayrihi, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[146]

49-حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا سَلِيمُ بْنُ حَيَّانَ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عُمَرَ قَالَ

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَطَبَنَا فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا عَامَ أَوَّلَ فَقَالَ أَلَا إِنَّهُ لَمْ يُقْسَمْ بَيْنَ النَّاسِ شَيْءٌ أَفْضَلُ مِنْ الْمُعَافَاةِ بَعْدَ الْيَقِينِ أَلَا إِنَّ الصِّدْقَ وَالْبِرَّ فِي الْجَنَّةِ أَلَا إِنَّ الْكَذِبَ وَالْفُجُورَ فِي النَّارِ.

49-Ömer (r.a.) şöyle diyor, Ebû Bekir (r.a.) bize hutbe verdi ve dedi ki: Resulullah (s.a.v.) geçen sene bizim içimizdeyken şöyle dedi: "Dikkat edin! Muhakkak ki insanlar arasında imandan sonra sıhhatten daha hayırlı bir şey

[145] İbn Mâce, "Dua" 5 (3849); Tirmizî, "Deavât", 103 (3531); Nesai, **Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle**, s. 501(hadis no. 880); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 95; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, **el-Müsned**, 2.

[146] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 218; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 167.

paylaştırılmamıştır. Dikkat edin! Muhakkak ki doğruluk ve iyilik cennettedir. Dikkat edin! Muhakkak ki yalan ve günah da cehennemdedir."[147]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Humeyd b. Abdurrahmân b. Avf (ö. 105/723) bu hadisi Hz. Ömer'den duymamış ve hadiste inkita' meydana gelmiştir. Bu sebeple bu hadisteki isnâd zayıftır. Ancak hadisin şahitleriyle birlikte isnâd sahîh li ğayrihi derecesine yükselir.[148] el-Arnaût sahîh li ğayrihi, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[149]

51-حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عَطَاءٍ قَالَ سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ عَاصِمٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ

قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِّمْنِي شَيْئًا أَقُولُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ وَإِذَا أَخَذْتُ مَضْجَعِي قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَوْ قَالَ اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ.

51- Ebû Hüreyre, Ebû Bekir'den şöyle işitti: "Ya Resulullah bana öyle bir şey öğret ki onu sabahladığımda, akşam vaktine girdiğimde ve yatağıma girdiğimde okuyayım. Resulullah şöyle dedi: "De ki; yerin ve göklerin yaratıcısı olan Allah'ım, - ya da şöyle dedi, gizli ve açığı bilen, yerin ve göklerin yaratıcısı olan Allah'ım - her şeyin rabbi ve hükümdarı olan Allah'ım, senden başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden ve şirke sokmasından sana sığınırım."[150]

---

[147] İbn Mâce, "Dua" 5 (3849); Tirmizî, "Deavât", 103 (3531); Nesai, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, s. 503(hadis no. 885); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 6; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 8.

[148] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.7, s.381.

[149] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 220; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 148.

[150] Hâkim, **el-Müstedrek**, 1831; İbn Hıbbân, **Es-Sıhâh**, 966.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin bütün râvîleri sikâdır. Bu isnâd el-Arnaût ve Muhammed Şâkir'e göre de sahîhtir.[151]

52=حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ قَالَ سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ عَاصِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فَذَكَرَ مَعْنَاهُ.

52-Ya'lâ b. Atâ diyor ki ben Amr b. Âsım b. Abdullah'ın şöyle dediğini işittim. Önceki hadisi anlattı.[152]

Hadisin Sıhhat Hükmü

51 numaralı hadisi gibi bu isnâd da **sahîhtir**.[153]

63-حَدَّثَنَا عَفَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ قَالَ سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ عَاصِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْ لِي شَيْئًا أَقُولُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَقُولَهُ إِذَا أَصْبَحَ وَإِذَا أَمْسَى وَإِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ.

63- Ebû Hüreyre, Ebû Bekir'den şöyle işitti: "Ya Resulullah bana öyle bir şey öğret ki onu sabahladığımda ve akşam vaktine girdiğimde okuyayım. Resulullah şöyle dedi: "De ki; gizli ve açığı bilen, yerin ve göklerin yaratıcısı olan Allah'ım, her şeyin rabbi ve hükümdarı olan Allah'ım, senden başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden ve şirke sokmasından sana sığınırım." Ona sabahladığında, akşam vaktine girdiğinde ve yatağına girdiğinde okumasını emretti."[154]

---

[151] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 221; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 168.

[152] Hâkim, **el-Müstedrek**, 1831; İbn Hıbbân, 966.

[153] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 221; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 169.

[154] Hâkim, **el-Müstedrek**, 1831; İbn Hıbbân, **Es-Sıhâh**, 966.

Hadisin Sıhhat Hükmü

51 ve 52 numaralı hadislerde olduğu gibi bu isnâd da **sahîhtir.**[155]

66-حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَامٍ فَقَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْأَوَّلِ فَقَالَ إِنَّ ابْنَ آدَمَ لَمْ يُعْطَ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنْ الْعَافِيَةِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ وَالْبِرِّ فَإِنَّهُمَا فِي الْجَنَّةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ وَالْفُجُورَ فَإِنَّهُمَا فِي النَّارِ.

66-Ebû Ubeyde anlatıyor, Ebû Bekir (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) vefatından bir sene sonra ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Resulullah (s.a.v.) geçen sene bizim içimizde ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Muhakkak ki âdemoğluna âfiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. O halde Allah'tan âfiyet dileyin. Doğruluktan ve iyilikten ayrılmayın! Çünkü ikisi cennettedir. Yalan ve günahtan kaçının! Çünkü ikisi de cehennemdedir."[156]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin 46 numaralı hadiste olduğu gibi **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır.[157]

81-حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ

قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَقُولَ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ وَإِذَا أَخَذْتُ مَضْجَعِي مِنْ اللَّيْلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ أَجُرَّهُ إِلَى مُسْلِمٍ.

81-Mücahid diyor ki, Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) bize şöyle dedi: Resulullah bana sabahladığımda, akşam vaktine girdiğimde ve yatağıma girdiğimde şu duayı

---

[155] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 227; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 172.

[156] İbn Mâce, "Dua" 5 (3849); Tirmizî, "Deavât", 103 (3531); Nesai, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, s. 501(hadis no. 880); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 95; Bezzâr, **el-Müsned**, 75; Tayâlisî, **el-Müsned**, 5; Humeydî, **el-Müsned**, 2.

[157] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 228; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 173.

okumamı emretti. "Göklerin ve yerin yaratıcısı olan gizli ve açığı bilen Allah'ım, sen her şeyin rabbi ve hükümdarısın, senden başka ilah olmadığına senin bir olduğuna, senin ortağının olmadığına ve Muhammed'in senin kulun ve resulün olduğuna şahitlik ederim. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden ve ortaklarından, nefsimin günah işlemesinden ve bir Müslümana günah yüklemekten sana sığınırım."[158]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu ancak başka varyantlarda sahîh olarak gelmesi hadisi **hasen li ğayrihi** derecesine yükselttiği kanaatine varılmıştır. Hadisin isnâdının zayıf olmasını sebebi hadisin râvîlerinden el-Leys b. Ebî Selîm'in (ö. 148/765) zayıf olması ve Mücâhid b. Cebr'in (ö. 101/719) Hz. Ebû Bekir'e yetişememesidir.[159] el-Arnaût hadisin isnâdının zayıf ancak başka tariklerle birlikte hasen li ğayrihi olduğu, Muhammed Şâkir ise isnâdın zayıf olduğu görüşündedir.[160]

2.2.4. Tövbe

2-حَدَّثَنَا وَكِيعٌ قَالَ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ وَسُفْيَانُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ الثَّقَفِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ الْوَالِبِيِّ عَنْ أَسْمَاءَ بْنِ الْحَكَمِ الْفَزَارِيِّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ

كُنْتُ إِذَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثًا نَفَعَنِي اللَّهُ بِمَا شَاءَ مِنْهُ وَإِذَا حَدَّثَنِي عَنْهُ غَيْرِي اسْتَحْلَفْتُهُ فَإِذَا حَلَفَ لِي صَدَّقْتُهُ وَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَنِي وَصَدَقَ أَبُو بَكْرٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ قَالَ مِسْعَرٌ وَيُصَلِّي وَقَالَ سُفْيَانُ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا غَفَرَ لَه.

2- Hz. Ali (r.a.) buyuruyor ki: Ben Resulullah'tan (s.a.v.) bir şey duyduğumda Allah beni dilediği kadar ondan faydalandırırdı. Başkası ondan rivayet etseydi yemin ettirir, bana yemin ederse tasdik ederdim. Bana Ebû Bekir (r.a.) ondan rivayet etti.-

---

[158] Hâkim, **el-Müstedrek**, 1831; İbn Hıbbân, **Es-Sıhâh**, 966.

[159] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.42; Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Ricâl,** Ali Muhammed el-Bicavî thk. Dâru'l-Marife Beyrut 1963, c.3, s.420.

[160] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 243; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 179.

Ebû Bekir de doğru söyler-. Ebû Bekir (r.a.) Hz. Peygamber'den şöyle işittiğini söyledi: "Kim bir günah işler de ardından en güzel şekilde abdest alıp -Mis'âr rivayetinde "Namaz kılan" Süfyân'da ise "iki rekât namaz kılan" ibaresi vardır- ve Allah'a istiğfarda bulunursa bağışlanır."[161]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîlerinden Esmâ b. Hakem el-Fezârî (ö. 70/689) hakkında ihtilaf olup İbn Hacer'e göre sadûk, İclî'ye göre ise sikâdır.[162] el-Arnaût ve Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[163]

47-حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ رَبِيعَةَ مِنْ بَنِي أَسَدٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَسْمَاءَ أَوْ ابْنِ أَسْمَاءَ مِنْ بَنِي فَزَارَةَ قَالَ

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كُنْتُ إِذَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا نَفَعَنِي اللَّهُ بِمَا شَاءَ أَنْ يَنْفَعَنِي مِنْهُ وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ وَصَدَقَ أَبُو بَكْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا ثُمَّ يَتَوَضَّأُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى لِذَلِكَ الذَّنْبِ إِلَّا غَفَرَ لَهُ وَقَرَأَ هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ { وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرْ اللَّهَ يَجِدْ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا } { وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ } الْآيَةَ .

47-Hz. Ali (r.a.) buyuruyor ki: Ben Resulullah'tan (s.a.v.) bir şey duyduğumda Allah beni dilediği kadar ondan faydalandırırdı. Bana Ebû Bekir (r.a.) ondan rivayet etti.-Ebû Bekir de doğru söyler-. Ebû Bekir (r.a.) diyor ki, Resulullah (s.a.v.) şöyle dedi: Müslümanlardan kim bir günah işler de ardından abdest alıp iki rekât namaz kılar ve Allah'a o günah için istiğfarda bulunursa bağışlanır. Ve şu iki ayeti okudu, *Kim bir kötülük yapar veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan*

[161] İbn Mâce, "Salât", 193 (1395); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 9; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 12; Taberânî, **Mu'cemü'l-Kebîr**, 1842; Humeydi, **el-Müsned**, 5, Bezzâr, **el-Müsned**, 9.

[162] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.268.

[163] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 179; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 149.

mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır.[164] *Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman…*[165]

Hadisin Sıhhat Hükmü

2 numaralı hadis ile aynı olup isnâdı **sahîhtir.**[166]

48-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ عُثْمَانَ مِنْ آلِ أَبِي عُقَيْلٍ الثَّقَفِيِّ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ قَالَ شُعْبَةُ وَقَرَأَ إِحْدَى هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ { مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ } { وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً } .

48-Şube diyor ki, Osman'dan duydum. Ancak o, "Şube dedi" diyor. Ve şu iki ayetten birini okudu. *Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür.*[167] *Onlar çirkin bir şey yaptıkları zaman*[168] [169]

Hadisin Sıhhat Hükmü

2 ve 47 numaralı hadislerle aynı olup isnâdı **sahîhtir.**[170]

56-حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بْنِ الْحَكَمِ الْفَزَارِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيًّا كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ قَالَ

كُنْتُ إِذَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثًا نَفَعَنِي اللَّهُ بِهِ بِمَا شَاءَ أَنْ يَنْفَعَنِي مِنْهُ وَإِذَا حَدَّثَنِي غَيْرُهُ اسْتَحْلَفْتُهُ فَإِذَا حَلَفَ لِي صَدَّقْتُهُ وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ وَصَدَقَ أَبُو بَكْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ثُمَّ تَلَا { وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ }.

56-Esmâ b. Hakem el-Fezârî anlatıyor, Hz. Ali'den (r.a.) şöyle duydum: Ben Resulullah'tan (s.a.v.) bir söz duyduğumda Allah beni dilediği kadar ondan

---

[164] Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/110.
[165] Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/135; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 14; Taberânî, **Mu'cemü'l-Kebîr**, 1841; Tayâlisî, **el-Müsned**, 1.
[166] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 219; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 167.
[167] Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/123.
[168] Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/135.
[169] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 10; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 13; Bezzâr, **el-Müsned**, 8.
[170] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 219; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 167.

faydalandırırdı. Başkası ondan rivayet etseydi yemin ettirir, bana yemin ederse tasdik ederdim. Bana Ebû Bekir (r.a.) rivayet etti.-Ebû Bekir de doğru söyler-. Ebû Bekir (r.a.) dedi ki, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Mümin bir kul bir günah işler de ardından en güzel temizlikle abdest alıp iki rekât namaz kılar ve Allah'a istiğfarda bulunursa Allah onu bağışlar." Sonra da şu ayeti okudu, *Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman…*[171] [172]

Hadisin Sıhhat Hükmü

2, 47 ve 48 numaralı hadislerle aynı olup isnâdı **sahîhtir**. el-Arnaût bu hadis hakkında şöyle der: "Elimizdeki nüsha her ne kadar bu hadisin Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in ziyadesinden olduğuna işaret etmese de bu hadisin onun ziyadesi olma ihtimali çok yüksektir."[173]

2.2.5. Şefaat

15-حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْحَاقَ الطَّالَقَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ الْمَازِنِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو نَعَامَةَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو هُنَيْدَةَ الْبَرَاءُ بْنُ نَوْفَلٍ عَنْ وَالَانَ الْعَدَوِيِّ عَنْ حُذَيْفَةَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ

أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَصَلَّى الْغَدَاةَ ثُمَّ جَلَسَ حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ الضُّحَى ضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ مَكَانَهُ حَتَّى صَلَّى الْأُولَى وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ كُلُّ ذَلِكَ لَا يَتَكَلَّمُ حَتَّى صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ ثُمَّ قَامَ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالَ النَّاسُ لِأَبِي بَكْرٍ أَلَا تَسْأَلُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَأْنُهُ صَنَعَ الْيَوْمَ شَيْئًا لَمْ يَصْنَعْهُ قَطُّ قَالَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ نَعَمْ عُرِضَ عَلَيَّ مَا هُوَ كَائِنٌ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَأَمْرِ الْآخِرَةِ فَجُمِعَ الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ بِصَعِيدٍ وَاحِدٍ فَفَظِعَ النَّاسُ بِذَلِكَ حَتَّى انْطَلَقُوا إِلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَام وَالْعَرَقُ يَكَادُ يُلْجِمُهُمْ فَقَالُوا يَا آدَمُ أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ وَأَنْتَ اصْطَفَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ قَالَ لَقَدْ لَقِيتُ مِثْلَ الَّذِي لَقِيتُمْ انْطَلِقُوا إِلَى أَبِيكُمْ بَعْدَ أَبِيكُمْ إِلَى نُوحٍ { إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ }

---

[171] Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/135.

[172] İbn Mâce, "Salât", 193 (1395); Ebû Dâvud, "Salât", 359 (1521); Tirmizî, "Salât", 183 (406); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 11; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 11; Taberânî, **Mu'cemü'l-Kebîr,** 1842; Humeydi, **el-Müsned,** 5, Bezzâr, **el-Müsned**, 9; Tayâlisî**, el-Müsned**, 2.

[173] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 223-224; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 170.

قَالَ فَيَنْطَلِقُونَ إِلَى نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَام فَيَقُولُونَ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ فَأَنْتَ اصْطَفَاكَ اللَّهُ وَاسْتَجَابَ لَكَ فِي دُعَائِكَ وَلَمْ يَدَعْ عَلَى الْأَرْضِ مِنْ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا فَيَقُولُ لَيْسَ ذَاكُمْ عِنْدِي انْطَلِقُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَام فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اتَّخَذَهُ خَلِيلًا فَيَنْطَلِقُونَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُ لَيْسَ ذَاكُمْ عِنْدِي وَلَكِنْ انْطَلِقُوا إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَلَّمَهُ تَكْلِيمًا فَيَقُولُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام لَيْسَ ذَاكُمْ عِنْدِي وَلَكِنْ انْطَلِقُوا إِلَى عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فَإِنَّهُ يُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَيُحْيِي الْمَوْتَى فَيَقُولُ عِيسَى لَيْسَ ذَاكُمْ عِنْدِي وَلَكِنْ انْطَلِقُوا إِلَى سَيِّدِ وَلَدِ آدَمَ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ انْطَلِقُوا إِلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَشْفَعَ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ فَيَنْطَلِقُ فَيَأْتِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام رَبَّهُ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ قَالَ فَيَنْطَلِقُ بِهِ جِبْرِيلُ فَيَخِرُّ سَاجِدًا قَدْرَ جُمُعَةٍ وَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ يَا مُحَمَّدُ وَقُلْ يُسْمَعْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ قَالَ فَيَرْفَعُ رَأْسَهُ فَإِذَا نَظَرَ إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَرَّ سَاجِدًا قَدْرَ جُمُعَةٍ أُخْرَى فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ قَالَ فَيَذْهَبُ لِيَقَعَ سَاجِدًا فَيَأْخُذُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام بِضَبْعَيْهِ فَيَفْتَحُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ مِنْ الدُّعَاءِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ عَلَى بَشَرٍ قَطُّ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ خَلَقْتَنِي سَيِّدَ وَلَدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ وَأَوَّلَ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ حَتَّى إِنَّهُ لَيَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ أَكْثَرُ مِمَّا بَيْنَ صَنْعَاءَ وَأَيْلَةَ ثُمَّ يُقَالُ ادْعُوا الصِّدِّيقِينَ فَيَشْفَعُونَ ثُمَّ يُقَالُ ادْعُوا الْأَنْبِيَاءَ قَالَ فَيَجِيءُ النَّبِيُّ وَمَعَهُ الْعِصَابَةُ وَالنَّبِيُّ وَمَعَهُ الْخَمْسَةُ وَالسِّتَّةُ وَالنَّبِيُّ وَلَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ ثُمَّ يُقَالُ ادْعُوا الشُّهَدَاءَ فَيَشْفَعُونَ لِمَنْ أَرَادُوا وَقَالَ فَإِذَا فَعَلَتْ الشُّهَدَاءُ ذَلِكَ قَالَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ أَدْخِلُوا جَنَّتِي مَنْ كَانَ لَا يُشْرِكُ بِي شَيْئًا قَالَ فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَالَ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ انْظُرُوا فِي النَّارِ هَلْ تَلْقَوْنَ مِنْ أَحَدٍ عَمِلَ خَيْرًا قَطُّ قَالَ فَيَجِدُونَ فِي النَّارِ رَجُلًا فَيَقُولُ لَهُ هَلْ عَمِلْتَ خَيْرًا قَطُّ فَيَقُولُ لَا غَيْرَ أَنِّي كُنْتُ أُسَامِحُ النَّاسَ فِي الْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَسْمِحُوا لِعَبْدِي كَإِسْمَاحِهِ إِلَى عَبِيدِي ثُمَّ يُخْرِجُونَ مِنْ النَّارِ رَجُلًا فَيَقُولُ لَهُ هَلْ عَمِلْتَ خَيْرًا قَطُّ فَيَقُولُ لَا غَيْرَ أَنِّي قَدْ أَمَرْتُ وَلَدِي إِذَا مِتُّ فَأَحْرِقُونِي بِالنَّارِ ثُمَّ اطْحَنُونِي حَتَّى إِذَا كُنْتُ مِثْلَ الْكُحْلِ فَاذْهَبُوا بِي إِلَى الْبَحْرِ فَاذْرُونِي فِي الرِّيحِ فَوَاللَّهِ لَا يَقْدِرُ عَلَيَّ رَبُّ الْعَالَمِينَ أَبَدًا فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَ فَعَلْتَ ذَلِكَ قَالَ مِنْ مَخَافَتِكَ قَالَ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ انْظُرْ إِلَى مُلْكِ أَعْظَمِ مَلِكٍ فَإِنَّ لَكَ مِثْلَهُ وَعَشَرَةَ أَمْثَالِهِ قَالَ فَيَقُولُ لِمَ تَسْخَرُ بِي وَأَنْتَ الْمَلِكُ قَالَ وَذَاكَ الَّذِي ضَحِكْتُ مِنْهُ مِنْ الضُّحَى.

15- Huzeyfe, Hz. Ebû Bekir'den şöyle rivayet ediyor; bir gün Resulullah (s.a.v.) sabah namazını kıldı. Sonra da oturdu. Kuşluk vakti gelince de biraz güldü. Sonra öğle, ikindi ve akşam namazlarını kıldı ve aynı şekilde konuşmadı. Hatta yatsı namazını da kıldı ve ailesinin yanına gitti. İnsanlar Ebû Bekir'e, Resulullah'a (s.a.v.) sorsana ne oldu? Bugün daha önce hiç yapmadığı bir şey yaptı, dediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Resulullah'a sordu. O da şöyle cevap verdi: "Evet, bugün bana dünya ve ahirette olacak olan her şey gösterildi. Geçmiş ve gelecek olan bütün insanlar bir yere toplanacak. İnsanlar bundan korkacak ve Âdem'e gelecekler.

Neredeyse ter onlara gem vuracak ve diyecekler ki: Ey Âdem sen insanların atası ve Allah'ın seçtiği birisin bize rabbinin huzurunda şefaat et. Âdem: Sizin karşılaşmış olduğunuz ile ben de karşılaştım. Siz babanızdan sonra babanız olana, Nûh'a gidin. *Şüphesiz ki Allah, Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı.*[174] Resulullah buyurdu ki: Sonra Nuh'a gidecekler. Sen Allah'ın seçtiği, duasına icabet edip yeryüzünde kâfir bırakmadığı bir kişisin. Bize rabbinin huzurunda şefaat et. Nuh onlara bu aradığınız benim elimde olan bir şey değil, siz İbrâhim'e gidin, çünkü Allah (c.c.) onu kendisine dost kıldı diyecek. İbrâhim'e gidecekler o da bu benim elimde olan bir şey değildir. Mûsa'ya gidin çünkü Allah (c.c.) onunla konuşmuştur, diyecek. Mûsa da bu aradığınız benim elimde olan bir şey değil, siz Meryem oğlu İsa'ya gidin, çünkü o körleri ve cüzzamlıları iyileştirir, ölüleri diriltirdi, diyecek. O da bu benim elimde olan bir şey değildir. Ancak siz âdemoğullarının efendisine gidin çünkü o, kıyamet gününde kendisi için ilk olarak yerin yarılacağı kimsedir. Siz Muhammed'e gidin, rabbinin katında sizin için şefaatçi olsun, diyecek bunun üzerine Cebrail (a.s.) rabbine gidecek. Allah (c.c.), ona izin ver ve onu cennetle müjdele, diyecek. Cebrail onu götürecek ve bir hafta kadar secdede kalacak. Allah (c.c.), başını kaldır ve söyle! Sözün dinlenecek. Şefaat dile, sana şefaat hakkı verilecek, buyuracak. Rabbine bakınca bir hafta daha secdeye kapanacak. Allah (c.c.), başını kaldır ve söyle! Sözün dinlenecek. Şefaat dile, sana şefaat hakkı verilecek, buyuracak. O yine secdeye kapanmaya gidecek. Derken Cebrail kolundan tutacak. Allah ona daha önce hiç kimseye verilmemiş bir şey verecek. Ve ey Rabbim sen beni âdemoğullarının efendisi olarak yarattın. Bu sözümde övünme yok! Beni kıyamet gününde kendisi için ilk olarak yerin yarılacağı kimse olarak yarattın. Övünme yok! Hatta Kevser havuzunun yanında huzuruma, San'a ile Eyle şehirleri arasında yaşayanlardan daha çok kimseler gelecek. Sonra Allah sıddıkları çağırın, diyecek. Ve onlar şefaat edecek. Sonra peygamberleri çağırın diyecek. Bunun üzerine kimi peygamber yanında bir cemaat olduğu halde, kimisi yanında beş altı kişi ile kimisi yanında kimse olmadığı halde gelecek. Sonra şehitleri çağırın! İstediklerine şefaat etsinler, denilecek. Şehitler bunu yaptıklarında Allah (c.c.) diyecek ki, ben merhametlilerin en

[174] Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/33.

merhametlisiyim. Bana hiçbir şeyi ortak koşmayanları cennete koyun. Ve cennete girerler.

Sonra Allah (c.c.) şöyle buyurur: Cehenneme bakın! Orada hiç hayır yapmış birine rastlayacak mısınız? Cehennemde bir adam bulacaklar. Ona sen hiç hayır işledin mi? diye soracaklar. Adam: Hayır! Ancak ben satış yaparken insanlara müsamaha gösterirdim, diyecek. Bunun üzerine Allah (c.c.) şöyle buyuracak: Benim kullarıma müsâmaha gösterdiği gibi siz de ona müsâmaha gösterin. Sonra cehennemden başka bir adam çıkarılır ve ona sen hiç hayır işledin mi? diye soracak. Adam, hayır! Ancak ben çocuğuma, öldüğüm zaman beni ateşle yakın! Sonra değirmende öğütün! Sürme gibi olduğumda beni denize götürün ve havaya saçın! Allah'a yemin olsun ki âlemlerin rabbi bana bir şey yapamaz, diye emrettim. Bunun üzerine Allah (c.c.) ona: Bunları neden yaptın, diye sorar. O, sana karşı olan korkumdan dolayı, diye cevap verir. Allah (c.c.) şöyle buyuracak: En büyük hükümdarın mülküne bak. Çünkü onun mülkü ve on katı mülk senindir. Bunun üzerine adam, melik olduğun halde benimle niye alay ediyorsun, diyecek.

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: İşte kuşluk zamanında güldüğüm şeyin sebebi budur.[175]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **hasen** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîleri arasında bulunan Ebû Neâme el-Basrî, hakkında ihtilaf bulunmaktadır. İbn Hanbel ve Zehebî sikâ olduğunu ancak ölmeden önce muhtelit olduğunu, İbn Ebî Hâtim ise onun hakkında *lâ be'se bihi* demiştir.[176] el-Arnaût isnâdının hasen, Muhammed Şâkir ise isnâdının sahîh olduğu görüşündedir.[177]

---

[175] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 15; Ebû Ya'lâ, 56,57; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 6472; Bezzâr, **el-Müsned**, 76; Dârimî, **er-Reddü Ale'l-Cehmiyye**, 56,181.

[176] İbn Hacer el-Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, c.1, s.425.

[177] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 196; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 155.

2.2.6. Kur'ân Okumanın Fazileti

35-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ يَعْنِي ابْنَ عَيَّاشٍ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ

أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بَشَّرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ غَضًّا كَمَا أُنْزِلَ فَلْيَقْرَأْهُ عَلَى قِرَاءَةِ ابْنِ أُمِّ عَبْدٍ.

35-Abdullah anlatıyor, Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) onu Resulullah'ın şu sözüyle müjdelediler: "Kur'ân'ı indiği günün tazeliğiyle (şekliyle) okumaktan hoşlanan kişi onu İbn Ümmü Abd'in kıraatıyla okusun."[178]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **hasen** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Âsım b. Behdele (ö. 128/745) sadûk olarak nitelendirilmektedir.[179] el-Arnaût hasen olduğu, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[180]

36-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ وَيَزِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ قَالَ غَضًّا أَوْ رَطْبًا.

36- Ömer b. Hattâb da Hz Peygamber'den yukarıdaki hadisin aynısını rivayet ediyor. Ancak o, kendi rivayetinde, "taze ya da yaş" kelimelerini zikretmiştir.[181]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir. Ayrıca

[178] İbn Mâce, "Mukaddime", 137; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh,** 7066; Bezzâr, **el-Müsned**, 12,13.
[179] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.5, s.40.
[180] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 211; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 164.
[181] İbn Mâce, "Mukaddime", 137; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 7066; Bezzâr, **el-Müsned,** 12,13.

Muhammed Şâkir bu hadisin Hz. Ömer'in Müsned'inde yer alması gerektiğini ancak konu birliğinden dolayı burada zikredildiğini söylemektedir.[182]

2.2.7. Sahabe Fazileti

2.2.7.1. İbn Mesud'un Fazileti

35-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ يَعْنِي ابْنَ عَيَّاشٍ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ

أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بَشَّرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ غَضًّا كَمَا أُنْزِلَ فَلْيَقْرَأْهُ عَلَى قِرَاءَةِ ابْنِ أُمِّ عَبْدٍ.

35-Abdullah anlatıyor, Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) onu Resulullah'ın şu sözüyle müjdelediler: "Kur'ân'ı indiği günün tazeliğiyle (şekliyle) okumaktan hoşlanan kişi onu İbn Ümmü Abd'in kıraatıyla okusun."[183]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Aynı hadisi Kur'an okumanın fazileti başlığı altında verdik.

36-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ وَيَزِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ قَالَ غَضًّا أَوْ رَطْبًا.

36- Ömer b. Hattâb da Hz Peygamber'den yukarıdaki hadisin aynısını rivayet ediyor. Ancak o, kendi rivayetinde, "taze ya da yaş" kelimelerini zikretmiştir.[184]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Aynı hadisi Kur'an okumanın fazileti başlığı altında verdik.

---

[182] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 211; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 164.

[183] İbn Mâce, "Mukaddime", 137; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 7066; Bezzâr, **el-Müsned**, 12,13.

[184] İbn Mâce, "Mukaddime", 137; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 7066; Bezzâr, **el-Müsned**, 12,13.

2.2.7.2. Hâlid b. Velîd'in Fazileti

43-حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنِي وَحْشِيُّ بْنُ حَرْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ وَحْشِيِّ بْنِ حَرْبٍ

أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَقَدَ لِخَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ عَلَى قِتَالِ أَهْلِ الرِّدَّةِ وَقَالَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ نِعْمَ عَبْدُ اللَّهِ وَأَخُو الْعَشِيرَةِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ وَسَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ سَلَّهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْكُفَّارِ وَالْمُنَافِقِينَ.

43-Vahşi b. Harb b. Vahşi, babasından o da dedesinden şöyle rivayet ediyor: Ebû Bekir (r.a.) Hâlid b. Velîd'i Ridde ehliyle savaşa göndermek için ordunun başına getirdi ve şöyle dedi: Ben Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittim: "Hâlid b. Velîd, ne güzel kul, kavminin içinde de ne güzel itibarlıdır. O, Allah'ın onu kâfirlere ve münafıklara karşı çektiği kılıçlarından bir kılıcıdır."[185]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Harb b. Vahşî b. Harb rivayette meçhul olup zayıf bir kişidir.[186] Bu sebeple bu hadisin isnâdı zayıftır. Ancak hadisin şahitleriyle birlikte bu isnâd sahîh li ğayrihi derecesine yükselir. el-Arnaût sahîh li ğayrihi, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[187]

2.2.8. Cem'u'l-Kur'ân

57-حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ السَّبَّاقِ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ أَرْسَلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَقْتَلَ أَهْلِ الْيَمَامَةِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا زَيْدُ بْنَ ثَابِتٍ أَنْتَ غُلَامٌ شَابٌّ عَاقِلٌ لَا نَتَّهِمُكَ قَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَتَبَّعْ الْقُرْآنَ فَاجْمَعْهُ.

57-Zeyd b. Sâbit anlatıyor, Ebû Bekir (r.a.) Yemame olayında şehit olanlar sebebiyle beni çağırıp şöyle dedi: "Ey Zeyd b. Sâbit! Muhakkak ki sen genç, dinç ve

---

[185] Buhârî, "Meğâzî" 45 (4262); İbn Hıbbân, **es-Sıhâh,** 7031; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 138; Hâkim, **el-Müstedrek**, 398.

[186] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.227.

[187] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 216; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 166.

akıllı birisin. Sende şüphemiz yok. Sen Resulullah'a (s.a.v.) vahiy kâtipliği yapıyordun. Kur'ân'ı araştır ve topla!"[188]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin bütün râvîleri sikadır. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[189]

76-حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ قَالَ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ السَّبَّاقِ قَالَ أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَرْسَلَ إِلَيْهِ مَقْتَلَ أَهْلِ الْيَمَامَةِ فَإِذَا عُمَرُ عِنْدَهُ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّ عُمَرَ أَتَانِي فَقَالَ إِنَّ الْقَتْلَ قَدْ اسْتَحَرَّ بِأَهْلِ الْيَمَامَةِ مِنْ قُرَّاءِ الْقُرْآنِ مِنْ الْمُسْلِمِينَ وَأَنَا أَخْشَى أَنْ يَسْتَحِرَّ الْقَتْلُ بِالْقُرَّاءِ فِي الْمَوَاطِنِ فَيَذْهَبَ قُرْآنٌ كَثِيرٌ لَا يُوعَى وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ فَقُلْتُ لِعُمَرَ وَكَيْفَ أَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هُوَ وَاللَّهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ يُرَاجِعُنِي فِي ذَلِكَ حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ بِذَلِكَ صَدْرِي وَرَأَيْتُ فِيهِ الَّذِي رَأَى عُمَرُ قَالَ زَيْدٌ وَعُمَرُ عِنْدَهُ جَالِسٌ لَا يَتَكَلَّمُ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّكَ شَابٌّ عَاقِلٌ لَا نَتَّهِمُكَ وَقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاجْمَعْهُ قَالَ زَيْدٌ فَوَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنْ الْجِبَالِ مَا كَانَ بِأَثْقَلَ عَلَيَّ مِمَّا أَمَرَنِي بِهِ مِنْ جَمْعِ الْقُرْآنِ فَقُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

76-Zeyd b. Sâbit anlatıyor, Ebû Bekir (r.a.) Yemâme'de şehit olanlar sebebiyle beni çağırdı. Hemen onun yanına gittim. Yanında Ömer de vardı. Ebû Bekir (r.a.) bana şunları söyledi: "Ömer bana geldi ve şunları söyledi. Gerçekten Yemâme Savaşı'nda birçok Kur'ân hafızı şehit olmuştur. Ben hafızların savaş yerlerinde ölümünden dolayı farkında olmadan Kur'ân'ın çoğunun kaybolmasından korkuyorum. Ben Kur'ân'ın toplanmasını emretmeni münasip görüyorum, deyince ben de ona, Resulullah'ın (s.a.v.) yapmadığı bir şeyi ben nasıl yaparım, dedim. O da, vallahi bu iş hayırlıdır dedi ve bu teklifinde ısrar etti durdu. Sonunda Allah (c.c.) Ömer'in kalbine verdiği duyguyu bana da verdi. Ben de Ömer gibi düşünmeye başladım." Zeyd diyor ki, Ömer onun yanındaydı ve konuşmuyordu. Ebû Bekir şöyle dedi: "Muhakkak ki sen genç ve akıllı birisin. Sende şüphemiz yok. Sen Resulullah'a

---

[188] Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an" 3 (4987), "el-Ahkâm" , 37 (7191); Tirmizî, "Tefsir", 10 (3103); Bezzâr, **el-Müsned**, 31 Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 45; Tayâlisî, **el-Müsned**, 3.

[189] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 224; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 170.

(s.a.v.) vahiy kâtipliği yapıyordun. Kur'ân'ı topla!" Zeyd der ki: Vallahi bana dağlardan bir dağı taşımayı teklif etselerdi onların bana Kur'ân'ı toplamayı emretmeleri kadar ağır gelmezdi. Ben de dedim ki: "Resulullah'ın (s.a.v.) yapmadığı bir şeyi siz nasıl yaparsınız?"[190]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın 57 numaralı hadiste olduğu gibi olup **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût isnâdın Şeyhayn'nın şartlarına göre sahîh, Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[191]

2.2.9. Günahın Karşılığı ve Kefareti

23-حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ زِيَادٍ الْجَصَّاصِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ

سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ فِي الدُّنْيَا.

23-İbn Ömer diyor ki, Ebû Bekir'den şöyle duydum. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim bir kötülük işlerse ondan dolayı dünyada cezalandırılır."[192]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf olduğu** ancak başka varyantlarda sahîh olarak gelmesi hadisi **sahîh li ğayrihi** derecesine yükselttiği kanaatine varılmıştır. Hadisin isnâdının zayıf olmasının sebebi hadisin râvîlerinden Ziyâd b. Ebî Ziyâd el-Cassâs'ın (ö. 141/758) çok zayıf olmasından dolayıdır.[193] el-

---

[190] Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an" 3 (4987), "el-Ahkâm" , 37 (7191); Tirmizî, "Tefsir", 10 (3103); Bezzâr, **el-Müsned**, 31 Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 45; Tayâlisî**, el-Müsned**, 3.

[191] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 238; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 177.

[192] Tirmizî, "Tefsir", 5 (3039); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 20, 22; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 18; Bezzâr, **el-Müsned**, 21.

[193] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.368.

Arnaût hadisin isnâdının başka tariklerle birlikte sahîh olduğu ve Muhammed Şâkir ise isnâdın zayıf olduğu görüşündedir.[194]

68-حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ قَالَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ قَالَ

أُخْبِرْتُ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاحُ بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ { لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ } فَكُلُّ سُوءٍ عَمِلْنَا جُزِينَا بِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَسْتَ تَمْرَضُ أَلَسْتَ تَنْصَبُ أَلَسْتَ تَحْزَنُ أَلَسْتَ تُصِيبُكَ اللَّأْوَاءُ قَالَ بَلَى قَالَ فَهُوَ مَا تُجْزَوْنَ بِهِ.

68-Ebû Bekir b. Ebî Züheyr diyor ki; Ebû Bekir Resulullah'a, "Ya Resulallah! Ne sizin kuruntularınız, ne de Ehl-i kitabın kuruntuları... Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür[195] ayetinden sonra yaptığımız her şeyin cezasını göreceksek nasıl kurtuluşa ulaşırız" diye sordu. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah seni bağışlasın ey Ebû Bekir! Sen hastalanmıyor musun? Yorulmuyor musun? Üzülmüyor musun? Başına hiç bela gelmiyor mu?" Ebû Bekir, evet, dedi. O da dedi ki: "İşte sizin cezalandırıldığınız şey bunlardır."[196]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf olduğu** ancak başka varyantlarda sahîh olarak gelmesi hadisi **sahîh li ğayrihi** derecesine yükselttiği kanaatine varılmıştır. Hadisin isnâdını zayıf olmasını sebebi hadisin râvîlerinden Ebû Bekr b. Ebî Züheyr'in Hz. Ebû Bekir'e yetişememiş olması ve mestur bir râvi olmasından kaynaklanmaktadır. el-Arnaût hadisin isnâdının başka tariklerle birlikte sahîh olduğu, Muhammed Şâkir ise isnâdın zayıf olduğu görüşündedir.[197]

69-حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ أَظُنُّهُ

[194] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 204; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 161.

[195] Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/123.

[196] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 111,112; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 98,99.

[197] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 230; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 173.

قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاحُ بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ قَالَ يَرْحَمُكَ اللَّهُ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَسْتَ تَمْرَضُ أَلَسْتَ تَحْزَنُ أَلَسْتَ تُصِيبُكَ اللَّأْوَاءُ قَالَ بَلَى قَالَ فَإِنَّ ذَاكَ بِذَاكَ.

69-Ebû Bekir b. Ebî Züheyr diyor ki, sanıyorum ki Ebû Bekir şöyle dedi: Ya Resulallah şu ayetten sonra nasıl kurtuluşa ulaşırız? O da şöyle buyurdu: "Allah sana rahmet etsin ey Ebû Bekir! Sen hastalanmıyor musun? Üzülmüyor musun? Başına hiç bela gelmiyor mu?" Ebû Bekir, evet, dedi. O da dedi ki: "Muhakkak bu, ona karşılıktır."[198]

Hadisin Sıhhat Hükmü

68 numaralı hadiste olduğu gibi hadisin isnâdı **zayıftır** ancak hadis **sahîh li ğayrihidir**. Çünkü başka varyantlarda sahîh olarak gelmiştir.[199]

70-حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الثَّقَفِيِّ قَالَ

قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاحُ بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ { مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ } فَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

70-Ebû Bekir es-Sekafî anlatıyor, Ebû Bekir Resulullah'a şöyle sordu: "Ya Resulallah şu ayetten sonra kurtuluş nasıl olur? *Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür.*[200]

Hadisin Sıhhat Hükmü

68 ve 69 numaralı hadislerde olduğu gibi hadisin isnâdı **zayıftır** ancak hadis **sahîh li ğayrihidir**. Çünkü başka varyantlarda sahîh olarak gelmiştir.[201]

71-حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ الثَّقَفِيِّ قَالَ

---

[198] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 111,112; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 98,99.

[199] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 231; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 174.

[200] Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/123; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 111,112; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 98,99.

[201] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 232; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 174.

لَمَّا نَزَلَتْ { لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ } قَالَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَنُجَازَى بِكُلِّ سُوءٍ نَعْمَلُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْحَمُكَ اللَّهُ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَسْتَ تَنْصَبُ أَلَسْتَ تَحْزَنُ أَلَسْتَ تُصِيبُكَ اللَّأْوَاءُ فَهَذَا مَا تُجْزَوْنَ بِهِ.

71-Ebû Bekir es-Sekafî diyor ki, *Ne sizin kuruntularınız, ne de Ehl-i kitabın kuruntuları... Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür*[202] ayeti indiğinde Ebû Bekir dedi ki : "Ya Resulallah, biz işlediğimiz her kötülük için cezalandırılacak mıyız?" Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah sana rahmet etsin ey Ebû Bekir! Sen yorulmuyor musun? Üzülmüyor musun? Başına hiç bela gelmiyor mu? İşte cezalandırıldığınız şey bunlardır."[203]

Hadisin Sıhhat Hükmü

68, 69 ve 70 numaralı hadislerde olduğu gibi hadisin isnâdı **zayıftır** ancak hadis **sahîh li ğayrihidir**. Çünkü başka varyantlarda sahîh olarak gelmiştir.[204]

2.2.10. Ridde Olayları

43-حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنِي وَحْشِيُّ بْنُ حَرْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ وَحْشِيِّ بْنِ حَرْبٍ

أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَقَدَ لِخَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ عَلَى قِتَالِ أَهْلِ الرِّدَّةِ وَقَالَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ نِعْمَ عَبْدُ اللَّهِ وَأَخُو الْعَشِيرَةِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ وَسَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ سَلَّهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْكُفَّارِ وَالْمُنَافِقِينَ.

43-Vahşi b. Harb b. Vahşi, babasından o da dedesinden şöyle rivayet ediyor: Ebû Bekir (r.a.) Hâlid b. Velîd'i Ridde ehliyle savaşa göndermek için ordunun başına getirdi ve şöyle dedi: Ben Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittim: "Hâlid b. Velîd, ne

[202] Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/123.
[203] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 111,112; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 98,99.
[204] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 232; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 174.

güzel kul, ne güzel aşiret kardeşidir. O, Allah'ın onu kâfirlere ve münafıklara karşı çektiği kılıçlarından bir kılıcıdır."[205]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Aynı hadisi sahabe fazileti başlığı altında verdik.

67-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ حُسَيْنٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوهَا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى قَالَ فَلَمَّا كَانَتْ الرِّدَّةُ قَالَ عُمَرُ لِأَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تُقَاتِلُهُمْ وَقَدْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَاللَّهِ لَا أُفَرِّقُ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَلَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا قَالَ فَقَاتَلْنَا مَعَهُ فَرَأَيْنَا ذَلِكَ رَشَدًا.

67-Ebû Hüreyre diyor ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına inanıncaya kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu diyenler hak etmedikleri sürece canlarını ve mallarını benden yana koruma altına almışlardır. Onların hesabı ise Allah'a kalmıştır.

Râvî diyor ki: Ridde olayları olduğunda Ömer, Ebû Bekir'e "Sen Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle şöyle dediğini işittiğin halde onlarla savaşacak mısın?" deyince Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki namaz ile zekâtı birbirinden ayırmayacağım. Muhakkak ki ikisini birbirinden ayıranlar ile de savaşacağım." Hz.Ömer diyor ki: Onunla beraber savaştık ve bunun doğru olduğunu gördük.[206]

---

[205] Buhârî, "Meğâzî" 45 (4262);); İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 7031; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 138; Hâkim, **el-Müstedrek**, 398.

[206] Buhârî, "İstitâbu'l-Mürteddîn" 2 (6924,6925); Müslim, "İman" 20 (124); Tirmizî, "İman", 1 (2606), Ebû Dâvud, "Zekât" 1 (1556); Bu hadis hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Keleş, **Hadis İlminde Metin Tenkidi Örnekleri**, Fecr Yayınları, Ankara 2017, s.151-174; Ahmet Keleş "..Savaşmakla Emrolundum. Hadisi Örneğinde Hadislerin Tasnifi Problemi", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2004, cilt: IV, sayı: 2, s. 33-60.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[207]

2.2.11. Miras

9-حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا

أَنَّ فَاطِمَةَ وَالْعَبَّاسَ أَتَيَا أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَلْتَمِسَانِ مِيرَاثَهُمَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُمَا حِينَئِذٍ يَطْلُبَانِ أَرْضَهُ مِنْ فَدَكَ وَسَهْمَهُ مِنْ خَيْبَرَ فَقَالَ لَهُمْ أَبُو بَكْرٍ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ فِي هَذَا الْمَالِ وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَدَعُ أَمْرًا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُهُ فِيهِ إِلَّا صَنَعْتُهُ.

9- Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor; Fâtıma ve Abbas Hz. Ebû Bekir'e gelip Resulullah'ın mirasını istemişler. İkisi o zaman Fedek'teki arazisini ve Hayber'den payını istiyorlardı. Ebû Bekir onlara ben Resulullah'ı, "Bize mirasçı olunmaz. Bizim bıraktıklarımız sadakadır. Muhammed hanedanı ancak şu maldan yer" buyururken işittim. Vallahi ben Resulullah'ın yaptığını gördüğüm bir işi yapmadan bırakmam, dedi.[208]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût isnâdın Şeyhayn'ın şartlarına göre sahîh olduğu, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[209]

14-حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ عَبْد اللَّهِ وَسَمِعْتُهُ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ جُمَيْعٍ عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ قَالَ

---

[207] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 229; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 173.

[208] Buhârî, "Meğâzî" 14 (4035,4036), "Ferâiz" , 3 (6725,6726); Müslim, "Cihâd" 52 (1759).

[209] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 188; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 153.

لَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسَلَتْ فَاطِمَةُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ أَنْتَ وَرِثْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْ أَهْلُهُ قَالَ فَقَالَ لَا بَلْ أَهْلُهُ قَالَتْ فَأَيْنَ سَهْمُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَطْعَمَ نَبِيًّا طُعْمَةً ثُمَّ قَبَضَهُ جَعَلَهُ لِلَّذِي يَقُومُ مِنْ بَعْدِهِ فَرَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّهُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَقَالَتْ فَأَنْتَ وَمَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْلَمُ.

14-Ebû't-Tufeyl şöyle rivayet ediyor; Resulullah vefat edince Fâtıma Ebû Bekir'e: "Sen mi Resulullah'a mirasçı oldun yoksa ailesi mi?" diye bir haber gönderdi. Ebû Bekir: "Hayır, onun varisleri ailesidir" diye cevap verdi. Fatıma öyleyse Resulullah'ın payı nerede, diye sorunca, Ebû Bekir şöyle cevap verdi, ben Resulullah'tan şöyle işittim: "Allah (c.c.) bir peygambere geçimini temin için rızık verir de sonra canını alırsa o rızkı ondan sonra iş başına geçene bırakır." Ben de o rızkı Müslümanlara iade etmeyi uygun buldum. Bunun üzerine Fatıma şöyle dedi: Resulullah'tan işittiğinle benden daha iyi bilirsin.[210]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **hasen** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîleri arasında el-Velîd b. Abdullah (ö. 131/748) dışındaki bütün râvîleri Şeyhayn'ın râvîleri olup sikadır. el-Velîd b. Abdullah (ö. 131/748) ise bazı sözlerinden dolayı sikâ derecesinden sadûk derecesine düşmüştür.[211] el-Arnaût isnâdının hasen, Muhammed Şâkir ise isnâdının zayıf olduğu görüşündedir.[212]

25-حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ

أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَتْ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقْسِمَ لَهَا مِيرَاثَهَا مِمَّا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ فَغَضِبَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَام فَهَجَرَتْ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَلَمْ تَزَلْ مُهَاجِرَتَهُ حَتَّى تُوُفِّيَتْ قَالَ

---

[210] Ebû Dâvud, "el-Harâc" 19 (2973); Bezzâr, **el-Müsned**, 54; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 78.

[211] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.31, s.37.

[212] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 192; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 154.

وَعَاشَتْ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِتَّةَ أَشْهُرٍ قَالَ وَكَانَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَسْأَلُ أَبَا بَكْرٍ نَصِيبَهَا مِمَّا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ خَيْبَرَ وَفَدَكَ وَصَدَقَتِهِ بِالْمَدِينَةِ فَأَبَى أَبُو بَكْرٍ عَلَيْهَا ذَلِكَ وَقَالَ لَسْتُ تَارِكًا شَيْئًا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْمَلُ بِهِ إِلَّا عَمِلْتُ بِهِ وَإِنِّي أَخْشَى إِنْ تَرَكْتُ شَيْئًا مِنْ أَمْرِهِ أَنْ أَزِيغَ فَأَمَّا صَدَقَتُهُ بِالْمَدِينَةِ فَدَفَعَهَا عُمَرُ إِلَى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ فَغَلَبَهُ عَلَيْهَا عَلِيٌّ وَأَمَّا خَيْبَرُ وَفَدَكُ فَأَمْسَكَهُمَا عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَالَ هُمَا صَدَقَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَتَا لِحُقُوقِهِ الَّتِي تَعْرُوهُ وَنَوَائِبِهِ وَأَمْرُهُمَا إِلَى مَنْ وَلِيَ الْأَمْرَ قَالَ فَهُمَا عَلَى ذَلِكَ الْيَوْمَ.

25-Resulullah'ın eşi Âişe anlatıyor, Resulullah'ın kızı Fatıma Resulullah'ın vefatından sonra Ebû Bekir'den Allah'ın fey olarak verdiği Resulullah'ın mirasını ona paylaştırmasını istedi. Ebû Bekir, ona Resulullah şöyle buyurdu, dedi: "Biz miras bırakmayız. Bizim bıraktığımız sadakadır." Bunun üzerine Fatıma kızdı ve Ebû Bekir'le konuşmadı. Bu dargınlığı vefat edinceye kadar devam etti. Fatıma, Resulullah'ın vefatından altı ay sonra vefat etti.

Fatıma (r.a.), Ebû Bekir'den Resulullah'ın Hayber'de, Fedek'te bıraktığından ve Medine'deki sadakasından payını istiyordu. Ebû Bekir, bunu kabul etmeyip şöyle dedi: "Resulullah'ın yaptığı bir şeyi terk edecek değilim. Ben Resulullah'ın yaptığı bir şeyi terk edip sapmaktan korkarım."

Ömer, Medine'deki sadakasını Ali ve Abbas'a verdi. Ancak Ali, onu Abbas'tan aldı. Hayber ve Fedek arazilerini ise, "Resulullah'ın önemli ihtiyaçlarını karşılayacağı önemli işleri için sarf edilen zekâttır. Bu onun için ve yardımcıları içindir. Ve onların durumu idareyi eline alan kimselerin elindedir" diyerek elinde tuttu. Râvî şöyle diyor: Bu ikisinin durumu bugün de aynıdır.[213]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût isnâdın Şeyhayn'ın şartlarına göre sahîh olduğu, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[214]

[213] Buhârî, "Humus" 1 (3092); Müslim, "Cihâd" 52 (1759); Ebû Dâvud, "el-Harâc" 19 (2970).

[214] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 205; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 161.

55-حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسَلَتْ إِلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَسْأَلُهُ مِيرَاثَهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَدِينَةِ وَفَدَكَ وَمَا بَقِيَ مِنْ خُمُسِ خَيْبَرَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ فِي هَذَا الْمَالِ وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا مِنْ صَدَقَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ حَالِهَا الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهَا فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَأَعْمَلَنَّ فِيهَا بِمَا عَمِلَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَبَى أَبُو بَكْرٍ أَنْ يَدْفَعَ إِلَى فَاطِمَةَ مِنْهَا شَيْئًا فَوَجَدَتْ فَاطِمَةُ عَلَى أَبِي بَكْرٍ فِي ذَلِكَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَرَابَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أَصِلَ مِنْ قَرَابَتِي وَأَمَّا الَّذِي شَجَرَ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَمْوَالِ فَإِنِّي لَمْ آلُ فِيهَا عَنْ الْحَقِّ وَلَمْ أَتْرُكْ أَمْرًا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُهُ فِيهَا إِلَّا صَنَعْتُهُ.

55-Hz. Peygamber'in eşi Hz. Âişe anlatıyor; Resulullah' ın (s.a.v.) kızı Fâtıma, Ebû Bekir'e, Allah'ın Resulullah'a fey olarak verdiği Medine ve Fedek'teki sadakası ile Hayber'den kalan beşte bir payını istemesi için birini gönderdi. Ebû Bekir Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu, dedi. "Bize mirasçı olunmaz. Bizim bıraktıklarımız sadakadır. Muhammed hanedanı bu maldan ancak geçimini temin eder." Muhakkak ki ben Allah'a yemin olsun ki Resulullah'ın (s.a.v.) sadakasını onun zamanındaki hali dışında bir şeyle değişmem ve ben de Resulullah'ın (s.a.v.) yaptığı gibi yapacağım. Ebû Bekir, Fâtıma'ya sadakadan hiçbir şey vermedi. Bundan dolayı Fâtıma Ebû Bekir'e kızdı. Ebû Bekir şöyle dedi, Allah'a yemin olsun ki bana Resulullah'ın (s.a.v.) akrabasıyla ilgimi kesmemek, kendi akrabamla ilgimi kesmememden daha sevimlidir. Benimle sizin aranızda bu mallarda meydana gelen şeylere gelince, muhakkak ki ben onda haktan ayrılmadım. Vallahi ben Resulullah'ın yaptığını gördüğüm bir işi yapmadan bırakmam, dedi.[215]

[215] Buhârî, "Meğâzî" 40 (4240,4241); Müslim, "Cihâd" 52 (1759); Ebû Dâvud, "el-Harâc", 19 (2968).

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût isnâdın Şeyhayn'ın şartlarına göre sahîh olduğu, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[216]

58- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا

أَنَّ فَاطِمَةَ وَالْعَبَّاسَ أَتَيَا أَبَا بَكْرٍ يَلْتَمِسَانِ مِيرَاثَهُمَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُمَا حِينَئِذٍ يَطْلُبَانِ أَرْضَهُ مِنْ فَدَكَ وَسَهْمَهُ مِنْ خَيْبَرَ فَقَالَ لَهُمَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ وَإِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْمَالِ وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَدَعُ أَمْرًا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُهُ فِيهِ إِلَّا صَنَعْتُهُ.

58-Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor; Fâtıma ve Abbas Hz. Ebû Bekir'e gelip Resulullah'ın mirasını istemişler. İkisi o zaman Fedek'teki arazisini ve Hayber'den payını istiyorlardı. Ebû Bekir ikisine ben Resulullah'ı, "Bize mirasçı olunmaz. Bizim bıraktıklarımız sadakadır. Muhammed hanedanı ancak şu maldan yer" buyururken işittim. Vallahi ben Resulullah'ın yaptığını gördüğüm bir işi yapmadan bırakmam, dedi.[217]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda 9 numaralı hadiste olduğu gibi isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût isnâdın Şeyhayn'ın şartlarına göre sahîh olduğu, Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[218]

60-حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ

[216] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 222; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 169.

[217] Buhârî, "Meğâzî" 14 (4035,4036), "Ferâiz" , 3 (6725,6726); Müslim, "Cihâd" 52 (1759).

[218] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 225; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 170.

أَنَّ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لِأَبِي بَكْرٍ مَنْ يَرِثُكَ إِذَا مِتَّ قَالَ وَلَدِي وَأَهْلِي قَالَتْ فَمَا لَنَا لَا نَرِثُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ النَّبِيَّ لَا يُورَثُ وَلَكِنِّي أَعُولُ مَنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُولُ وَأُنْفِقُ عَلَى مَنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْفِقُ.

60-Ebî Seleme anlatıyor; Fâtıma (r.a.) Ebû Bekir'e sen ölürsen sana kim varis olacak diye sordu. O da, oğlum ve ailem, dedi. Fâtıma da, bize ne oluyor da Peygamber'e (s.a.v.) varis olmuyoruz diye sorunca, Ebû Bekir, ben Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittim: "Muhakkak ki peygamberlere varis olunmaz." Ancak ben Resulullah'ın (s.a.v.) geçimini sağladıklarına bakar ve Resulullah'ın (s.a.v.) infakta bulunduğu kimselere de infakta bulunurum.[219]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf (ö. 94/713) Hz. Ebû Bekir'e yetişememiş ve isnatta inkita' oluşmuştur.[220] Bu sebeple bu hadisteki isnâd zayıftır. Ancak 79 numaralı hadis inkita' olmadan geldiğinden hadisin isnâdı sahîh li ğayrihi derecesine yükselir. el-Arnaût sahîh li ğayrihi, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[221]

77-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى الْعَبَّاسِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ

قَالَ لَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ خَاصَمَ الْعَبَّاسُ عَلِيًّا فِي أَشْيَاءَ تَرَكَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شَيْءٌ تَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُحَرِّكْهُ فَلَا أُحَرِّكُهُ فَلَمَّا اسْتُخْلِفَ عُمَرُ اخْتَصَمَا إِلَيْهِ فَقَالَ شَيْءٌ لَمْ يُحَرِّكْهُ أَبُو بَكْرٍ فَلَسْتُ أُحَرِّكُهُ قَالَ فَلَمَّا اسْتُخْلِفَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اخْتَصَمَا إِلَيْهِ قَالَ فَأَسْكَتَ عُثْمَانُ وَنَكَسَ رَأْسَهُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَخَشِيتُ أَنْ يَأْخُذَهُ فَضَرَبْتُ بِيَدِي بَيْنَ كَتِفَيْ الْعَبَّاسِ فَقُلْتُ يَا أَبَتِ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ إِلَّا سَلَّمْتَهُ لِعَلِيٍّ قَالَ فَسَلَّمَهُ لَهُ.

[219] Tirmizî, "Siyer", 43 (1609), 44 (1608); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 54; Bezzâr, **el-Müsned,** 26.

[220] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.12, s.116.

[221] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 226; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 171.

77- İbni Abbas anlatıyor, Resulullah (s.a.v.) vefat edip Ebû Bekir halife olunca, Resulullah'ın (s.a.v.) bıraktığı şeyler hakkında Abbas, Ali'yi mahkemeye verdi. Ebû Bekir şöyle dedi, Resulullah'ın (s.a.v.) dokunmadığı bir şeye dokunmadım, dokunmam da. Ömer halife olunca onun huzurunda mahkemeye çıktılar. O da Ebû Bekir 'in dokunmadığı bir şeye ben de dokunmam, dedi. Osman halife olunca onun huzurunda mahkemeye çıktılar. Osman, Abbas'ın dediklerini dinleyince uzun zaman sustu ve başını eğdi. İbn-i Abbas diyor ki; Bunun üzerine ben onu tutuklamasından korktum, ellerimle Abbas'ın omuzları arasına vurup dedim ki, sana yemin ederim onu Ali'ye ver! O da ona verdi.[222]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût isnâdın Müslîm'in şartlarına göre sahîh, Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[223]

78-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي شَيْخٌ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ بَنِي تَيْمٍ قَالَ حَدَّثَنِي فُلَانٌ وَفُلَانٌ وَقَالَ فَعَدَّ سِتَّةً أَوْ سَبْعَةً كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ فِيهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ قَالَ

بَيْنَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ عُمَرَ إِذْ دَخَلَ عَلِيٌّ وَالْعَبَّاسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَدْ ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فَقَالَ عُمَرُ مَهْ يَا عَبَّاسُ قَدْ عَلِمْتُ مَا تَقُولُ تَقُولُ ابْنُ أَخِي وَلِي شَطْرُ الْمَالِ وَقَدْ عَلِمْتُ مَا تَقُولُ يَا عَلِيُّ تَقُولُ ابْنَتُهُ تَحْتِي وَلَهَا شَطْرُ الْمَالِ وَهَذَا مَا كَانَ فِي يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدْ رَأَيْنَا كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ فِيهِ فَوَلِيَهُ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ بَعْدِهِ فَعَمِلَ فِيهِ بِعَمَلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ وَلِيتُهُ مِنْ بَعْدِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَحْلِفُ بِاللَّهِ لَأَجْهَدَنَّ أَنْ أَعْمَلَ فِيهِ بِعَمَلِ رَسُولِ اللَّهِ وَعَمَلِ أَبِي بَكْرٍ ثُمَّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَحَلَفَ بِأَنَّهُ لَصَادِقٌ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ النَّبِيَّ لَا يُورَثُ وَإِنَّمَا مِيرَاثُهُ فِي فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ وَالْمَسَاكِينِ و حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَحَلَفَ بِاللَّهِ إِنَّهُ صَادِقٌ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ لَا يَمُوتُ حَتَّى يَؤُمَّهُ بَعْضُ أُمَّتِهِ وَهَذَا مَا كَانَ فِي يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدْ رَأَيْنَا كَيْفَ

[222] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 29; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned** 26; Bezzâr, **el-Müsned**, 14.
[223] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 239; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 177.

كَانَ يَصْنَعُ فِيهِ فَإِنْ شِئْتُمَا أَعْطَيْتُكُمَا لِتَعْمَلَا فِيهِ بِعَمَلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَمَلِ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى أَدْفَعَهُ إِلَيْكُمَا قَالَ فَخَلَوَا ثُمَّ جَاءَا فَقَالَ الْعَبَّاسُ ادْفَعْهُ إِلَى عَلِيٍّ فَإِنِّي قَدْ طِبْتُ نَفْسًا بِهِ لَهُ.

78- Abdullah b. Zübeyr diyor ki, biz Ömer'in yanında oturuyorken bir anda yanımıza Abbas ve Ali girdi. Sesleri yükselmişti. Ömer, yeter ey Abbas senin ne dediğini biliyorum, dedi. Sen diyorsun ki benim kardeşimin oğludur, malının yarısı benimdir. Ey Ali senin de ne dediğini biliyorum. Sen de diyorsun ki kızı benimle evlidir, malının yarısı onundur. Bu, Resulullah'ın (s.a.v.) elinde olan bir şeydi. Resulullah'ın (s.a.v.) onda ne yaptığını da gördük. Ondan sonra Ebû Bekir idareye geçti, o da Resulullah'ın (s.a.v.) yaptığını yaptı. Ebû Bekir'den sonra ben idareye geçtim. Allah'a yemin ederim ki, onda Resulullah'ın (s.a.v.) ve Ebû Bekir'in yaptığını yapmak için gayret edeceğim. Sonra şöyle dedi, Bana Ebû Bekir anlattı -onun doğru söylediğine dair Allah'a yemin etti- Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işitmiş: "Muhakkak ki peygamberlere varis olunmaz. Mirası, Müslümanların fakirleri ve miskinleri içindir." Ebû Bekir şunu da söyledi, -onun doğru söylediğine dair Allah'a yemin etti- Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: "Peygamberler ümmetinden birileri onlara imamlık etmeden ölmezler." Bu Resulullah'ın (s.a.v.) elinde olan bir şeydi. Resulullah'ın (s.a.v.) onda ne yaptığını da gördük. Eğer dilerseniz size vereyim. Resulullah'ın (s.a.v.) ve Ebû Bekir'in onda yaptığını siz de yapın. Râvî dedi ki, ikisi de geçip gittiler sonra geldiler ve Abbas şöyle dedi: Onu Ali'ye ver. Ben onu kendisine isteyerek bırakıyorum.[224]

Hadisin Sıhhat Hükmü

İsnadı **zayıftır** ancak إِنَّ النَّبِيَّ لَا يَمُوتُ حَتَّى يَؤُمَّهُ بَعْضُ أُمَّتِه dışındaki bölüm şahitlerinden dolayı **sahîh li ğayriğidir**. Çünkü isnâdda *Kureyş'ten bir şeyh* diye bahsedilen râvi bilinmeyen meçhul bir râvidir. el-Arnaût isnâdın sahîh li ğayriği, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[225]

79-حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ قَالَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

[224] Buhârî, "Humus", 1 (3094); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 3; Bezzâr, **el-Müsned**, 26.
[225] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 240; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 178.

أَنَّ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا جَاءَتْ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا تَطْلُبُ مِيرَاثَهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَا إِنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنِّي لَا أُورَثُ

79-Ebû Hüreyre anlatıyor, Fâtıma (r.a.) Ebû Bekir ve Ömer'e gelip Resulullah'tan (s.a.v.) kalan mirasını istedi. İkisi de dedi ki, biz Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittik: "Bana mirasçı olunmaz."[226]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **hasen** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Muhammed b. Amr b. Alkame (ö. 145/762) sadûk bir râvi olarak nitelenmektedir.[227] el-Arnaût hasen, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[228]

2.2.12. Ahlak

13-حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ مُوسَى صَاحِبُ الدَّقِيقِ عَنْ فَرْقَدٍ عَنْ مُرَّةَ بْنِ شَرَاحِيلَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بَخِيلٌ وَلَا خَبٌّ وَلَا خَائِنٌ وَلَا سَيِّئُ الْمَلَكَةِ وَأَوَّلُ مَنْ يَقْرَعُ بَابَ الْجَنَّةِ الْمَمْلُوكُونَ إِذَا أَحْسَنُوا فِيمَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَفِيمَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَوَالِيهِمْ.

13-Mürre b. Şerâhîl Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ten (r.a.) rivayet ediyor: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Cennete cimri, fesatçı, hain ve kölelere kötü davranan kimseler giremez. Cennetin kapısını ilk çalacak kişiler ise, Allah'ın ve efendilerinin hakkını güzel bir şekilde yerine getirenlerdir."[229]

---

[226] Tirmizî, "Siyer", 43 (1609), 44 (1608); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 54; Bezzâr, **el-Müsned**, 25.

[227] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.376.

[228] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 241; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 179.

[229] Tayâlisî, **el-Müsned**, 7,8; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned,** 93.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîleri arasında bulunan Sadaka b. Musa ed-Dekîkî zayıflığında ittifak edilen bir râvidir. Ahmed b. Hanbel onun hakkında salih ancak hadiste kavî değildir demiştir.[230] el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de isnâdının zayıf olduğu görüşündedir.[231]

31-حَدَّثَنَا يَزِيدُ قَالَ أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ عَنْ فَرْقَدٍ السَّبَخِيِّ وَعَفَّانُ قَالَا حَدَّثَنَا مُرَّةُ الطَّيِّبُ

عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَيِّئُ الْمَلَكَةِ.

31-Mürre et-Tayyib, Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ten (r.a.) rivayet ediyor, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kölelerine kötü davranan kimse cennete giremez."[232]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîleri arasında Ferkad b. Musa es-Sebehî (ö. 131/748) zayıf olarak nitelendirilmiştir.[233] el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de bu sebepten dolayı isnâdının zayıf olduğu görüşündedir.[234]

32-حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا صَدَقَةُ بْنُ مُوسَى عَنْ فَرْقَدٍ السَّبَخِيِّ عَنْ مُرَّةَ الطَّيِّبِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ خَبٌّ وَلَا بَخِيلٌ وَلَا مَنَّانٌ وَلَا سَيِّئُ الْمَلَكَةِ وَأَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْمَمْلُوكُ إِذَا أَطَاعَ اللَّهَ وَأَطَاعَ سَيِّدَهُ.

31- Mürre et-Tayyib, Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ten (r.a.) rivayet ediyor, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Cennete fesatçı, cimri, hain, yaptığı iyiliği başa kakan ve

---

[230] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.418.

[231] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 191; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 154.

[232] Tirmizî, "Birr", 28 (1946); Ebû Ya'lâ, el-Müsned, 95.

[233] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.263.

[234] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 209; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 163.

kölelere kötü davranan kimseler giremez. Cennete ilk girecek olan kişi, Allah'a ve efendisine itaat eden köledir."[235]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Bir önceki 31 numaralı hadis ile aynıdır.[236]

75-حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ مُسْلِمٍ أَبَا سَلَمَةَ عَنْ فَرْقَدٍ السَّبَخِيِّ عَنْ مُرَّةَ الطَّيِّبِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَيِّئُ الْمَلَكَةِ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْسَ أَخْبَرْتَنَا أَنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ أَكْثَرُ الْأُمَمِ مَمْلُوكِينَ وَأَيْتَامًا قَالَ بَلَى فَأَكْرِمُوهُمْ كَرَامَةَ أَوْلَادِكُمْ وَأَطْعِمُوهُمْ مِمَّا تَأْكُلُونَ قَالُوا فَمَا يَنْفَعُنَا فِي الدُّنْيَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَرَسٌ صَالِحٌ تَرْتَبِطُهُ تُقَاتِلُ عَلَيْهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَمْلُوكٌ يَكْفِيكَ فَإِذَا صَلَّى فَهُوَ أَخُوكَ.

75- Mürre et-Tayyib Hz. Ebû Bekir (r.a.)'den rivayet ediyor, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kölelerine kötü davranan kimse cennete giremez." Bir adam dedi ki: Ya Resulallah! Sen bize bu ümmetin diğer ümmetlere oranla en çok köle ve yetime sahip olacağını haber vermedin mi? Dedi ki: "Evet, öyleyse kendi çocuklarınıza ikram ettiğiniz gibi onlara da ikram edin. Çocuklarınıza yedirdiğinizden onlara da yedirin. Dediler ki, bize bu dünyada ne faydası olacak Ya Resulullah? O da dedi ki: "Savaş için beslemiş olduğun ve Allah yolunda üzerine binip savaştığın bir atla bir köle sana yeter. Hele bir de namaz kılarsa senin kardeşindir."[237]

---

[235] Tirmizî, "Birr", 41 (1963); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 98.

[236] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 208; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 163.

[237] İbn Mâce, "Edeb", 10 (3691); Tirmizî, "Cenâiz", 35 (1628); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 97; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 94.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın 14 numaralı hadisin aynısı olup **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır.[238]

2.2.13. Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker

1-حدثنا أبو عبد الرحمن عبد الله بن أحمد بن محمد بن حنبل، قال: حدثني أبي أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد من كتابه قال:حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ قَالَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ يَعْنِي ابْنَ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسٍ قَالَ

قَامَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَةَ { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ } وَإِنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْمُنْكَرَ فَلَمْ يُنْكِرُوهُ أَوْشَكَ أَنْ يَعُمَّهُمْ اللَّهُ بِعِقَابِهِ.

1-Kays anlatıyor, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ayağa kalkıp Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: Ey insanlar sizler, *Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez*[239] ayetini okuyorsunuz (Ancak doğru şekilde anlamıyorsunuz). Biz Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittik: "Eğer insanlar kötülüğü görür de onu değiştirmezlerse, Allah'ın cezayı hepsine göndermesi yakındır."[240]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût'a göre isnâdı Şeyhayn'ın şartlarına uygun olup sahîh, Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[241]

16-حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ يَعْنِي ابْنَ مُعَاوِيَةَ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنَا قَيْسٌ قَالَ

---

[238] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 237; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 176.

[239] Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/105.

[240] İbn Mâce, "Fiten", 20; Ebû Davûd "Melâhim", 17; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 86, 87, 88. İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 304, Bezzâr, **el-Müsned**, 65.

[241] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 178; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 149.

قَامَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَأَثْنَى عَلَيْهِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَةَ { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ } إِلَى آخِرِ الْآيَةِ وَإِنَّكُمْ تَضَعُونَهَا عَلَى غَيْرِ مَوْضِعِهَا وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْمُنْكَرَ وَلَا يُغَيِّرُوهُ أَوْشَكَ اللَّهُ أَنْ يَعُمَّهُمْ بِعِقَابِهِ قَالَ وَسَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ مُجَانِبٌ لِلْإِيمَانِ.

16-Kays anlatıyor, Ebû Bekir (r.a.) ayağa kalkıp Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: Ey insanlar siz şu ayeti okuyorsunuz; *Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez.*[242] Siz bu ayeti okuyorsunuz ama yerli yerinde uygulamıyorsunuz. Ben Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittim: "Eğer insanlar kötülüğü görür de onu değiştirmezlerse, Allah'ın cezayı hepsine göndermesi yakındır." Yine Ebû Bekir'den (r.a.) şöyle işittim: "Ey insanlar yalandan sakının. Çünkü yalan imana terstir."[243]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût'a göre isnâdı Şeyhayn'ın şartlarına uygun olup sahîhtir. Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[244]

29-حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ أُسَامَةَ قَالَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ قَيْسٍ قَالَ

قَامَ أَبُو بَكْرٍ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَةَ { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ } حَتَّى أَتَى عَلَى آخِرِ الْآيَةِ أَلَا وَإِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ لَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ اللَّهُ أَنْ يَعُمَّهُمْ بِعِقَابِهِ أَلَا وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ النَّاسَ وَقَالَ مَرَّةً أُخْرَى وَإِنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

29- Kays anlatıyor, Ebû Bekir (r.a.) ayağa kalkıp Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: Ey insanlar siz şu ayeti okuyorsunuz; *Ey iman edenler! Siz*

---

[242] Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/105.

[243] İbn Mâce, "Fiten", 20 (4005); Ebû Davûd "Melâhim", 17; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 86, 87, 88. İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 304, Bezzâr**, el-Müsned**, 65.

[244] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 198; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 158.

kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez.[245]-Ayeti sonuna kadar okudu.- Dikkat edin! Muhakkak ki insanlar bir zalimi görür de elinden tutup ona engel olmazlarsa Allah'ın cezayı hepsine göndermesi yakındır. Dikkat edin! Ben Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittim : "Muhakkak ki insanlar…" ve bir daha tekrarladı: "Biz Resulullah'tan (s.a.v.) işittik…"[246]

Hadisin Sıhhat Hükmü

1 ve 16 numaralı hadislerde değindiğimiz gibi yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût'a göre isnâdı Şeyhayn'ın şartlarına uygun olup sahîh, Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[247]

30-حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَةَ { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ} وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعُمَّهُمْ اللَّهُ بِعِقَابِهِ.

30-Kays anlatıyor, Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: "Ey insanlar siz şu ayeti okuyorsunuz Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez.[248] Ben Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittim: "Muhakkak ki insanlar bir zalimi görür de elinden tutup ona engel olmazlarsa Allah'ın cezayı hepsine göndermesi yakındır."[249]

Hadisin Sıhhat Hükmü

1, 16 ve 29 numaralı hadislerde değindiğimiz gibi yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût'a göre isnâdı

---

[245] Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/105.

[246] İbn Mâce, "Fiten", 20 (4005); Ebû Davûd "Melâhim", 17; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 86, 87, 88. İbn Hıbbân, **es-Sıhâh,** 304**,** Bezzâr, **el-Müsned,** 65.

[247] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 208; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 162.

[248] Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/105.

[249] Tirmizî, "Fiten", 8 (2168); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 87; Bezzâr, **el-Müsned**, 68.

Şeyhayn'ın şartlarına uygun olup sahîh, Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[250]

53-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ سَمِعْتُ قَيْسَ بْنَ أَبِي حَازِمٍ يُحَدِّثُ

عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ خَطَبَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَةَ وَتَضَعُونَهَا عَلَى غَيْرِ مَا وَضَعَهَا اللَّهُ { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ } سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْمُنْكَرَ بَيْنَهُمْ فَلَمْ يُنْكِرُوهُ يُوشِكُ أَنْ يَعُمَّهُمْ اللَّهُ بِعِقَابٍ.

53-Evsat b. Ebî Hâzım Ebû Bekir'den şöyle rivayet ediyor, Ebû Bekir hutbe veriyordu ve şöyle dedi; Ey insanlar siz şu ayeti okuyorsunuz ancak bu ayeti Allah'ın istediği şekilde uygulamıyorsunuz, Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez.[251] Ben Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle işittim: "Muhakkak ki insanlar kötülüğü görür de onu reddetmezlerse Allah'ın cezayı hepsine göndermesi yakındır."[252]

Hadisin Sıhhat Hükmü

İsnadı Şeyhayn'ın şartlarına uygun olup **sahîhtir.** 1, 16, 29 ve 30 numaralı hadislerde değindiğimiz gibi yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût'a göre isnâdı Şeyhayn'ın şartlarına uygun olup sahîh, Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[253]

2.2.14. Hicret

3-حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ أَبُو سَعِيدٍ يَعْنِي الْعَنْقَزِيَّ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ

[250] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 208; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 163.

[251] Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/105.

[252] İbn Mâce, "Fiten", 20; Ebû Davûd "Melâhim", 17; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 89; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 304, Bezzâr, **el-Müsned**, 66; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned,** 128.

[253] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 221; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 169.

اشْتَرَى أَبُو بَكْرٍ مِنْ عَازِبٍ سَرْجًا بِثَلَاثَةَ عَشَرَ دِرْهَمًا قَالَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعَازِبٍ مُرْ الْبَرَاءَ فَلْيَحْمِلْهُ إِلَى مَنْزِلِي فَقَالَ لَا حَتَّى تُحَدِّثَنَا كَيْفَ صَنَعْتَ حِينَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنْتَ مَعَهُ قَالَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ خَرَجْنَا فَأَدْلَجْنَا فَأَحْثَثْنَا يَوْمَنَا وَلَيْلَتَنَا حَتَّى أَظْهَرْنَا وَقَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ فَضَرَبْتُ بِبَصَرِي هَلْ أَرَى ظِلًّا نَأْوِي إِلَيْهِ فَإِذَا أَنَا بِصَخْرَةٍ فَأَهْوَيْتُ إِلَيْهَا فَإِذَا بَقِيَّةُ ظِلِّهَا فَسَوَّيْتُهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَشْتُ لَهُ فَرْوَةً وَقُلْتُ اضْطَجِعْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاضْطَجَعَ ثُمَّ خَرَجْتُ أَنْظُرُ هَلْ أَرَى أَحَدًا مِنْ الطَّلَبِ فَإِذَا أَنَا بِرَاعِي غَنَمٍ فَقُلْتُ لِمَنْ أَنْتَ يَا غُلَامُ فَقَالَ لِرَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَسَمَّاهُ فَعَرَفْتُهُ فَقُلْتُ هَلْ فِي غَنَمِكَ مِنْ لَبَنٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ قُلْتُ هَلْ أَنْتَ حَالِبٌ لِي قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَمَرْتُهُ فَاعْتَقَلَ شَاةً مِنْهَا ثُمَّ أَمَرْتُهُ فَنَفَضَ ضَرْعَهَا مِنْ الْغُبَارِ ثُمَّ أَمَرْتُهُ فَنَفَضَ كَفَّيْهِ مِنْ الْغُبَارِ وَمَعِي إِدَاوَةٌ عَلَى فَمِهَا خِرْقَةٌ فَحَلَبَ لِي كُثْبَةً مِنْ اللَّبَنِ فَصَبَبْتُ يَعْنِي الْمَاءَ عَلَى الْقَدَحِ حَتَّى بَرَدَ أَسْفَلُهُ ثُمَّ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَافَيْتُهُ وَقَدْ اسْتَيْقَظَ فَقُلْتُ اشْرَبْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيتُ ثُمَّ قُلْتُ هَلْ أَنَى الرَّحِيلُ قَالَ فَارْتَحَلْنَا وَالْقَوْمُ يَطْلُبُونَا فَلَمْ يُدْرِكْنَا أَحَدٌ مِنْهُمْ إِلَّا سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ عَلَى فَرَسٍ لَهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الطَّلَبُ قَدْ لَحِقَنَا فَقَالَ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا حَتَّى إِذَا دَنَا مِنَّا فَكَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ قَدْرُ رُمْحٍ أَوْ رُمْحَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الطَّلَبُ قَدْ لَحِقَنَا وَبَكَيْتُ قَالَ لِمَ تَبْكِي قَالَ قُلْتُ أَمَا وَاللَّهِ مَا عَلَى نَفْسِي أَبْكِي وَلَكِنْ أَبْكِي عَلَيْكَ قَالَ فَدَعَا عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفِنَاهُ بِمَا شِئْتَ فَسَاخَتْ قَوَائِمُ فَرَسِهِ إِلَى بَطْنِهَا فِي أَرْضٍ صَلْدٍ وَوَثَبَ عَنْهَا وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ هَذَا عَمَلُكَ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يُنْجِيَنِي مِمَّا أَنَا فِيهِ فَوَاللَّهِ لَأُعَمِّيَنَّ عَلَى مَنْ وَرَائِي مِنْ الطَّلَبِ وَهَذِهِ كِنَانَتِي فَخُذْ مِنْهَا سَهْمًا فَإِنَّكَ سَتَمُرُّ بِإِبِلِي وَغَنَمِي فِي مَوْضِعِ كَذَا وَكَذَا فَخُذْ مِنْهَا حَاجَتَكَ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا حَاجَةَ لِي فِيهَا قَالَ وَدَعَا لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُطْلِقَ فَرَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ وَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مَعَهُ حَتَّى قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَتَلَقَّاهُ النَّاسُ فَخَرَجُوا فِي الطَّرِيقِ وَعَلَى الْأَجَاجِيرِ فَاشْتَدَّ الْخَدَمُ وَالصِّبْيَانُ فِي الطَّرِيقِ يَقُولُونَ اللَّهُ أَكْبَرُ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ مُحَمَّدٌ قَالَ وَتَنَازَعَ الْقَوْمُ أَيُّهُمْ يَنْزِلُ عَلَيْهِ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْزِلُ اللَّيْلَةَ عَلَى بَنِي النَّجَّارِ أَخْوَالِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لِأُكْرِمَهُمْ بِذَلِكَ فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا حَيْثُ أُمِرَ

قَالَ الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ أَوَّلُ مَنْ كَانَ قَدِمَ عَلَيْنَا مِنْ الْمُهَاجِرِينَ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ أَخُو بَنِي عَبْدِ الدَّارِ ثُمَّ قَدِمَ عَلَيْنَا ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ الْأَعْمَى أَخُو بَنِي فِهْرٍ ثُمَّ قَدِمَ عَلَيْنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عِشْرِينَ رَاكِبًا فَقُلْنَا مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هُوَ عَلَى أَثَرِي ثُمَّ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ مَعَهُ

قَالَ الْبَرَاءُ وَلَمْ يَقْدَمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى حَفِظْتُ سُوَرًا مِنْ الْمُفَصَّلِ قَالَ إِسْرَائِيلُ وَكَانَ الْبَرَاءُ مِنْ الْأَنْصَارِ مِنْ بَنِي حَارِثَةَ.

3- Berâ b. Âzib şöyle dedi: Ebû Bekir, Âzib'den 13 dirheme bir semer satın aldı. Ona: "Berâ'ya söyle de bunu evime götürsün" dedi. Âzib şöyle dedi: "Hayır!

Sen Resullulah (s.a.v.) ile beraber hicret için çıktığında ne yaptığınızı bize anlatmayıncaya kadar olmaz.”

Ebû Bekir (r.a.) şöyle anlatmaya başladı: Yola çıktık ve gece boyunca yürüdük. O gün ve o gece gizlendik. Öğle olunca göz ucuyla sığınabileceğimiz bir gölge var mı diye bakarken bir kayanın üzerinde olduğumu gördüm. Ona yöneldim baktım ki az bir gölge kalmış. Orayı Resulullah için hazırlayıp ona bir post serdim ve uzan ya Resulullah dedim. O da uzandı. Sonra arayan kimse var mı diye etrafı süzmeye gittim. Bir de baktım ki bir koyun çobanı… Sen kimin çobanısın, diye sordum. O da Kureyşli birinin çobanıyım, dedi. Onun adını söyleyince ben de tanıdım. Ona hayvanlarında süt var mı, dedim. Evet dedi. Bize sağar mısın, dedim. Bunun üzerine sürüden bir hayvanı yakaladı. Ona koyunun memesini silmesini, daha sonra ellerini de tozdan temizlemesini söyledim. Yanımda da ağzı bezle kapalı bir matara vardı. Bana bir miktar süt sağdı. Altı soğuyuncaya kadar altına su döktüm. Sonra matarayla Resullullah’a geldim. Baktım ki uyanmış. İç ya Resulullah dedim. O da ben rahatlayıncaya kadar içti. Sonra gitme zamanı geldi mi ya Resulullah, dedim.

Yola çıktık. Kavim de bizi arıyordu. Bizi arayanlardan atı üzerindeki Sürâka b. Cuş’um’dan başka hiç kimse bize yetişemedi. Dedim ki ya Resulullah! Bizi takip eden adam bize yetişti. Bana, “Üzülme! Allah bizimle beraberdir.” dedi. Bizimle onun arasında bir, iki veya üç mızrak mesafe kalınca ya Resulullah bizi takip eden adam bize yaklaştı deyip ağladım. Bana, neden ağlıyorsun diye sordu. Allah’a yemin olsun ki kendi nefsim için değil senin nefsin için ağlıyorum, dedim. Resulullah ona şöyle dua etti: “Allah’ım bizim için onun hakkından gel.” Derhal atının ayakları sert toprakta karnına kadar yere battı. Atından atladı ve dedi ki ya Muhammed sen biliyorsun ki bu senin işindir. İçinde bulunduğum halden kurtulmam için Allah’a dua et. Allah’a ant olsun ki ardımdan gelenlere sizi görmediğimi söyleyeceğim. İşte tîrkeşim! Ondan bir ok al. Muhakkak ki sen falan yerde benim deve ve koyunlarıma rastlayacaksın. Onlardan ihtiyacın kadar al. Resulullah ona, benim senin develerine ihtiyacım yok dedi. Resulullah ona dua edip serbest kaldı o da arkadaşlarının yanına döndü.

Ben onunla beraber olduğum halde Medine’ye varıncaya kadar yola devam ettik. İnsanlar yollara ve damların üzerine çıkarak, Allahu ekber! Resulullah geldi!

Muhammed geldi, diye bağırıyorlardı. Hizmetçiler ve çocuklar yolda izdiham yarattı. İnsanlar onu, kimin misafir olarak ağırlayacağı hakkında tartışıyorlardı. Resulullah, "Bu gece onlara ikram olsun diye Abdulmuttalip'in dayıları olan Beni Neccâr oğullarına misafir olacağım" dedi. Sabahlayınca emredildiği şeyi yapmaya başladı.

Berâ b. Âzib diyor ki muhacirlerden Medine'ye ilk gelen Benî Abdiddâr'ın kardeşi Mus'ab b. Umeyr idi. Sonra Benî Fihr'in âmâ kardeşi olan İbn Ümmü Mektûm sonra yirmi atlı içinde Ömer b. Hattâb geldi. Biz, Resulullah ne yapıyor diye sorunca, Hz. Ömer, onlar da peşimizdeler, diye cevap verdi Sonra Resulullah ile Ebû Bekir beraber geldiler.

Berâ b. Âzib diyor ki: Resulullah (s.a.v.) gelir gelmez mufassal surelerden bir kısmını ezberledim. İsraîl diyor ki: Berâ b. Âzib, Ensar'dan olan Benî Hârise kabilesindendi.[254]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda hadisin **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîlerinden Amr b. Muhammed (ö. 199/814) sikâ[255] olup Müslîm'in ricalindendir. Geri kalan râvîlerin hepsi Şeyhayn'in ricalinden olup sikâdırlar. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[256]

11-حَدَّثَنَا عَفَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ حَدَّثَهُ قَالَ

قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الْغَارِ- وَقَالَ مَرَّةً وَنَحْنُ فِي الْغَارِ- لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ إِلَى قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرَنَا تَحْتَ قَدَمَيْهِ قَالَ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللَّهُ ثَالِثُهُمَا.

11-Enes anlatıyor; Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: Hz. Peygamber mağaradayken ona dedim ki –ya da bir keresinde mağaradaydık dedi-"Onlardan biri ayaklarının

---

[254] Buhârî, "Menâkıb", 25 (3615); Müslim, Zühd, 74 (3006); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 62, 65; İbn Hıbbân**, es-Sıhâh**, 304; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned,** 116, Bezzâr**, el-Müsned**, 51.

[255] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.99.

[256] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 182; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 150.

altına baksa ayaklarının altında bizi görür." Hz. Peygamber şöyle buyurdu "Ey Ebû Bekir üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında zannın nedir?"[257]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[258]

50-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ يَقُولُ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ قَالَ

لَمَّا أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ عَطِشَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرُّوا بِرَاعِي غَنَمٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَخَذْتُ قَدَحًا فَحَلَبْتُ فِيهِ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ فَأَتَيْتُهُ بِهِ فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيتُ.

50-Ebû İshak, Berâ'dan duydum diyor; Resulullah (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicret etmek için yola koyulduğunda Resulullah (s.a.v.) susadı. Bir koyun çobanının yanından geçtiler. Ebû Bekir diyor ki, ben bir bardak aldım Resulullah (s.a.v.) için bir miktar süt sağdım ve ona getirdim o da ben rahatlayıncaya kadar içti.[259]

Hadisin Sıhhat Hükmü

3 numaralı hadisle aynı olup hadisin isnâdı **sahîhtir**.[260]

2.2.15. Zulüm

21-حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ قَالَ حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَ حَدَّثَنِي شَيْخٌ مِنْ قُرَيْشٍ عَنْ رَجَاءِ بْنِ حَيْوَةَ عَنْ جُنَادَةَ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ قَالَ

---

[257] Buhârî, "Menâkıb", 30 (3653); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 1 (2381); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 71; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 6278; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 66, Bezzâr, el-Müsned, 36.

[258] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 190; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 154.

[259] Buhârî, "Menâkıb" 105 (3908), "Deavât" 17 (6326); Müslim, "Eşribe" 91 (2009); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 64; Bezzâr, **el-Müsned**, 52.

[260] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 220; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 168.

قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حِينَ بَعَثَنِي إِلَى الشَّامِ يَا يَزِيدُ إِنَّ لَكَ قَرَابَةً عَسَيْتَ أَنْ تُؤْثِرَهُمْ بِالْإِمَارَةِ وَذَلِكَ أَكْبَرُ مَا أَخَافُ عَلَيْكَ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا فَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أَحَدًا مُحَابَاةً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا حَتَّى يُدْخِلَهُ جَهَنَّمَ وَمَنْ أَعْطَى أَحَدًا حِمَى اللَّهِ فَقَدْ انْتَهَكَ فِي حِمَى اللَّهِ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ أَوْ قَالَ تَبَرَّأَتْ مِنْهُ ذِمَّةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

21-Yezîd b. Ebî Süfyân anlatıyor, Hz. Ebû Bekir (r.a.) beni Şam'a vali olarak gönderirken bana şöyle dedi: Ey Yezîd! Senin idare konusunda onları başkalarına tercih edebileceğin akrabaların vardır. Senin için en çok korktuğum şey de budur. Çünkü Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim Müslümanların işlerinde başa gelir de kayırmak suretiyle sevdiği birini bir işe tayin ederse, Allah'ın laneti onun üzerine olsun. Allah onu cehenneme atıncaya kadar ne farz ne de nafile namazlarını kabul eder. Her kim Allah'ın korunmasını emrettiği sınırları birine verir de o verdiği kişi onu haksız yere çiğnerse (haramı helal sayarsa) Allah'ın laneti onun üzerine olur." Ya da şöyle dedi: Allah'ın himayesinden uzaklaşmış olur."[261]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîleri arasında Bakiyye'nin kendisinden rivayette bulunduğu *Kureyş'ten bir şeyh* şeklinde nitelenen kişi meçhuldür. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir isnâdın zayıf olduğu görüşündedir.[262]

2.2.16. Deccal

12-حَدَّثَنَا رَوْحٌ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ سُبَيْعٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الدَّجَّالَ يَخْرُجُ مِنْ أَرْضٍ بِالْمَشْرِقِ يُقَالُ لَهَا خُرَاسَانُ يَتَّبِعُهُ أَقْوَامٌ كَأَنَّ وُجُوهَهُمْ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ.

---

[261] Hâkim, **el-Müstedrek**, 7024, 7027; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 133;Bezzâr, **el-Müsned**, 71.

[262] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 202; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 160.

12- Amr b. Hureys Ebû Bekir'den rivayet ediyor: Hz. Peygamber bize şöyle buyurdu: "Muhakkak Deccâl doğuda Horasan denen bir yerden çıkacak. Ona yüzleri kat kat kalkanlar gibi bir takım insanlar tâbi olacak."[263]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîleri arasında sadece el-Muğîre b. Sübey' (ö. 101/719) Şeyhayn'in ricalinden değildir. Ancak el-Muğîre'den de Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayette bulunmuş olup sikâ bir râvidir.[264] el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[265]

33-حَدَّثَنَا رَوْحٌ قَالَ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ سُبَيْعٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ

أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَفَاقَ مِنْ مَرْضَةٍ لَهُ فَخَرَجَ إِلَى النَّاسِ فَاعْتَذَرَ بِشَيْءٍ وَقَالَ مَا أَرَدْنَا إِلَّا الْخَيْرَ ثُمَّ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الدَّجَّالَ يَخْرُجُ مِنْ أَرْضٍ بِالْمَشْرِقِ يُقَالُ لَهَا خُرَاسَانُ يَتْبَعُهُ أَقْوَامٌ كَأَنَّ وُجُوهَهُمْ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ.

33-Amr b. Hureys anlatıyor, Ebû Bekir (r.a.) bir hastalığından iyileştikten sonra insanların karşısına çıkıp özür diledi ve biz sadece hayır diliyoruz, dedi. Sonra da Resulullah (s.a.v.) bize şöyle buyurdu: "Muhakkak Deccâl doğuda Horasan denen bir yerden çıkacak. Ona yüzleri kat kat kalkanlar gibi bir takım insanlar tâbi olacak" dedi.[266]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin hükmü 12 numaralı hadisle aynıdır.[267]

---

[263] Tirmizî, "Fiten", 49 (2237); İbn Mâce, "Fiten", 33 (4072); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 57; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 33, Bezzâr, **el-Müsned**, 36.

[264] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.260.

[265] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 190; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 154.

[266] Tirmizî, "Fiten", 49 (2237); İbn Mâce, "Fiten", 33 (4072); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 57; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 33, Bezzâr, **el-Müsned**, 36.

[267] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 190; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 154.

2.2.17. Recm

41-حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ جَابِرٍ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى عَنْ أَبِي بَكْرٍ قَالَ

كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا فَجَاءَ مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ فَاعْتَرَفَ عِنْدَهُ مَرَّةً فَرَدَّهُ ثُمَّ جَاءَهُ فَاعْتَرَفَ عِنْدَهُ الثَّانِيَةَ فَرَدَّهُ ثُمَّ جَاءَهُ فَاعْتَرَفَ الثَّالِثَةَ فَرَدَّهُ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّكَ إِنْ اعْتَرَفْتَ الرَّابِعَةَ رَجَمَكَ قَالَ فَاعْتَرَفَ الرَّابِعَةَ فَحَبَسَهُ ثُمَّ سَأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا مَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا قَالَ فَأَمَرَ بِرَجْمِهِ.

41-Abdurrahman b. Ebza, Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet ediyor. Hz. Ebû Bekir (r.a.) şöyle diyor: Ben Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında oturuyorken Mâiz b. Mâlik gelip zina ettiğini itiraf etti. Ancak Hz. Peygamber onu geri gönderdi. Sonra ikinci defa gelip itiraf etti ve yine onu geri gönderdi. Üçüncü defa gelip itiraf etti onu yine geri gönderdi. Ben de ona dedim ki: "Eğer sen dördüncü defa gelip itirafta bulunursan seni recmeder." Dördüncü defa da itiraf edince onu hapsetti ve onun hakkında soruşturma yaptı. Sorduğu kimseler: "Biz onun hakkından hayırdan başka bir şey bilmiyoruz" dediler. Bunun sonucunda recmini emretti.[268]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh li ğayrihidir** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîleri arasında bulunan Câbir b. Yezîd b. el-Hâris (ö. 127/744) zayıf bir râvi olarak bilinmektedir.[269] Ancak hadisin şahitleri hadisi sahîh li ğayrihi derecesine yükseltir. el-Arnaût sahîh li ğayrihi olduğu, Muhammed Şâkir isnâdın zayıf olduğu görüşündedir.[270]

2.2.18. Nikâh

74-حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ قَالَ

---

[268] Buhârî, "Hudud" 22 (6815), "Hudud" 29 (6825); Müslim, "Hudud" 15 (1691), 22 (1695); Tirmizî, "Hudud", 4 (1427); Ebû Dâvud, "Hudud" 24 (4425,4426); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 79; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned,** 40,41; Bezzâr, **el-Müsned**, 55.

[269] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.46.

[270] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 214; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 165.

تَأَيَّمَتْ حَفْصَةُ بِنْتُ عُمَرَ مِنْ خُنَيْسٍ أَوْ حُذَيْفَةَ بْنِ حُذَافَةَ شَكَّ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا فَتُوُفِّيَ بِالْمَدِينَةِ قَالَ فَلَقِيتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ قَالَ سَأَنْظُرُ فِي ذَلِكَ فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ فَلَقِيَنِي فَقَالَ مَا أُرِيدُ أَنْ أَتَزَوَّجَ يَوْمِي هَذَا قَالَ عُمَرُ فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ ابْنَةَ عُمَرَ فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ شَيْئًا فَكُنْتُ أَوْجَدَ عَلَيْهِ مِنِّي عَلَى عُثْمَانَ فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ فَخَطَبَهَا إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْكَحْتُهَا إِيَّاهُ فَلَقِيَنِي أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَيَّ حَفْصَةَ فَلَمْ أَرْجِعْ إِلَيْكَ شَيْئًا قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ شَيْئًا حِينَ عَرَضْتَهَا عَلَيَّ إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُهَا وَلَمْ أَكُنْ لِأُفْشِيَ سِرَّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَوْ تَرَكَهَا لَنَكَحْتُهَا.

74-İbn Ömer, Hz. Ömer'den naklediyor, Ömer'in kızı Hafsa, Huneys b. Huzâfe'den –ya da Huzeyfe, Abdurrezzâk şüpheye düşmüştür- dul kaldı. Huneys, Resulullah'ın (s.a.v) bedir savaşında şehit olan sahabîlerinden olup Medine'de vefat etmişti. Hz. Ömer dedi ki, Osman'la karşılaştım, kendisine Hafsa'yı teklif ettim. Ona, eğer dilersen sana Hafsa'yı nikahlıyayım, dedim. Osman, ne yapacağımı bir düşüneyim, dedi. Birkaç gece bekledim benimle karşılaştı ve şu sırada evlenmeyi uygun görmüyorum, dedi. Ömer diyor ki, Ebû Bekir'le karşılaştım, ona eğer dilersen sana Ömer'in kızı Hafsa'yı nikâhlıyayım, dedim. Bana bir şey demedi. Ona Osman'dan daha çok gücendim. Birkaç gece bekledim. Resulullah (s.a.v) gelip istedi. Ben de ona nikâhladım. Sonra Ebû Bekir benimle karşılaştı ve bana Hafsa'yı teklif ettiğinde sana hiçbir cevap vermeyişim zoruna gitti sanki dedi. Ben de evet, deyince o da, bana söylediğin teklife cevap vermeme engel bir durum yoktu. Ancak ben, Resulullah'ın (s.a.v) lafını ettiğini duymuştum. Ben de Resulullah'ın (s.a.v) sırrını açığa vuracak değilim. Eğer Hz. Peygamber onu nikâhına almasaydı, ben onun nikâhını kabul ederdim.[271]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût'a göre isnâdı Şeyhayn'ın şartlarına uygun olup sahîh,

[271] Buhârî, "Nikah", 36 (5129); Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 4; İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 4039; Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 6,7.

Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[272] Bu hadis her ne kadar ele aldığımız el-Müsned baskısında Hz. Ebû Bekir Müsned'inde yer alsa da Hz. Ömer'in Müsned'inde yer alması daha doğrudur. Çünkü hadis Hz. Ömer'den rivayet edilmiştir.

2.2.19. Hilâfet

18-حَدَّثَنَا عَفَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْدِيِّ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ

تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ فِي طَائِفَةٍ مِنْ الْمَدِينَةِ قَالَ فَجَاءَ فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ فَقَبَّلَهُ وَقَالَ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي مَا أَطْيَبَكَ حَيًّا وَمَيِّتًا مَاتَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ قَالَ فَانْطَلَقَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ يَتَقَاوَدَانِ حَتَّى أَتَوْهُمْ فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ وَلَمْ يَتْرُكْ شَيْئًا أُنْزِلَ فِي الْأَنْصَارِ وَلَا ذَكَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ شَأْنِهِمْ إِلَّا وَذَكَرَهُ وَقَالَ وَلَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتْ الْأَنْصَارُ وَادِيًا سَلَكْتُ وَادِيَ الْأَنْصَارِ وَلَقَدْ عَلِمْتَ يَا سَعْدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَأَنْتَ قَاعِدٌ قُرَيْشٌ وُلَاةُ هَذَا الْأَمْرِ فَبَرُّ النَّاسِ تَبَعٌ لِبَرِّهِمْ وَفَاجِرُهُمْ تَبَعٌ لِفَاجِرِهِمْ قَالَ فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ صَدَقْتَ نَحْنُ الْوُزَرَاءُ وَأَنْتُمْ الْأُمَرَاءُ.

18-Humeyd b. Abdurrahman anlatıyor; Resulullah vefat ettiğinde Ebû Bekir Medine'deki yazlığındaydı. Geldi, Resulullah'ın yüzünü açıp öptü ve anam babam sana feda olsun, diri iken de ölü iken de ne kadar güzelsin. Kâbe'nin rabbine andolsun ki Muhammed öldü… Râvi hadisi anlattı ve şöyle devam etti: Ebû Bekir ve Ömer onların yanına varıncaya kadar aceleyle gittiler. Ebû Bekir konuşmaya başladı. Ensar hakkında inen ve Resulullah'ın onlar hakkında söylediği her şeyi anlattı ve şöyle dedi: "Siz biliyorsunuz ki Resulullah şöyle buyurdu: İnsanlar bir vadiye, Ensâr da bir vadiye gitse ben Ensâr'ın olduğu vadiye giderim." Ve ey Sad sen de biliyorsun ki Resulullah (s.a.v) sen de orda oturuyorken şöyle buyurdu: "Kureyş bu işin yöneticileridir, insanların iyileri iyilerine, kötüleri ise kötülerine tâbi olurlar" deyince Sâd ona: "Doğru söylüyorsun, bizler yardımcı, sizler ise yöneticisiniz" dedi.[273]

---

[272] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 236; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 176.

[273] Buhârî, "Cenaiz" 3 (1241), "Menâkıb" 34 (3667), 62 (3779), 1 (3495); Müslim, "İmâret" 1; Tirmizî, "Menâkıb", 139 (3901).

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîlerinden Humeyd b. Abdurrahmân b. Avf (ö. 105/723) Hz. Ebû Bekir'e de Hz. Ömer'e de yetişememiştir. Bu yönden hadis mürsel olarak kabul edilir. Çünkü Humeyd hadisi kimden aldığını tasrih etmemiştir. İbn Sâd onun bu hadisi Hz. Ali'den aldığını söyler. Sonuç olarak mürsel olan bu hadis başka şahitlerle sahîh li ğayrihi derecesine yükselir.[274] el-Arnaût sahîh li ğayrihi olduğu, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[275]

42-حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يَزِيدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ ذِي عَصْوَانَ الْعَنْسِيُّ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ اللَّخْمِيِّ عَنْ رَافِعٍ الطَّائِيِّ رَفِيقِ أَبِي بَكْرٍ فِي غَزْوَةِ السُّلَاسِلِ قَال

وَسَأَلْتُهُ عَمَّا قِيلَ مِنْ بَيْعَتِهِمْ فَقَالَ وَهُوَ يُحَدِّثُهُ عَمَّا تَكَلَّمَتْ بِهِ الْأَنْصَارُ وَمَا كَلَّمَهُمْ بِهِ وَمَا كَلَّمَ بِهِ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ الْأَنْصَارَ وَمَا ذَكَّرَهُمْ بِهِ مِنْ إِمَامَتِي إِيَّاهُمْ بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضِهِ فَبَايَعُونِي لِذَلِكَ وَقَبِلْتُهَا مِنْهُمْ وَتَخَوَّفْتُ أَنْ تَكُونَ فِتْنَةٌ تَكُونُ بَعْدَهَا رِدَّةٌ.

42-Selâsil Gazvesi'nde Ebû Bekir' in (r.a.) arkadaşı olan Râfî et-Taî diyor ki: Ben Ebû Bekir'e Müslümanların kendisine biatı hakkında söylenenleri sordum. O da Ensâr'ın bu konu hakkındaki sözlerini, onların kendisine söylediklerini, Ömer b. Hattâb'ın Ensâr'a söylediği şeyleri, Hz Ömer'in Resulullah'ın hastalığı döneminde kendisinin emriyle onlara imamlık yaptığımı onlara hatırlattığını söyleyerek şöyle dedi: "Bunun üzerine onlar bana biat ettiler. Ben de bir fitnenin kopmasından ve dinden dönme hadiselerinin ortaya çıkmasından korktuğum için biatlarını kabul ettim."[276]

---

[274] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.7, s.381; Hadisin şahitleri hakkında geniş bilgi için Bkz., İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 199.

[275] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 199; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 158.

[276] Ahmed b. Hanbel'in teferrüd ettiği hadislerden bir tanesi de budur.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîlerinden el-Velîd b. Müslîm el-Kureşî (ö. 194/809) tedlisle bilinen bir kişidir.[277] el-Arnaût zayıf olduğu, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[278]

80-حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَ حَدَّثَنَا عِيسَى يَعْنِي ابْنَ الْمُسَيَّبِ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ

إِنِّي لَجَالِسٌ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَلِيفَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ وَفَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَهْرٍ فَذَكَرَ قِصَّةً فَنُودِيَ فِي النَّاسِ أَنَّ الصَّلَاةَ جَامِعَةٌ وَهِيَ أَوَّلُ صَلَاةٍ فِي الْمُسْلِمِينَ نُودِيَ بِهَا إِنَّ الصَّلَاةَ جَامِعَةٌ فَاجْتَمَعَ النَّاسُ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ شَيْئًا صُنِعَ لَهُ كَانَ يَخْطُبُ عَلَيْهِ وَهِيَ أَوَّلُ خُطْبَةٍ خَطَبَهَا فِي الْإِسْلَامِ قَالَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ وَلَوَدِدْتُ أَنَّ هَذَا كَفَانِيهِ غَيْرِي وَلَئِنْ أَخَذْتُمُونِي بِسُنَّةِ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أُطِيقُهَا إِنْ كَانَ لَمَعْصُومًا مِنْ الشَّيْطَانِ وَإِنْ كَانَ لَيَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ مِنْ السَّمَاءِ.

80-Kays b. Ebî Hâzım diyor ki, Resulullah'ın (s.a.v.) vefatında bir ay sonra ben Resulullah'ın (s.a.v.) halifesi Ebû Bekir'in yanında oturuyordum. Bir kıssa anlattıktan sonra, insanlar arasında, "Cemaatle namaza!" diye bir çağrı yapıldı. Bu, Müslümanlar arasında "Cemaatle namaza!" diye seslenilerek kıldıkları ilk namazdır. İnsanlar toplandı ve Ebû Bekir minbere çıktı. Bu onun üzerinde hutbe okuması için yapılmış bir şeydi. Ayrıca İslam'da okuduğu ilk hutbe de buydu. Ebû Bekir Allaha hamd ve senâdan sonra şöyle dedi: "Bu işe benim dışımdaki birinin geçmesini isterdim. Eğer beni Resulullah'ın (s.a.v.) sünneti ile sorumlu tutarsanız buna güç yetiremem. Çünkü o, şeytandan korunmuş ve ona gökten vahiy inerdi.[279]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin râvîlerinden İsâ b. el-Müseyyeb el-Becelî (ö. 151/768) zayıf

[277] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.151.
[278] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 215; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 166.
[279] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 91.

olarak nitelenen bir râvidir.[280] el-Arnaût zayıf olduğu, Muhammed Şâkir ise hasen olduğu görüşündedir.[281]

2.2.20. Kader

19-حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ قَالَ حَدَّثَنَا الْعَطَّافُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ أَنَّ أَبَاهُ

سَمِعَ أَبَا بَكْرٍ وَهُوَ يَقُولُ قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الْعَمَلُ عَلَى مَا فُرِغَ مِنْهُ أَوْ عَلَى أَمْرٍ مُؤْتَنَفٍ قَالَ بَلْ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ قَالَ قُلْتُ فَفِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ.

19-Abdullah b. Abdurrahman, babası Ebû Bekir'den şöyle duyduğunu söylüyor: Bir gün Resulullah'a dedim ki: "Ya Resulallah insanların ameli daha önceden takdir edildi mi yoksa yeni bir olay mı?" Peygamberimiz şöyle buyurdu: "Bilakis, insanların ameli takdir edilene uygun işler." Ben de: "O halde insanların ameli (nasıl olacak?)" diye sorunca şöyle buyurdu: "Her kişiye, yaratıldığı kadere uygun amel etme verilir.[282]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîleri arasında *Basra ehlinden bir adam* şeklinde nitelenen kişi meçhuldür. el-Arnaût hasen li ğayrihi olduğu, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[283]

2.2.21. Hz. Peygamber'in Vefatı

20-حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ مِنْ أَهْلِ الْفِقْهِ

---

[280] Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Ricâl,** , c.4, s.323.

[281] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 242; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 179.

[282] Bezzâr, el-Müsned, 28; Taberânî, **Mu'cemü'l-Kebîr**,47.

[283] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 200; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 159.

أَنَّهُ سَمِعَ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ أَنَّ رِجَالًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ تُوُفِّيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَزِنُوا عَلَيْهِ حَتَّى كَادَ بَعْضُهُمْ يُوَسْوِسُ قَالَ عُثْمَانُ وَكُنْتُ مِنْهُمْ فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ فِي ظِلِّ أُطُمٍ مِنْ الْآطَامِ مَرَّ عَلَيَّ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسَلَّمَ عَلَيَّ فَلَمْ أَشْعُرْ أَنَّهُ مَرَّ وَلَا سَلَّمَ فَانْطَلَقَ عُمَرُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ لَهُ مَا يُعْجِبُكَ أَنِّي مَرَرْتُ عَلَى عُثْمَانَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ وَأَقْبَلَ هُوَ وَأَبُو بَكْرٍ فِي وِلَايَةِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَتَّى سَلَّمَا عَلَيَّ جَمِيعًا ثُمَّ قَالَ أَبُو بَكْرٍ جَاءَنِي أَخُوكَ عُمَرُ فَذَكَرَ أَنَّهُ مَرَّ عَلَيْكَ فَسَلَّمَ فَلَمْ تَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ فَمَا الَّذِي حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ قَالَ قُلْتُ مَا فَعَلْتُ فَقَالَ عُمَرُ بَلَى وَاللَّهِ لَقَدْ فَعَلْتَ وَلَكِنَّهَا عُبَيَّتُكُمْ يَا بَنِي أُمَيَّةَ قَالَ قُلْتُ وَاللَّهِ مَا شَعَرْتُ أَنَّكَ مَرَرْتَ وَلَا سَلَّمْتَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ صَدَقَ عُثْمَانُ وَقَدْ شَغَلَكَ عَنْ ذَلِكَ أَمْرٌ فَقُلْتُ أَجَلْ قَالَ مَا هُوَ فَقَالَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَوَفَّى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ نَسْأَلَهُ عَنْ نَجَاةِ هَذَا الْأَمْرِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ قَدْ سَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ قَالَ فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ لَهُ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي أَنْتَ أَحَقُّ بِهَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا نَجَاةُ هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَبِلَ مِنِّي الْكَلِمَةَ الَّتِي عَرَضْتُ عَلَى عَمِّي فَرَدَّهَا عَلَيَّ فَهِيَ لَهُ نَجَاةٌ.

20-Osman (r.a.) anlatıyor: Hz. Peygamber'in ashabından bazıları ölümü üzerine çok üzüldüler. Hatta bazı kimseler vesveseye kapıldılar. Osman (r.a.) diyor ki, ben de onlardan biriydim. Ben bir evin gölgesindeyken Ömer (r.a.) geçti ve selam verdi. Ben ne geçtiğini ne de selam verdiğini fark etmişim. Ömer, Ebû Bekir'in yanına girinceye kadar yürüdü ve ona: "Sana hayret edeceğin bir şey söyleyeyim mi? Ben Osman'ın yanından geçip selam verdim, selamımı almadı" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir ve Ömer yanıma gelip birlikte selam verdiler. Sonra da Ebû Bekir (r.a.), "Kardeşin Ömer yanıma geldi, senin yanından geçip selam verdiğini senin de onun selamını almadığını söyledi. Seni buna sevk eden şey nedir?" dedi. Ben: "Öyle bir şey yapmadım" dedim. Ömer: "Hayır! Vallahi yaptın! Ancak bu sizin kibrinizdir ey Beni Ümeyye!" dedi. Ben de dedim ki: "Vallahi ne geçtiğini ne de selam verdiğini fark etmedim. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.): Osman doğru söylüyor dedi. Sonra da seni meşgul eden bir durum mu var, diye sordu. Ben de evet, dedim. O şey nedir, deyince ben de dedim ki: "Resulullah'a (s.a.v.) bu işin kurtuluşunun ne olduğunu soramadan Allah (c.c.) peygamberinin canını aldı." Ebû Bekir (r.a.): "Ben bunu sordum" dedi. Ona doğru kalktım ve anam babam sana feda olsun. Sen bu işe daha layıksın, dedim. Ebû Bekir (r.a.) dedi ki: Ben Resulullah'a (s.a.v.) bu işin kurtuluş

yolu nedir diye sordum. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim amcama teklif ettiğim kelimeyi kabul eder ve bana tekrarlarsa, bu onun için kurtuluştur."[284]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîleri arasında *Ensardan bir adam* şeklinde nitelenen kişi meçhuldür. Hadisin Hz. Ömer'den gelen Müsned'de 187 numaralı hadisi ve Hz. Osman'dan gelen Müsned'de 447 numaralı hadisi, bu rivayete şahid olarak kabul edilir. Bundan dolayı zayıf olarak değerlendirilen bu isnâd sahîh li ğayrihi derecesine yükselir. el-Arnaût şahitleriyle birlikte sahîh olduğu, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[285]

24-حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ قَالَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ غَيْرُ مُتَّهَمٍ

أَنَّهُ سَمِعَ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رِجَالًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَزِنُوا عَلَيْهِ حَتَّى كَادَ بَعْضُهُمْ أَنْ يُوَسْوِسَ قَالَ عُثْمَانُ فَكُنْتُ مِنْهُمْ فَذَكَرَ مَعْنَى حَدِيثِ أَبِي الْيَمَانِ عَنْ شُعَيْبٍ.

24- Osman (r.a.) anlatıyor: Hz. Peygamber'in ashabından bazıları ölümü üzerine üzüldüler. Hatta bazı kimseler vesveseye kapıldılar. Osman (r.a.) dedi ki, ben de onlardan biriydim. Ebî'l-Yemân'ın Şuayb'tan olan rivayetini anlattı.[286]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Hadisin sıhhat hükmüne 20 numaralı hadiste değinilmiştir.[287]

27-حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي

[284] Ebû Ya'lâ, **el-Müsned,** 9,10; Bezzâr, **el-Müsned**, 28; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 14.
[285] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 202; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 159.
[286] Ebû Ya'lâ**, el-Müsned**, 10; Bezzâr, **el-Müsned**, 4; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 14.
[287] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 204; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 161.

أَنَّ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَدْرُوا أَيْنَ يَقْبُرُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَنْ يُقْبَرَ نَبِيٌّ إِلَّا حَيْثُ يَمُوتُ فَأَخَّرُوا فِرَاشَهُ وَحَفَرُوا لَهُ تَحْتَ فِرَاشِهِ.

27-Cüreyc'in oğlu babasından naklediyor; Resulullah vefat ettiğinde Ebû Bekir şunu deyinceye kadar, ashâbı onu nereye defnedeceklerini bilmiyorlardı. Ebû Bekir, ben Resulullah'ın şöyle dediğini işittim: "Hiçbir peygamber vefat ettiği yer dışında başka yere asla defnedilmez." Yatağını arkaya çekip, oraya defnetmek için yatağının altını kazdılar.[288]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Abdulmelik b. Abdülaziz b. Cüreyc (ö. 150/767) Hz. Ebû Bekir'e yetişememiştir. Bundan dolayı hadis munkatı' olur.[289] el-Arnaût ve Muhammed Şâkir bu isnâdın zayıf, ancak başka tariklerle kavî olduğu görüşündedir.[290]

37-حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ وَسَعِيدُ بْنُ سَلَمَةَ بْنِ أَبِي الْحُسَامِ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْحُوَيْرِثِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ

أَنَّ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ تَمَنَّيْتُ أَنْ أَكُونَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَاذَا يُنْجِينَا مِمَّا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِي أَنْفُسِنَا فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدْ سَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ يُنْجِيكُمْ مِنْ ذَلِكَ أَنْ تَقُولُوا مَا أَمَرْتُ عَمِّي أَنْ يَقُولَهُ.

37-Cübeyr b. Mut'im anlatıyor; Osman (r.a.), Resulullah'a şeytanın nefislerimize attığı şeylerden nasıl kurtulacağımızı sormayı isterdim, dedi. Ebû Bekir (r.a.), ben bunun hakkında sordum, şöyle dedi: "Amcama söylemesini emredip söylemediği şeyi söyleyerek kurtulabilirsiniz."[291]

Hadisin Sıhhat Hükmü

---

[288] İbn Mâce, "Cenâiz", 65 (1628); Tirmizî, "Cenâiz", 35 (1628) Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 22,23; Bezzâr, **el-Müsned**, 4; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 26,27,105.

[289] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.18, s.339.

[290] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 207; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 162.

[291] Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 133; Bezzâr**, el-Müsned**, 28; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 14.

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im (ö. 100/718) bu hadisi Hz. Osman'dan duymamış ve hadiste inkita' meydana gelmiştir.[292] Bu sebeple bu hadisteki isnâd zayıftır ancak hadisin şahitleriyle birlikte bu isnâd sahîh li ğayrihi derecesine yükselir. el-Arnaût sahîh li ğayrihi, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[293]

39-حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ قَالَ وَحَدَّثَنِي حُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ

لَمَّا أَرَادُوا أَنْ يَحْفِرُوا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ يَضْرَحُ كَحَفْرِ أَهْلِ مَكَّةَ وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ زَيْدُ بْنُ سَهْلٍ يَحْفِرُ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ فَكَانَ يَلْحَدُ فَدَعَا الْعَبَّاسُ رَجُلَيْنِ فَقَالَ لِأَحَدِهِمَا اذْهَبْ إِلَى أَبِي عُبَيْدَةَ وَلِلْآخَرِ اذْهَبْ إِلَى أَبِي طَلْحَةَ اللَّهُمَّ خِرْ لِرَسُولِكَ قَالَ فَوَجَدَ صَاحِبُ أَبِي طَلْحَةَ أَبَا طَلْحَةَ فَجَاءَ بِهِ فَلَحَدَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

39-İbn Abbas anlatıyor; Resulullah için mezar kazmak istediklerinde, Ebû Ubeyde b. Cerrah lahid[294] şeklinde Mekke ehlinin mezarı kazdığı gibi kazıyor, Ebû Talha Zeyd b. Sehl ise şakk[295] şeklinde Medine ehlinin kazdığı gibi (mezarı) kazıyordu. Abbas yanına iki adam çağırdı. Birine, Ebû Ubeyde'ye git diğerine Ebû Talha'ya git dedikten sonra Allah'ım resulün için hayırlı olanı seç, dedi. İbn Abbas diyor ki, Ebû Talha için giden adam Ebû Talha'yı buldu ve böylece Resulullah için lahid çeşidi mezar kazıldı.[296]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden el-Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah (ö.

---

[292] Ebû Hâtim b. Hıbbân, **es-Sikât li İbn Hıbbân**, c.4, s.290.

[293] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 212; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 165.

[294] Kabir kazıldıktan sonra kıble tarafındaki duvarın dibine ve uzunlamasına ölünün sağacağı kadar girinti şeklinde bir oyuğun kazılması. Ayrıca bkz: Mehmet Şener, "KABİR", **DİA**, İstanbul 2001, c.24, s.35-37.

[295] Kabrin ortasında uzunlamasına bir çukur kazılarak yapılan kabir. Ayrıca bkz: Şener, "KABİR", İstanbul 2001, c.24, s.35-37.

[296] İbn Mâce, "Cenâiz", 40 (1557).

140/757) zayıf olarak bilinen bir kişidir.[297] Bu sebeple bu hadisteki isnâd zayıftır ancak hadisin şahitleriyle birlikte bu isnâd sahîh li ğayrihi derecesine yükselir. el-Arnaût sahîh li ğayrihi, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[298]

2.2.22. Cennete Hesapsız Girecek Olanlar

22-حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَ حَدَّثَنَا الْمَسْعُودِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي بُكَيْرُ بْنُ الْأَخْنَسِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُعْطِيتُ سَبْعِينَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وُجُوهُهُمْ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ وَقُلُوبُهُمْ عَلَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ فَاسْتَزَدْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَزَادَنِي مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ سَبْعِينَ أَلْفًا قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَأَيْتُ أَنَّ ذَلِكَ آتٍ عَلَى أَهْلِ الْقُرَى وَمُصِيبٌ مِنْ حَافَّاتِ الْبَوَادِي.

22- Bükeyr b. Ahnes bir adamdan o da Ebû Bekir'den rivayet ediyor. Ebû Bekir diyor ki, ben Resulullah'tan şöyle işittim: "Bana, ümmetimden yetmiş bin kişinin hesapsız bir şekilde cennete gireceği müjdesi verildi. Onların yüzleri dolunay gecesindeki ay gibidir. Kalpleri bir adamın kalbi üzerinedir. Rabbimden artırmasını istedim. Her bir kişiye yetmiş bin kişi daha ekleyerek artırdı." Ebû Bekir diyor ki: "Ben bunun, şehirlerdekilerle beraber şehirlerin etrafında yaşayan bedevileri de kapsadığını düşünüyorum."[299]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîleri arasında hadisi Hz. Ebû Bekir'den alan *bir adam* şeklinde nitelenen kişi meçhuldür. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir isnâdın zayıf olduğu görüşündedir.[300]

---

[297] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.342.

[298] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 213; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 165.

[299] Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 112.

[300] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 203; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 160.

2.2.23. Hz. Peygamber'in Sıfatları

26-حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ مُوسَى وَعَفَّانُ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا تَمَثَّلَتْ بِهَذَا الْبَيْتِ وَأَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقْضِ

وَأَبْيَضَ يُسْتَسْقَى الْغَمَامُ بِوَجْهِهِ رَبِيعُ الْيَتَامَى عِصْمَةٌ لِلْأَرَامِلِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ذَاكَ وَاللَّهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

26- Kâsım b. Muhammed anlatıyor; Ebû Bekir (r.a.) vefat anında Hz. Âişe "Beyazdır; yüzü suyu hürmetine yağmur istenir. Yetimlerin sığınağı dul kadınların koruyucusudur" beytini onun üzerine misal olarak getirdi. Ardından Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: "Vallahi o Resulullah (s.a.v.)'dir."[301]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Ali b. Zeyd b. Abdullah b. Züheyr (ö. 131/748) zayıf olarak değerlendirilmektedir.[302] el-Arnaût isnâdın zayıf olduğu, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[303]

40-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَخْبَرَنِي عُقْبَةُ بْنُ الْحَارِثِ قَالَ

خَرَجْتُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ بَعْدَ وَفَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَيَالٍ وَعَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَام يَمْشِي إِلَى جَنْبِهِ فَمَرَّ بِحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ يَلْعَبُ مَعَ غِلْمَانٍ فَاحْتَمَلَهُ عَلَى رَقَبَتِهِ وَهُوَ يَقُولُ وَا بِأَبِي شَبَهُ النَّبِيِّ لَيْسَ شَبِيهًا بِعَلِيٍّ قَالَ وَعَلِيٌّ يَضْحَكُ.

40-Ukbe b. el-Hâris anlatıyor; Resulullah'ın (s.a.v.) vefatından birkaç gece sonra ikindi namazından sonra ben ve Ebû Bekir (r.a.) dışarı çıktık. Ali (r.a.) de yanı başında yürüyordu. Çocuklarla oynayan Ali'nin oğlu Hasan'ın yanından geçtik. Ebû

---

[301] Buhârî, "Salât" 400 (1008);); İbn Mâce, "Salât", 154 (1272).Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 112; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 39; Bezzâr, **el-Müsned**, 58.

[302] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.322.

[303] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s. 205; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 161.

Bekir (r.a.) Hasan'ı omuzuna aldı ve şöyle dedi: "Babama yemin olsun ki Hz. Peygamber'e benziyor Ali'ye benzemiyor." Hz. Ali (r.a.) de gülüyordu.[304]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. el-Arnaût'a göre Buhârî'nin şartlarına uygun olup sahîh, Muhammed Şâkir'e göre de isnâdı sahîhtir.[305]

2.2.24. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Kendisi Hakkında Rivayetler

45-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُيَسَّرٍ أَبُو سَعْدٍ الصَّاغَانِيُّ الْمَكْفُوفُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ قَالَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا يَوْمُ الِاثْنَيْنِ قَالَ فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلَتِي فَلَا تَنْتَظِرُوا بِي الْغَدَ فَإِنَّ أَحَبَّ الْأَيَّامِ وَاللَّيَالِي إِلَيَّ أَقْرَبُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

45-Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor; Ebû Bekir'in (r.a.) vefat zamanı geldiğinde: Bugün hangi gün, diye sordu. Pazartesi günü dediler. Dedi ki: "Eğer bu gece ölürsem, beni yarına bekletmeyin. Çünkü benim için gün ve gecelerin en sevimlisi Resulullah'ın (s.a.v.) vefat gününe en yakın olanıdır."[306]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Muhammed b. Müyesser zayıf olarak tanınmaktadır.[307] el-Arnaût zayıf, Muhammed Şâkir ise sahîh olduğu görüşündedir.[308]

54-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ تَوْبَةَ الْعَنْبَرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَوَّارٍ الْقَاضِيَ يَقُولُ عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ قَالَ

---

[304] Buhârî, "Menâkıb" 23 (3542), "Fezailü Ashâbi'n-Nebi" 52 (3751); Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 38,39; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk**, 106,107; Bezzâr, **el-Müsned**, 53.

[305] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 213; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 167.

[306] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 41.

[307] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.484.

[308] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 218; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 167.

أَغْلَظَ رَجُلٌ لِأَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَقَالَ أَبُو بَرْزَةَ أَلَا أَضْرِبُ عُنُقَهُ قَالَ فَانْتَهَرَهُ وَقَالَ مَا هِيَ لِأَحَدٍ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

54-Ebû Berze el-Eslemî diyor ki. Bir adam Ebû Bekir es-Sıddîk'e (r.a.) kötü ve ağır bir söz söyledi. Ben de "Şunun boynunu vurayım mı?" dedim. Râvî diyor ki, Ebû Bekir onu azarlayarak "Hz. Muhammed (s.a.v.) dışında buna hiç kimsenin hakkı yok" dedi.[309]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin bütün râvîleri sikadır. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir de sahîh olduğu görüşündedir.[310]

59-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ دَاوُدَ حَدَّثَنَا نَافِعٌ يَعْنِي ابْنَ عُمَرَ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ قِيلَ لِأَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَا خَلِيفَةَ اللَّهِ فَقَالَ أَنَا خَلِيفَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا رَاضٍ بِهِ .

59-Abdullah b. Ebî Müleyke anlatıyor: Ebû Bekir'e ey Allah'ın halifesi denildi. O da dedi ki, ben Resulullah'ın (s.a.v.) halifesiyim ve ben buna bile razıyım.[311]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **zayıf** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden İbn Ebî Müleyke (ö. 117/735) Hz. Ebû Bekir'e yetişememiş ve isnatta inkita' oluşmuştur.[312] el-Arnaût ve Muhammed Şâkir zayıf olduğu görüşündedir.[313]

---

[309] Ebû Dâvud, "Hudud" 2 (4363); ; Nesai, Tahrîmü'd-Dem,16 (4071); Ebû Ya'lâ, el-Müsned, 80; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 66,67; Bezzâr, **el-Müsned**, 49; Tayâlisî, **el-Müsned**, 4.

[310] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 222; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 169.

[311] İbn Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-Âliyye**, 3973.

[312] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.484.

[313] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 225; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 171.

61- حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُطَرِّفِ بْنِ الشِّخِّيرِ أَنَّهُ حَدَّثَهُمْ عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ أَنَّهُ قَالَ

كُنَّا عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي عَمَلِهِ فَغَضِبَ عَلَى رَجُلٍ مِنْ الْمُسْلِمِينَ فَاشْتَدَّ غَضَبُهُ عَلَيْهِ جِدًّا فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ قُلْتُ يَا خَلِيفَةَ رَسُولِ اللَّهِ أَضْرِبُ عُنُقَهُ فَلَمَّا ذَكَرْتُ الْقَتْلَ صَرَفَ عَنْ ذَلِكَ الْحَدِيثِ أَجْمَعَ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِنْ النَّحْوِ فَلَمَّا تَفَرَّقْنَا أَرْسَلَ إِلَيَّ بَعْدَ ذَلِكَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ يَا أَبَا بَرْزَةَ مَا قُلْتَ قَالَ وَنَسِيتُ الَّذِي قُلْتُ قُلْتُ ذَكِّرْنِيهِ قَالَ أَمَا تَذْكُرُ مَا قُلْتَ قَالَ قُلْتُ لَا وَاللَّهِ قَالَ أَرَأَيْتَ حِينَ رَأَيْتَنِي غَضِبْتُ عَلَى الرَّجُلِ فَقُلْتَ أَضْرِبُ عُنُقَهُ يَا خَلِيفَةَ رَسُولِ اللَّهِ أَمَا تَذْكُرُ ذَاكَ أَوَكُنْتَ فَاعِلًا ذَاكَ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ وَاللَّهِ وَالْآنَ إِنْ أَمَرْتَنِي فَعَلْتُ قَالَ وَيْحَكَ أَوْ وَيْلَكَ إِنَّ تِلْكَ وَاللَّهِ مَا هِيَ لِأَحَدٍ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

61-Ebî Berze Eslemi anlatıyor; bir gün Ebû Bekir kendi işinde çalışıyorken biz de onun yanındaydık. Orada Ebû Bekir Müslümanlardan birine gerçekten çok kızdı (Çünkü o kişi Hz. Ebû Bekir'e ağır ve kaba bazı ifadelerle sövmüştü). Bunu görünce ben de, "Ey Allah'ın halifesi adamın boynunu vurayım mı" dedim. Ben öldürmekten bahsedince bu konu hakkında konuşmayı tamamen kesti ve konuyu değiştirdi. Oradan ayrıldıktan sonra Ebû Bekir beni yanına çağırdı. Yanına varınca bana, "Ey Ebû Berze sen ne dedin" diye sordu. Ben de "Ne dediğimi unuttum bana hatırlatır mısın" dedim. "Ne dediğini hatırlamıyor musun" deyince ben, "Hayır vallahi hatırlamıyorum" dedim. Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle dedi: "Adama kızdığım zaman: Ey Allah'ın halifesi bu adamın boynunu vurayım mı? Demedin mi haydi söyle? Bunu hatırlamıyor musun? Sen bunu yapacak mıydın?" Ben de "Eğer bunu yapmamı emretseydin yapardım" deyince bana "Yazık sana muhakkak ki Hz. Muhammed (s.a.v.) dışında buna hiç kimsenin hakkı yok" dedi.[314]

[314] Ebû Dâvud, "Hudud" 2 (4363); Nesai, Tahrîmü'd-Dem,16 (4071); Ebû Ya'lâ, **el-Müsned**, 80; Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 66,67; Bezzâr, **el-Müsned**, 49; Tayâlisî, **el-Müsned**, 4.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **sahîh** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin bütün râvîleri sikadır. el-Arnaût ve Muhammed Şâkir sahîh olduğu görüşündedir.[315]

64-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ الْجُمَحِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ قِيلَ لِأَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَا خَلِيفَةَ اللَّهِ فَقَالَ بَلْ خَلِيفَةُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَرْضَى بِهِ.

64-Abdullah b. Ebî Müleyke anlatıyor: Ebû Bekir'e ey Allah'ın halifesi denildi. O da dedi ki, Hayır, Muhammed'in (s.a.v.) halifesi ve ben buna daha çok razıyım. [316]

Hadisin Sıhhat Hükmü

59 numaralı hadiste olduğu gibi isnâdı **zayıftır.**[317]

65- مُوسَى بْنُ دَاوُدَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُؤَمَّلِ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ

كَانَ رُبَّمَا سَقَطَ الْخِطَامُ مِنْ يَدِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَيَضْرِبُ بِذِرَاعِ نَاقَتِهِ فَيُنِيخُهَا فَيَأْخُذُهُ قَالَ فَقَالُوا لَهُ أَفَلَا أَمَرْتَنَا نُنَاوِلُكَهُ فَقَالَ إِنَّ حَبِيبِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنِي أَنْ لَا أَسْأَلَ النَّاسَ شَيْئًا.

65-İbn Ebî Müleyke anlatıyor: Çoğu zaman Ebû Bekir'in (r.a.) elinden devesinin yuları düşer, devesinin ayağına vurur, deveyi çöktürür ve onu alırdı. Ona dediler ki: Bize emretsen ya sana verelim. O da dedi ki Resulullah'a (s.a.v.) olan sevgim insanlardan bir şey istemememi emrediyor.[318]

---

[315] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 227; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 171.

[316] İbn Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-Âliyye**, 3973.

[317] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 227; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 172.

[318] Müslîm, "Zekât" 106 (1042); Ebû Dâvud, "Zekat" 27 (1642); İbn Mâce, "Cihad", 41 (2862). İbn Hıbbân, **es-Sıhâh**, 3385.

Hadisin Sıhhat Hükmü

Yapılan isnâd araştırması sonucunda isnâdın **hasen li ğayrihi** olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü hadisin râvîlerinden Abdullah b. el-Müemmil (ö. 160/776) zayıf bir râvi olarak bilinmekte, İbn Ebî Müleyke (ö. 117/735) ise Hz. Ebû Bekir'e yetişememiş ve isnatta inkita' oluşmuştur.[319] Bu sebeplerden dolayı hadis zayıf olur. Ancak hadis şâhidleriyle birlikte hasen li ğayrihi derecesine yükselir. el-Arnaût hasen li ğayrihi, Muhammed Şâkir ise zayıf olduğu görüşündedir.[320]

73-حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أَهْلُ مَكَّةَ يَقُولُونَ أَخَذَ ابْنُ جُرَيْجٍ الصَّلَاةَ مِنْ عَطَاءٍ وَأَخَذَهَا عَطَاءٌ مِنْ ابْنِ الزُّبَيْرِ وَأَخَذَهَا ابْنُ الزُّبَيْرِ مِنْ أَبِي بَكْرٍ وَأَخَذَهَا أَبُو بَكْرٍ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَلَاةً مِنْ ابْنِ جُرَيْجٍ.

73-Abdurrezzak diyor ki: Mekke ehli şöyle diyorlardı: İbn Cüreyc namazını Ata'dan, Ata İbn Zübeyr'den, İbn Zübeyr Ebû Bekir'den, Ebû Bekir Hz. Peygamber'den (s.a.v.), Hz. Peygamber de Cebrail'den almıştır. İbn Cüreyc'ten daha güzel namaz kılan birini görmedim.[321]

Hadisin Sıhhat Hükmü

Bu rivayet hadis değildir. Sadece İbn Cüreyc'in (ö. 150/767) namazını Atâ b. Ebî Rebâh'tan (ö. 114/732) aldığı için güzel namaz kıldığını belirten bir eserdir.[322]

---

[319] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.46.

[320] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 228; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 172.

[321] Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk,** 132.

[322] İbn Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, c.1, s 236; İbn Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, c.1, s. 176.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. EBÛ BEKİR RİVAYETLERİNİN İSTATİSTİKİ DAĞILIMI, İSNAT VE MUHTEVA AÇISINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

3.1. HZ. EBÛ BEKİR'DEN GELEN MERFÛ' VE MEVKUF RİVAYETLER

3.1.1. Merfû' Rivayetler

Sözlükte, "*yukarı kaldırmak, yükseltmek*" anlamında olup رفع fiilinin ism-i mef'ulüdür.[323] Bir sözü asıl sahibine nispet etme anlamında kullanılır. Istılahta ise, açıkça veya hükmen Hz. Peygamber'e isnâd edilen söz, fiil ve takrirlerdir.[324] Böyle bir rivayetin isnâdını bulunup bulunmaması, eğer isnâdı varsa Hz. Peygamber' e muttasıl bir isnâdla ulaşıp ulaşmaması, hakkında sahîh, hasen zayıf veya uydurma hükümlerinin verilip verilmemesi merfû' hükmünü değiştirmez.[325]

Muhaddisler *Merfû'* kavramını zikrettiğimiz mana dışında da kullanmışlardır. Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) bu kavramı özellikle sahabenin Hz. Peygamber'e nispet ettiği hadisler için kullanmıştır. Ona göre *Mürsel* olan rivayetler *Merfû'*

---

[323] Bu bölümde Merfû', Mevkûf, Sahâbî, Tâbiîn ve Etbâ'u't-Tabiîn başlıkların altında söz konusu kavramlar hakkında genel okuyucuların istifade edebilmesi için bir takım bilgiler verdik.

[324] İbn Hacer el-Askalânî, **Nüzhetü'n-Nezar fi Tevdîhi Nühbetü'l-Fiker**, Dâru İbn Kesir, Dımaşk 2015, s.220; Sirâcüddîn, **Şerhü'l-Manzûmetü'l-Beykûniyye**, s.14, 67; Abdullah Aydınlı, "Merfu", **DİA**, Ankara 2004, c.29, 180-181; Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.280.

[325] Muhammed Said el-Hın, Bedîu's-Seyyid el-Lehhâm, **el-Îdâh Fî Ulûmi'l-Hadîs Ve'l-İstilâh**, Dâru'l-Beyrûtî, Beyrut 2018, s.113; Koçyiğit, **Hadis Usulü**, s.210; Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.280.

kapsamında değerlendirmez. Diğer bazı âlimlere göre ise Hz. Peygamber'e muttasıl bir senetle nispet edilen hadis anlamında kullanılmıştır.[326]

Merfû' hadisler, *Sarâhaten Merfû'* ve *Hükmen Merfû'* diye iki kısma ayrılır. *Sarâhaten Merfû'* Hz. Peygamber'e açıkça isnâd edilip onu sözü olduğu vurgulanan hadislerdir. *Merfû'* deyince ilk akla gelen bu kısımdır. *Hükmen Merfû'* ise, Hz. Peygamber'e açıkça isnâd edilmeyen ancak verilen haberin mahiyetinden yola çıkarak ona ait olduğunu anladığımız hadislerdir. Hükmen merfû' rivayetler, *İsrailiyyat* olmayan, sahabenin içtihadı dışında veya ğarib bir kelimenin açıklaması ile ilgili olmayıp, yaratılışın başlangıcı, önceden geçen peygamberlerin haberlerini anlatma, gelecekten haber verme, kıyamet gününün halini anlatma ya da yapılması ile özel bir sevap veya ceza kazanılan ibadetler gibi haberlerin hepsi hükmen merfû' kapsamında değerlendirilir.[327] Çünkü anlattığımız şeyleri sahabenin kendisinin söylemesi imkânsızdır. Zira bu meselelerde haber verebilmek için birinin onlara söylemesi gerekir ki o da Hz. Peygamber'dir.[328] Ayrıca "şu şekilde emrolunduk", "bize haram kılındı", "şu sünnettendir", "Resulullah zamanında şöyle yapardık" veya "bize farz kılındı" gibi lafızlarla rivayet edilen hadisler de hükmen merfû' konumunda değerlendirilir.[329]

Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde Hz. Ebû Bekir rivayetlerini incelediğimizde hem merfû' hem de mevkuf rivayetlerin bulunduğunu görmekteyiz. Buna göre el-Müsned'de yer alan 81 rivayetten merfû' rivayetlerin sayısı 67'dir. Bunlar hadis numaralarına göre şunlardır;

1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,27,28,29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,41,43,44,46,47,48,49,50,51,52,53,55,56,58,60,62,63,66,67,68,69,70,71,72,73,74,75,78,79,81.

---

[326] el-Hın, **el-Îdâh Fî Ulûmi'l-Hadîs Ve'l-İstilâh**, s.113; Aydınlı, "Merfu'" , c.29, 180-181; Bağcı, **Hadis Tarihi ve Metodolojisi**, s. 299.

[327] Muhammed Cemaleddin Kâsımi, **Kava'idu't-Tahdis min Fununi Mustalahi'l-Hadis**, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2010, s.149; İbn Hacer el-Askalânî, **Nüzhetü'n-Nezar fi Tevdîhi Nühbetü'l-Fiker**, s. 222.

[328] Merfu' ile ilgili örneklere ulaşmak için bkz. **Nüzhetü'n-Nezar fi Tevdîhi Nühbetü'l-Fiker**, 219-229; Türcan, **Hadis El Kitabı**, s. 281.

[329] İsmail Karagöz, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB. Yayınları, Ankara 2015, s.426; Hükmen Merfu' ile ilgili örneklere ulaşmak için bkz. el-Hın, **el-Îdâh Fî Ulûmi'l-Hadîs Ve'l-İstilâh**, s.126-130.

3.1.2. Mevkuf Rivayetler

Sözlükte, "*durmak, durdurmak, vakfetmek, ayakta durmak*" gibi anlamlara gelen وقف fiilinin ism-i mef'ulüdür. Istılahta ise, İsnadın sahabede bittiği, yani sahabeye ait muttasıl ya da munkatı' olan söz, fiil ve takrirlerdir.[330] Bazen bu kavram sözlük anlamı amaçlanarak da kullanılabilir. Örneğin, وقف فلان على الزهري deyince, "Falan râvî, senedi sayarken Zühri'de durdu" anlamı taşımaktadır. Yani aktarılan bilgi Zühri'ye aittir.[331]

Merfû' bölümünde anlattığımız kısımlar dışında kalan ve sahabenin kendi başlarına söyledikleri haberlere mevkuf diyoruz. Peki, neden bu sahabenin kendi sözleri için hadis terimini kullanıyoruz? Buna iki şekilde cevap verilebilir. Birincisi sahabenin sözleri sıradan sözler olmayıp bir değer taşımaktadır. Çünkü hüküm vermede Kur'ân ve Sünnet'te herhangi bir delil bulunamadığında sahabe sözü delil olarak kullanılmıştır. İkincisi ise sahabe Hz. Peygamber'den duyduğu bir sözü kelimesi kelimesine hatırlayamıyorsa onu rivayet etmekten çekinirdi. Ancak onu kendi sözüymüş gibi anlatırdı. Bu iki sebepten dolayı sahabeden gelen haberlere de hadis denmiş olup bizim için değer taşımaktadır.[332]

Rivayet kitapları arasında Mevkuf hadislerin en fazla yer aldığı kitaplar; Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826) ve Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) el-Musannefleri, Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve İbn Cerîr et-Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ıdır. Ebû Hafs Ömer b. Bedr el-Mevsılî (ö. 622/1224) ise *Ma'rifetü'l-Vukûf Ale'l-Mevkûf* adlı eserinde mevkuf olduğu halde mevzuat kitaplarına yanlışlıkla mevzu diye alınan hadisleri toplamıştır.[333]

---

[330] İbn Hacer el-Askalânî, **Nüzhetü'n-Nezar fi Tevdîhi Nühbetü'l-Fiker**, s. 229; Karagöz, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s.426; el-Hın, **el-Îdâh Fî Ulûmi'l-Hadîs Ve'l-İstilâh**, s.118-119; Abdullah Sirâcüddîn, **Şerhü'l-Manzûmetü'l-Beykûniyye**, Dâru'l-Felâh, Halep 2009, s.72; Abdullah Aydınlı, "Mevkuf",**DİA**, Ankara 2004, c.29, 437-438; Bağcı, **Hadis Tarihi ve Metodolojisi**, s. 299.

[331] Türcan, **Hadis El Kitabı**, s. 284.

[332] Keleş, **Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri**, s.44; Mevkuf Hadis konusunda geniş bilgi için bkz. Mennâ el-Kattân, **Hadis İlmine Giriş** (Çev.) Nurullah Agitoğlu, Nida Yay. İstanbul 2015, s. 148.

[333] Aydınlı, "Mevkuf" , 437-438; Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 149.

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde Hz. Ebû Bekir rivayetlerinden merfû' olarak gelenlerin dışındaki rivayetler mevkûftur. Bunların sayısı on dört olup hadis numaraları şunlardır; 26,39,40,42,45,54,57,59,61,64,65,76,77,80.

3.2. HZ. EBÛ BEKİR RİVAYETLERİNİN SAHÂBÎ, TÂBİÎN VE ETBÂ'U'T-TÂBİÎN RÂVÎLERİ

3.2.1. Sahâbî Râvîleri

Sahâbî sözcüğü, sözlükte "*bir kişiyle birlikte bulunmak, onunla dost ve arkadaş olmak*" anlamlarına gelip çoğulu "sahâbe" veya "ashâb" kelimeleridir. Terim olarak ise birçok tarifi olmakla birlikte bu tarifler câmi ve mâni olmadığından tenkide uğramış ve bu tarifler genel itibariyle kabul görmeyen tanımlar olmuştur. Son alarak İbn Hacer'in (ö. 852/1449), "Hz. Peygamber (s.a.v)'le karşılaşmış, onu gördüğü zamanda ona iman edip onun sohbetine katılmış ve iman üzere ölmüş olan kişi" şeklindeki tarifi cumhurun görüşü olarak kabul edilmiştir.[334]

İlk dönemlerde telif edilen eserlere bakıldığında kimlerin sahâbi olduğuna dört yolla ulaşıldığını görürüz. Bunlar;

- Hz. Ebû Bekir başta olmak üzere dört halifeyle birlikte aşere-i mübeşşere gibi meşhur olan sahâbilerin tevatür derecesine ulaşan bir bilgiyle sahâbî olmaları.
- Dımâm b. Sa'lebe'de olduğu gibi sahâbî olmaları tevatür derecesine ulaşmasa da bir olayla meşhur olmaları.
- Başka bir sahâbî veya tâbiînin o kişinin sahâbî olduğunu açıklaması.
- Bir kişinin kendisinin sahâbî olduğunu ikrar etmesi de o kişinin sahâbî olduğuna delildir. Ancak ikrarda bulunan kişinin ölüm tarihinin hicri 110'da önce olması şartı aranır.[335]

---

[334] İbn Hacer el-Askalânî **Nüzhetü'n-Nezar fi Tevdîhi Nühbetü'l-Fiker**, s. 230; Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe",**DİA**, İstanbul 2008, c.35, 491-500; Karagöz, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s.570; Ahmet Yücel, **Hadis Usûlü**, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 2016, s. 126; Bağcı, **Hadis Tarihi ve Metodolojisi**, s. 66.

[335] Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 127.

Gerek hadis rivayetinde olsun gerekse Kur'ân'ın kendilerinde sonra gelen nesillere aktarılıp öğretilmesinde olsun, ilk kaynak olmaları bakımından sahabenin kıymeti büyüktür. Sahabe bu dini yayma, yaşama ve aktarma noktasında nice zorluklar çekmiş her biri yıldız olan değerli şahsiyetlerdir.

Sahabeyi tanımak ve muttasılı mürselden ayırabilmek için bu ilim müstakil kitaplar yazılmıştır. Sahabe sayısını tespit etmek için 114 bin, 60 bin gibi birçok sayı söylenmişse de, bu konu hakkında yazılan eserlerde Sahâbe sayısı hakkında bu sayılardan uzak birbirinden farklı sayılar verilmiştir. Bu kitaplardan öne çıkanlarda sahâbe sayısı şu şekildedir; İbn Abdi'l-Berr'in (ö. 463/1071) *el-İsti'ab*'ında 4225, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) Üsdü'l-Ğâbe'sinde 7703 ve İbn Hacer'in (ö. 852/1449) el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe'sinde 12.295 sahâbî ismine yer verilmiştir.[336] Görüldüğü gibi bu kitapların müellifleri, Hz. Peygamber hayattayken vefat eden sahâbeyi, ona muasır olanları ve daha küçük yaşta onu görenlerin tümünü de saymalarına rağmen toplamı on iki bini geçememiştir.[337]

Birbirinden farklı sayıların ortaya çıkması sahabenin tamamı hakkında bilgi sahibi olmadığımızı gösteriyor. Ayrıca sahabenin tamamının hadis rivayetinde bulunmadığını unutmamamız gerekiyor. Nitekim hadis rivayetinde bulunan sahâbe sayısı 1008, 1060 ya da en fazla 1300 olarak kaydedilmektedir.[338] Bahsettiğimiz kitaplar ise özellikle hadis rivayetinde bulunan sahabeyi konu edinmeye çalışmıştır. Eğer bu açıdan bakarsak sahabe sayısını hadis rivayetinde bulunup bulunmayanlar diye ayırmamız yerinde olacaktır. Bunun yanında hakkında bilgi sahibi olmadığımız kişileri de hesaba katarsak sahâbe sayısının 60.000 veya 114.000 gibi rakamlara ulaşması bizlere inandırıcı gelecektir.

Sahâbe özellikle Hz. Peygamber'den bir hadis rivayet ederken çok titiz davranmışlardır. Hz. Peygamber'in söylemediği bir şeyi söyleme korkusuyla hiç hadis rivayetinde bulunmayan ya da sürekli Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunduğu halde çok az hadis rivayet eden sahâbilerin sayısı da az değildir. Böyle bir endişe ve

---

[336] Suyûtî, **Tedrîbu'r-Ravi fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, s.372-373; Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 127.
[337] Suyûtî, **Tedrîbu'r-Ravi fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, s.382-383; Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, s.75.
[338] Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 127.

ince düşünceye sahip olan sahâbenin Hz. Peygamber adına yalan söylemesi elbette mümkün değildir.

İlk dönem İslam tarihinde Hâriciler, Şia ve Râfiziler gibi son dönem oryantalistlerin de Sahâbeye yönelik bazı eleştirileri ilmi olmaktan uzak bazı iddialardır. Bu kişiler tarafından yapılan eleştirilere cevap sadedinde bazı değerli çalışmalar yapılmıştır.[339]

Bu çalışmamızda Hz. Ebû Bekir'in Müsned'indeki 44 hadisin 23 tane sahâbî yoluyla bize ulaştığını tespit ettik. Bu râvîler ve rivayet ettikleri hadis sayıları şunlardır; Alî b. Ebî Tâlib (ö. 40/660) 2 hadis, Berâ b. Âzib (ö. 72/691) 2 hadis, Rifâe b. Râfî (ö. 41/661), Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/685) 2 hadis, Âişe b. Ebî Bekir (ö. 58/677) 5 hadis, Ebû Hüreyre (ö. 57/676) 5 hadis, Enes b. Mâlik b. Nadr (ö. 92/710) 2 hadis, Amr b. Hureys b. Amr (ö. 85/704) 2 hadis, Ebû't-Tufeyl Âmir B. Vâsile (ö. 110/728), Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656), Abdurrahmân b. Ebî Bekir (ö. 53/672), Osmân b. Affân (ö. 35/655) 2 hadis, Yezîd b. Ebî Süfyân (ö. 18/639), Abdullah b. Ömer b. Hattâb (ö. 73/692), Abdullah b. Mesûd (ö. 32/652), Ömer b. Hattâb (ö. 23/643) 4 hadis, Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687) 2 hadis, Ukbe b. Hâris b. Âmir (ö. 50/670), Abdurrahmân b. Ebza el-Huzâî (ö. 70/689), Vahşî b. Harb (ö. 23/643), Ebû Berze el-Eslemî (ö. 65/684) 2 hadis, Zeyd b. Sâbît (ö. 45/665) 2 hadis, Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm (ö. 73/692) 2 hadis.

3.2.2. Tâbiîn Râvîleri

Sahâbeden sonra hadis birikimini aktaran ikinci önemli nesil hiç şüphesiz Tâbiîn neslidir. İslami ilimlerin hemen hemen hepsi Tâbiîn devrinde tedvin ve tasnif edilmeye başlanmıştır. Tefsir, Hadîs ve Fıkıh gibi ilimlerin en büyük imamları bu devirde yaşamış, bu imamlar en meşhur muhaddis ve fıkıhçıları yetiştirmişlerdir. Yine usullere ait birçok kaide da ilk defa onlar tarafından ortaya konmuştur.[340]

---

[339] Geniş bilgi için bkz. Enbiya Yıldırım, **Hadis Problemleri**, OTTO Yayınları, Ankara 2015, s.39-84; Efendioğlu, "Sahâbe", c.35, 491-500.

[340] Keleş, **Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri**, s.59; Koçyiğit, **Hadis Usulü**, s.226.

Tâbiîn ıstılahta, *Hz. Peygamber'in ashabından herhangi birini görüp onun sohbetinde bulunanlara* denir.[341] Çoğulu, "*etba*" ve "*tâbiûn*" kelimeleridir. Genellikle *tâbiîn* şeklinde kullanılır. Tâbiîn kavramı için zikrettiğimiz tarif dışında farklı tarifler de yapılmaktadır. Örneğin, Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1014) Tâbiîn için herhangi bir sahabî ile karşılaşan kişi demektedir.[342] Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) ise her ne kadar sahabî ile sohbet etmeyi şart koşmuşsa da çoğunluk mülâkâtı yeterli görmüştür.

Âlimler Tâbiîn neslini tabakalara ayırmışlardır. Özellikle İmâm Müslîm'in (ö. 261/875) sınıflandırmasına göre, sahabenin ileri gelenleriyle görüşüp rivayetlerinin çoğunu sahabeden alanlara *kibâr-ı Tâbiîn*, sahabenin yanında Tâbiînden de rivayetleri alanlara evsât-*ı Tâbiîn*, az sayıda sahâbî ile karşılaşıp rivayetlerinin çoğunu Tâbiînden alanlara ise sığâr-*ı Tâbiîn* denir.[343] Tâbiîn neslinde vefat eden ilk ilk kişi Ma'mer b. Yezîd (ö. 30/651), en son vefat eden ise Halef b. Halîfe (ö. 180/796) olmuştur. Bundan dolayı Tâbiîn nesli 180 yılında bitmektedir. Bu dönemde fetihler yoluyla İslam topraklar genişlediğinden Tâbiîn nesli de artmaktaydı. Bu sebeple Tâbiîn sayısı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir.[344]

Tâbiîn neslinde ilmi yönden öne çıkmış, çok büyük âlimler vardır. Biz bu büyük imamların bir kısmının isimlerini vermekle yetineceğiz. Bunlar; Said b. Müseyyeb (ö. 93/712), Ubeydullâh b. Utbe (ö. 93/711) Said b. Cübeyr (ö. 95/714), Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), Süleymân b. Yesâr (ö. 93/712), İbrahîm en-Nehâi (ö. 96/714), Ömer b. Abdulazîz (ö. 101/720), İkrime Mevla İbn Abbâs (ö. 105/724), Tâvus b. Keysân (ö. 106/725), Hasan Basrî (ö. 110/728), İbrahîm en-Nehâi (ö. 110/728), İbn Sîrîn (ö. 110/729), İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 124/742), Atâ b. Rebâh (ö. 115/734).[345]

---

[341] İbn Hacer el-Askalânî, **Nüzhetü'n-Nezar fi Tevdîhi Nühbetü'l-Fiker**, İbn Hacer el-Askalânî, s. 234; Ahmet Keleş, **Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri**, s.59; Babanzade Ahmed Naim, Kâmil Miras **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sahih Tercemesi ve Şerhi**, DİB Yayınları, İstanbul 2019, c. 1 s. 53.

[342] Hâkim en-Nisâbûrî, **Ma'rifet-i Ulûmi'l-Hadis**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut s. 42.

[343] Arif Ulu, "Tabiîn", **DİA**, İstanbul 2010, c.39, s.328-330.

[344] Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.243; Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 133.

[345] Keleş, **Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri**, s.59; Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 133.

Tâbiîn âlimlerinin hayatlarını öğrenebileceğimiz kitaplara ise İbn Hıbbân'ın (ö. 354/965) *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*'ını ve İbn Sad'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sını örnek olarak verebiliriz. Bu tür kitaplar Sahâbe, Tâbiîn ve Etbâ'u't-tâbiîn neslinden olan çoğu râvinin hayatlarını ele almışlardır.[346]

Tesbît edebildiğimiz kadarıyla Hz. Ebû Bekir'den gelen rivayetler, mükerrer râvîleri saymadığımızda 80 tane Tâbiîn râvî yoluyla bize ulaşmıştır. Bu râvîlerin hadis isnâdlarındaki yerlerine riâyet edip gerekli araştırmasını yaparak aşağıda verdik. Bu râvîler şunlardır;

İsmail b. Ebî Hâlid (ö. 146/763) sikâ, sebt[347] , Kays b. Ebî Hâzım (ö. 90/708) sikâ[348], Osman b. Muğîre es-Sekafî (ö. 121/738) sikâ[349], Ali b. Rebîa (ö. 91/709) sikâ[350], Esmâ b. Hakem el-Fezârî (ö. 70/689) sadûk[351], Amr b. Abdullah b. Ubeyd (ö. 129/746) sikâ[352], Zeyd b. Yüsey' zayıf[353], Amr b. Hümeyr el-Hemedânî sadûk[354], Selîm b. Âmir el-Kelâ'î (ö. 130/747) sikâ[355], Evsat b. İsmâil (ö. 79/698) sikâ[356], Abdullah b. Muhammed b. Akîl (ö. 140/757) sadûk[357], Muâz b. Rifâa b. Malik sikâ, zayıf[358], Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Bekr, sikâ[359] , Yezîd b. Ebî Habîb Süveydü'l-Ezdî (ö. 128/745) sikâ, fakîh[360], Mersed b. Abdullah el-Yezenî (ö. 90/708) sikâ[361], Muhammed b. Müslîm b. Ubeydullah (ö. 125/742) fakih, hâfız[362], Urve b. el-Zübeyr b. el-Avvâm (ö. 94/712) sikâ[363], Abdulmelik b. el-Hâris (ö.

---

[346] Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.247.
[347] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.291.
[348] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.388; Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Rical**, c.3, s.392.
[349] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.156.
[350] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.320.
[351] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.268.
[352] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.65.
[353] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.28.
[354] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.324.
[355] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.324.
[356] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.385.
[357] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.16, s.81.
[358] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.190.
[359] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.11.
[360] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.320.
[361] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.82.
[362] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.450.
[363] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.182.

125/742) makbul[364], Sâbit b. Eslem el-Benânî (ö. 100/718) sikâ, âbid[365], Saîd b. Ebî Arûbe (ö. 156/772) sikâ, hâfız[366], Ebû Teyyâh Yezîd b. Humeyd (ö. 128/745) sikâ, sebt[367], el-Muğîre b. Sübey' (ö. 101/719) sikâ[368], Ferkad b. Musa es-Sebehî (ö. 131/748) zayıf[369], Mürre b. Şerâhîl el-Hemedânî (ö. 76/695) sikâ[370], el-Velîd b. Abdullah (ö. 131/748) sadûk[371], Hamîd b. Abdurrahmân el-Himyerî (ö. 95/713) sikâ, fakîh[372], Attâf b. Hâlid (ö. 179/795) sadûk[373], Talha b. Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 111/729) makbul[374], Recâ b. Hayve b. Cervel (ö. 112/730) sikâ, fakih[375], Cünâde b. Ebî Ümeyye (ö. 86/705) sikâ, sahabî olması konusunda ihtilaf vardır[376], Bükeyr b. el-Ahnes es-Sedûsî sikâ[377], Ziyâd b. Ebî Ziyâd el-Cassâs (ö. 141/758) zayıf[378] Ali b. Zeyd b. Abdullah b. Züheyr (ö. 131/748) zayıf [379], Mücâhid b. Cebr (ö. 101/719) sikâ, imâm[380], Sâlih b. Keysân el-Medînî (ö. 130/747) sikâ, sebt, fakîh[381], el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 106/724) sikâ[382], Abdulmelik b. Abdülaziz (ö. 150/767) sikâ, fâdıl, fakîh[383], Abdülaziz b. Cüreyc, leyyin[384] , Âsım b. Behdele (ö. 128/745) sadûk [385], Zirr b. Hubeyş b. Hubâşe (ö. 81/700) sikâ[386], Süleymân b. Mihrân (ö. 147/764) sikâ, hâfız[387], İbrâhîm b. Yezîd

---

[364] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.389.
[365] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.3.
[366] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.65.
[367] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.321.
[368] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.260.
[369] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.263.
[370] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.89.
[371] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.31, s.37.
[372] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.46.
[373] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.222.
[374] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.13, s.404.
[375] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.266.
[376] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.116.
[377] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.490.
[378] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.368.
[379] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.322.
[380] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.42.
[381] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.399.
[382] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.334.
[383] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.18, s.339.
[384] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.18, s.118.
[385] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.5, s.40.
[386] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.321.
[387] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.224.

b. Kays (ö. 196/811) sikâ ancak çok tedlis yapardı, fakih[388], Alkame b. Kays b. Abdullah (ö. 60/679) sikâ, sebt[389], Amr b. Ebî Amr (ö. 150/767) sikâ, bazen hata yapardı[390], Abdurramân b. Muâviye b. el-Huveyris (ö. 130/747) sadûk, hafızası iyi değildi[391], Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im (ö. 100/718) sikâ[392], Yûnus b. Ubeyd b. Dînâr (ö. 150/767) sikâ, sebt, fâdıl[393], el-Hasan b. Ebi'l-Hasan (ö. 110/728) sikâ, fakîh, fâdıl[394], Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 150/767) sadûk, tedlis yapardı[395], el-Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah (ö. 140/757) zayıf[396], İkrime el-Kureşî (ö. 104/722) sikâ, sebt, âlim[397], Ömer b. Saîd b. Ebî Hüseyin sikâ[398], Câbir b. Yezîd b. el-Hâris (ö. 127/744) zayıf[399], Amir b. Şerâhîl (ö. 100/718) sikâ, fakîh, fâdıl[400], Abdülmelîk b. Umeyr b. Süveyd (ö. 136/753) sikâ, bazen tedlis yapardı[401], Rafî b. Ebî Râfî sikâ[402], Harb b. Vahşî b. Harb zayıf[403], Hişam b. Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm (ö. 94/712) sikâ[404], Amr b. Mürre b. Abdullah (ö. 118/736) sikâ, âbid[405], Âmir b. Abdullah b. Mesûd sikâ[406], Katâde b. Diâme b. Katâde (ö. 100/718) sikâ, sebt[407], Humeyd b. Abdurrahmân b. Avf (ö. 105/723) sikâ[408], Ya'lâ b. Atâ el-Âmirî (ö. 120/737) sikâ[409], Amr b.Âsım b. Süfyân sikâ[410], Tevbetü'l-Anberî (ö. 131/748)

---

[388] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.178.
[389] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.277.
[390] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.83.
[391] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.273.
[392] Ebû Hâtim b. Hıbbân, **es-Sikât li İbn Hıbbân**, c.4, s.290.
[393] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.445.
[394] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.18, s.118.
[395] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.20, s.269.
[396] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.342.
[397] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.18, s.118.
[398] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.21, s.364.
[399] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.46.
[400] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.5, s.69.
[401] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.412.
[402] Ebû Hâtim b. Hıbban, **es-Sikât li İbn Hıbban**, c.5, s.30.
[403] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.227.
[404] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.30, s.238.
[405] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.102.
[406] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.14, s.61.
[407] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.355.
[408] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.7, s.381.
[409] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.404.
[410] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.22, s.86.

sikâ[411], Abdullah b. Kudâme b. Anaze, sikâ[412], Ukayl b. Hâlid b. Ukayl (ö. 144/761) sikâ, sebt[413], Saîd b. Ubeyd b. Sebbâk (ö. 111/729) sikâ[414], Muhammed b. Amr b. Alkame (ö. 145/762) sadûk[415], Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf (ö. 94) sikâ[416], Humeyd b. Hilâl b. Hübeyre sikâ, âlim[417], Abdullah b. Mutarrif (ö. 87/705) sadûk[418], Ebû Bekr b. Ebî Züheyr, makbul[419], Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732) sikâ, fakih, fâdıl, çok tedlis yapardı[420], el-Muğîre b. Müslîm el-Kasmîlî (ö. 136/753) sadûk[421], İsmâîl b. Recâ (ö. 150/767) sikâ[422], Umeyr Mevlâ İbn Abbâs (ö. 104/722) sikâ[423], Âsım b. Küleyb b. Şihâb (ö. 100/718) sadûk[424], İsâ b. el-Müseyyeb el-Becelî (ö. 151/768) zayıf[425], el-Leys b. Ebî Selîm (ö. 148/765) zayıf.[426]

3.2.3. Etbâ'u't-Tâbiîn Râvîleri

Tâbiîn neslini takip edenler anlamında olup Tâbiînler arasında büyüyüp Hz. Peygamber'in hadislerini kendilerinden sonraki nesillere aktaran üçüncü nesildir. *Tebeu't- Tâbiîn* diye de isimlendirilir. Bu dönem, hadis tahammülü ve rivayet usullerinin en mükemmel hale geldiği dönem sayılır. Çünkü bu dönemde toplanan hadisler tasnif edilmiş olup konularına göre ayrılmıştır. Bu dönemin günümüze kadar ulaşmış olan en önemli iki eseri İmam Malik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvatta*'ı ve Abdurrezzâk b. Hemmâm'ın (ö. 211/826) *Musannef*'idir. Bu neslin meşhur imamlarına da şunları örnek olarak gösterebiliriz; İbn Cüreyc (ö. 150/767), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Hammâd b. Seleme (ö. 167/783), Abdullah b. Mübârek (ö.

---

411 İbn Hacer el-Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, Muhammed Avvâme thk. Dâru'r-Reşîd, Dımaşk 1986, c.1, s.131.
412 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.5, s.361.
413 Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.20, s.244.
414 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.61.
415 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.376.
416 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.12, s.116.
417 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.52.
418 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.35.
419 Ebû Hâtim b. Hıbban, **es-Sikât li İbn Hıbbân,** , c.5, s.562.
420 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.199.
421 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.268.
422 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.296.
423 Ebû Hâtim b. Hıbbân, **es-Sikât li İbn Hıbbân,** , c.5, s.256.
424 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.5, s.56.
425 Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Ricâl,** , c.4, s.323.
426 Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Ricâl,** , c.3, s.420.

181/797), Velîd b. Müslîm (ö. 195/810), Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/813), Veki' b. el-Cerrâh (ö. 197/812), Ma'mer b. Raşid (ö. 154/770).[427]

Bu dönemde de Tâbiîn döneminde toplanmaya başlanan hadis rivayetlerinin toplanmasına devam edilmiştir. Ancak toplanan bu rivayetlerden istifadenin kolaylaşması için tasnif türü eserler yazılmış ve sistematik eserler ortaya konmuştur. Ayrıca bu dönemde isnâd sistemi iyice gelişmiş olup daha önce sözlü olarak aktarılan râvi durumları kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Uydurma hadisleri, râvîleri ve rivayetlerinin durumlarını inceleyen birçok âlim yetişmiştir. Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Malik b. Enes (ö. 179/795), Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813) ve Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813) bu dönemin meşhur tenkitçileridir.[428]

El-Müsned'deki Hz. Ebû Bekîr rivayetleri, mükerrer râvîleri saymadığımız takdirde bizlere Etbâ'u't-Tâbiîn tabakasından 80 râvî yoluyla ulaşmıştır. Bu râvîler hadis isnâdlarındaki yerlerine göre sırasıyla şunlardır;

Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 290/902) sikâ[429], Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 290/902) imam, sikâ, hâfız, fakîh, hücce[430], Abdullah b. Nümeyr el-Hemedânî (ö. 199/814) sikâ[431], Vekî' b. el-Cerrâh (ö. 196/811) sikâ, hafız, âbîd[432], Misar b. Kidam (ö. 153/770) sikâ, sebt[433], Süfyân b. Said b. Mesrûk el-Leysî (ö. 161/777) imâm, sikâ, hafız, fakih, hücce, âbid, bazen tedlis yapardı[434], Amr b. Muhammed (ö. 199/814) sikâ[435], İsraîl b. Yûnus b. Ebî İshâk (ö. 160/776) sikâ, sadûk, salih[436], Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî (ö. 193/808)

---

[427] Koçyiğit, **Hadis Usulü**, s.230-231; Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 134; Türcan, **Hadis El Kitabı**, s.247.
[428] Arif Ulu, "Tebeu't- Tâbiîn", **DİA**, İstanbul 2011, c.40, s.217-218.
[429] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.126.
[430] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.75.
[431] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.58.
[432] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.130.
[433] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.113.
[434] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.115; İbn Ebi Hatim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris Er-Râzî**, el-Cerh ve't-Ta'dîl**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1953, c.4, s.222.
[435] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.99.
[436] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.263.

sikâ ve kalîl'l-ğafle[437], Şu'be b. el-Haccâc (ö. 160/776) sikâ, hafız[438], Abdurrahmân b. Mehdî (ö. 198/813) sikâ, sebt, hâfız[439], Abdülmelik b. Amr el-Kaysî (ö. 204/819) sikâ[440], Züheyr b. Muhammed et-Temîmî (ö. 162/778) sikâ[441], Muzaffer b. Müdrik el-Horasânî Ebû Kamîl (ö. 207/822) sikâ, mütkîn[442], Hammâd b. Seleme (ö. 162/778) sikâ, âbid, ömrünün sonunda zabtı zayıflamıştır[443], Muhammed b. Abdullah b. Ebî Atîk (ö. 131/748) makbul[444], Hâşim b. el-Kâsım b. Müslîm (ö. 207/822) sikâ, sebt[445], el-Leys b. Sad (ö. 175/791) imam, sikâ, sebt, fakîh[446], Yûnus b. Muhammed b. Müslîm el-Bağdâdî (ö. 207/822) sikâ, sebt[447], el-Hasan b. Musa el-Eşyeb (ö. 209/824) sikâ[448], Abdullah b. Lehîâ (ö. 174/790) sadûk[449], Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826) sikâ, fakîh[450], Ma'mer b. Raşid (ö. 154/770) sikâ, sebt[451], Abdullah b. Yezîd el-Kureşî (ö. 213/828) sikâ[452], Ebû Züra' el-Mısrî (ö. 158/774) sikâ, sebt, fakîh[453], Affan b. Müslîm (ö. 219/834) sikâ, sebt[454], Hemmâm b. Yahyâ (ö. 165/781) sikâ[455] , Rûh b. Ubâde(ö. 205/820) sikâ[456], Abdullah b. Abdurrahmân b. Abdullah b. Ubeyd el-Basrî (ö. 197/812) sadûk[457], Sadaka b. Musa ed-Dekîkî, zayıf[458], Abdullah b. Muhammed b. İbrahîm (ö. 235/849) sikâ, hâfız[459], Muhammed Fudayl b. Ğazvân (ö. 295/905) sadûk[460], İbrâhîm b. İshâk et-Tâlîkânî (ö. 215/830) sadûk [461], Nadr b.

---

[437] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.98.
[438] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.346.
[439] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.281.
[440] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.410.
[441] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.9, s.416.
[442] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.183.
[443] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.14.
[444] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.277.
[445] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.30, s.134.
[446] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.461.
[447] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.447.
[448] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.323.
[449] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.5, s.380.
[450] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.314.
[451] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.245.
[452] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.16, s.323.
[453] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.70.
[454] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.234.
[455] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.30, s.302.
[456] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.9, s.242.
[457] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.209.
[458] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.418.
[459] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.16, s.39.
[460] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.405.

Şümeyl el-Mâzinî (ö. 204/819) sikâ, sebt[462], Ebû Neâme el-Basrî, sadûk[463], Ebû Hüneyde el-Adevî (ö. 291/903) sikâ[464],Vâlân el-Adevî (ö. 291/903) sikâ[465], Züheyr b. Muâviye b. Hudeyc (ö. 172/788) sikâ, sebt[466] , el-Vedâh b. Abdullah el-Yeşkûrî (ö. 172/788) sikâ, sebt[467], Dâvud b.Abdullah el-Evdî sikâ[468], Ali b. Ayyâş (ö. 219/834) sikâ, sebt[469], Ebû'l-Yemân el-Hımsî (ö. 222/836) sikâ, sebt[470], Şuayb b. Ebî Hamza (ö. 162/778) sikâ, âbid[471], Yezîd b. Abdirabbih ez-Zebîdî (ö. 224/838) sikâ[472], Ebû Yuhmid el-Hımsî (ö. 197/812) sadûk, kesîru't-tedlîs[473], Abdurrahman b. Abdullah b. Utbe (ö. 160/776) sadûk[474], Abdülvehhâb b. Âtâ el-Haffâf (ö. 204/819) sadûk[475], Yakûb b. İbrâhîm b. Sad (ö. 208/823) sikâ, fâdıl[476], İbrâhîm b. Sad b. İbrâhîm (ö. 185/801) sikâ, hücce[477], Haccâc b. Muhammed el-Mıssîsî (ö. 206/821) sikâ, sebt[478], Hammâd b. Üsâme b. Zeyd (ö. 201/816) sikâ, sebt, tedlîs yapardı[479], Yezîd b. Hârûn b. Zâdî (ö. 206/821) sikâ, mütkîn, âbid[480], Yahyâ b. Âdem b. Süleymân el- Kureşî (ö. 203/818) sikâ, fâdıl, hâfız[481], Ebû Bekr b. Ayyâş (ö. 194/809) sikâ, âbid[482], Abdülazîz b. Muhammed (ö. 186/802) sadûk, Nesâî; Ubeydullah'tan rivâyetini münker sayar[483], Saîd b. Seleme, sadûk[484], İsmâîl b. İbrâhîm b. Muksem (ö.

---

461 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.405.
462 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.437.
463 İbn Hacer el-Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, c.1, s.425.
464 Târık b. Muhammed b. Al b. Nâcî, **et-Tezyîl Alâ Kütübi'l-Cerhi ve't-Ta'dîl**, Mektebetü'l-Müsenne'l-İslamî, Kuveyt 2004, c.1, s.377.
465 Ebû Hâtim b. Hıbbân, **es-Sikât li İbn Hıbbân**, c.3, s.106.
466 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.352.
467 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.116.
468 Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.8, s.412.
469 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.369.
470 Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.7, s.153.
471 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.352.
472 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.344.
473 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.474.
474 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.210.
475 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.451.
476 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.380.
477 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.122.
478 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.206.
479 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.4.
480 Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.32, s.267.
481 Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.31, s.190.
482 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.12, s.35.
483 İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.355.
484 Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.10, s.478.

193/808) sikâ, hâfız[485], Muhammed b. Abdullah b. ez-Zübeyr (ö. 203/818) sikâ, sebt[486], el-Esved b. Âmir (ö. 208/823) sikâ[487], el-Velîd b. Müslîm el-Kureşî (ö. 194/809) sikâ, ancak çok tedlis yapardı[488], Yezîd b. Saîd b. Zî Usvân (ö. 161/777) sikâ[489], Vahşî b. Harb b. Vahşî b. Harb, sikâ[490], Muâviye b. Sâlih b. Hudayr (ö. 158/774) sadûk[491], Muhammed b. Müyesser zayıf[492], Behz b. Esed el-Amâ (ö. 200/815) sikâ, sebt[493], Selîm b. Hıbbân b. Bestâm el-Hüzelî, sikâ[494], Fudayl b. Hüseyin b. Talha el-Basrî (ö. 237/851) sikâ, hâfız[495], Mûsâ b. Dâvud ed-Dabî (ö. 217/832) sadûk, fakîh[496], Nâfi' b. Ömer b. Abdullah (ö. 169/785) sikâ, sebt[497], Yezîd b. Zürey' (ö. 182/798) sikâ, sebt[498], Muhammed b. Yezîd el-Kelâ'î (ö. 190/805) sikâ, sebt[499], Abdullah b. el-Müemmil (ö. 160/776) zayıf[500], Süfyân b. Hüseyin b. el-Hasan (ö. 169/785) sikâ[501], Süfyân b. Uyeyne b. Ebî İmrân (ö. 198/813), sikâ, hafız, fakih, imâm, hücce, bazen sikâ râvîlerden tedlis yapardı[502], Ya'lâ b. Ubeyd (ö. 209/824) Sevrî'den aldığı rivayetler dışında sikâ, fakih, leyyin[503], İshâk b. Süleymân er-Râzî (ö. 200/815) sikâ, fâdıl[504], Osmân b. Ömer b. Fâris (ö. 209/824) sikâ[505], Yûnus b. Yezîd b. Ebî'n-Necâd (ö. 209/824) Zührî'den aldığı rivayetler dışında sikâ[506], Yahyâ

[485] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.3, s.28.
[486] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.255.
[487] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.3, s.226.
[488] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.151.
[489] Ebû Hâtim b. Hıbban, **es-Sikât li İbn Hıbban,** , c.7, s.624.
[490] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.112.
[491] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.211.
[492] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.484.
[493] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.1, s.498.
[494] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.11, s.349.
[495] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.291.
[496] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.342.
[497] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.410.
[498] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.328.
[499] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s.529.
[500] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.46.
[501] Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, c.11, s.141.
[502] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.121.
[503] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.403.
[504] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.234.
[505] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.143.
[506] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.451.

b. Hammâd b. Ebî Ziyâd (ö. 215/830) sikâ, âbid[507], Şeybân b. Abdurrahmân (ö. 164/780), sikâ.[508]

3.3. HZ. EBU BEKİR'E AİT RİVAYETLERİN MUHTEVA DEĞERLENDİRMESİ

İkinci bölümde Hz. Ebu Bekir'e ait rivayetleri konularına ayırıp isnat incelemelerini yapmıştık. Bu bölümde ise bu rivayetlerin belirli konulardaki ağırlığının sebeplerini ve Temel İslam Bilimleri eserlerinde delil olarak kullanılıp kullanılmadığını incelemeye çalışacağız. Bu incelemeyi yaparken bu rivayetlerin delil olarak kullanılabilme ihtimali olan belli başlı bazı eserleri seçmeye çalıştık. Bu eserleri şöyle sıralayabiliriz:

- Fıkıh ilminde delil olarak kullanımı için Abdullah b. Yusuf ez-Zeylaî'nin (ö. 762/1360) *Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*'si, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *et- Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr*'i, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî'nin (ö. 977/1570) *Muğni'l-Muhtâc İlâ Marifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc'ı* ve Seyyid Sâbık'ın (ö. 1420/2000) *Fıkhu's-Sunne* adlı eserlerine,

- Kelam ilminde delil olarak kullanımı için İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*'i, Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü'r-Ridde Maâ Nebzetin Min Fütûhi'l-Irâk*'ı, İmam Nesâî'nin (ö. 303/915) *Fezâilü'l-Kur'ân*'ı, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe'si*, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân es-Sehâvî'nin (ö. 902/1497) *el-Kanâa Fîmâ Yahsünü'l-İhâta Bihî Min Eşrâti's-Sâa*'sı ve el-Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Kitâbü'l-Kazâ Ve'l-Kader* adlı eserlerine,
- Tefsir ve Kur'ân ilimlerinde delil olarak kullanımı için İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'i, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-Tenzîl Ve Hakaiku't-Te'vîl'i* ve Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-İtkân* adlı eserlerine,

[507] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.200.
[508] İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s.373.

- Me'sur dua ve zikirlerde delil olarak kullanımı için et-Taberânî'nin (ö. 360/971) *Kitâbü'd-Duâ*'sı ve en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Ezkâr* adlı eserlerine,
- Tarih ve siyer eserlerinde delil olarak kullanımı için İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye'si*, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn el-Halebî'nin (ö. 1044/1635) *es-Sîretü'l-Halebiyye*'si ve Ebû Amr Muhammed b. Hamd es-Sûyânî'nin *es-Sîretü'n-Nebeviyyetü Kemâ Câet Fi'l-Ehâdîsi's-Sahîha* adlı eserlerine,
- Ahlak konusunda delil olarak kullanımı için ise İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* adlı eserine bakmaya çalıştık.

3.3.1. Hz. Ebu Bekir'e Ait Rivayetlerin Konu Yoğunluğu

Hz. Ebu Bekir'e ait rivayetleri sınıflandırdığımızda bu rivayetlerin belli başlı bazı konular üzerinde ağırlık teşkil ettiğini görürüz. Bu konuların dua, Hz. Peygamber'in mirası, Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker, Hz. Peygamber'in vefatı ve Hz. Ebu Bekir'in kendisi ile ilgili rivayetler olduğunu görürüz.

Bu rivayetlerin en fazla bulunduğu konu, içinde 16 rivayet barındıran dua konusudur. Bu rivayetleri üç bölümde toplayabiliriz. Birinci bölümdeki rivayetler 10 tane olup hepsi Hz. Ebu Bekir'in minbere çıkıp bir hutbe verdiği ile ilgilidir. Bu rivayetlerde ortak payda Hz. Peygamber'in Müslümanlardan af ve afiyeti istemelerini tavsiye etmesidir. Tabi bu mesajla beraber her bir varyantta farklı bazı mesajlara da yer verilmektedir. İkinci bölümde 4 rivayet olup hepsi Hz. Peygamber'in sabah ve akşam okunmasını tavsiye ettiği bir dua ile ilgilidir. Bu duanın ana gövdesi bir olup varyantlarda küçük bazı değişiklikler de vardır. Üçüncü bölümde ise 2 rivayet olup Hz. Peygamber'in namazda okunmasını tavsiye ettiği bir duayı ele almaktadır.

Rivayetlerin ağırlıklı olarak bulunduğu ikinci konu, içinde 9 rivayet barındıran Resulullah'ın mirası konusudur. Bu rivayetler Hz. Fâtıma ve Hz. Abbas'ın Hz. Ebû Bekir'e gelip Resulullah'ın Fedek'teki arazisini ve Hayber'den payını istemelerinden bahseder. Hz. Ebû Bekir onların bu isteğini reddedip bütün rivayetlerdeki ortak payda olan Resulullah'ın "*Bize mirasçı olunmaz. Bizim*

bıraktıklarımız sadakadır" sözünü rivayet eder. Bu konudaki rivayetlerin çok olmasının sebebi Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fâtıma arasında bu konu hakkında kırgınlıkların yaşanması ve bu konunun o zaman için popüler bir konu olmasıdır.

Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker ile günahın karşılığı ve kefareti konularının her birinde beşer rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin hepsi de Mâide suresinin 105. ayeti olan *Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez* ayeti ile Nisâ suresinin 123. ayeti olan *Ne sizin kuruntularınız, ne de Ehl-i kitabın kuruntuları... Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür* ayetlerini tefsir eden rivayetlerdir.

Hz. Ebu Bekir'in Resulullah'a olan bağlılığını, tevazusunu, namaz kılışını ve günlük hayatından bazı anekdotların bulunduğu bu konu altında ise 7 rivayet bulunmaktadır.

Resulullah'ın vefatını en yakından gören ve yaşayanlardan biri olması sebebiyle bu konu hakkında Hz. Ebu Bekir yoluyla gelen 5 rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler Resulullah'ın vefatından sonra Müslümanların durumunu ve Efendimizin nereye ne şekilde defnedileceğini anlatan rivayetlerdir.

Tövbe konusunda 4 rivayet olup bu rivayetlerin hepsi de günah işleyen bir müminin günah işledikten sonra abdest alarak iki rekât namaz kılıp Allah'a istiğfarda bulunması halinde Allah'ın onu bağışlayacağı yönündeki rivayetlerdir.

Ahlak konusunda da 4 rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde cennete giremeyecek kişiler arasında kötü ahlaklı, cimri, fesatçı ve hain olan insanlar sayılmaktadır.

Hicret ve Hilafet konularında ise üçer rivayet bulunmaktadır. Hilafet konusundaki rivayetler Resulullah'ın vefatından sonra halife seçimi esnasında yaşananlar, Müslümanların biat etmeleri ve Hz. Ebu Bekir'in halife seçildikten sonra verdiği ilk hutbesinden bahseder. Hicret konusundaki rivayetler ise Resulullah ile beraber hicret etme şerefine nail olan Hz. Ebu Bekir'in hicret yolunda yaşadıklarından bahseder.

Rivayetlerin konu ağırlığı bu saydıklarımız olmakla birlikte bunların dışında sayıları birer ikişer olan farklı konularda da rivayetler bulunmaktadır.

Konulardaki rivayet dağılımı aşağıda bulunan tablodaki gibidir.

Konu başlığı	Hadis sayısı
Temizlik	2
İbadet	2
Dua	16
Tövbe	4
Şefaat	1
Kur'ân Okumanın Fazileti	1
Sahâbenin Fazileti	1
Cem'u'l-Kur'ân	2
Günahın Karşılığı ve Kefareti	5
Ridde Olayları	2

Miras	9
Ahlak	4
Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker	5
Hicret	3
Zulüm	1
Deccâl	2
Recm	1
Nikâh	1
Hilâfet	3
Kader	1
Efendimizin Vefatı	5
Cennete Hesapsız Girecekler Olanlar	1
Hz.Peygamber'in Sıfatları	2

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Kendisi Hakkında Rivayetler	7

3.3.2. Kelam İlminde Delil Olarak Kullanımı

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) *Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe* adlı eserinin Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) fazileti bölümünde onun Hz. Peygamber'le birlikte hicret yolculuğundan bahseder. Bu konuda onların mağaradaki durumlarını anlatan 11 numaralı hadisi delil olarak getirmektedir.[509] Aynı eserin aynı bölümünde Hz. Ebû Bekir'in (r.a.), "*Resulullah'ın akrabası bana kendi akrabamdan daha sevimlidir*" dediği 55 numaralı hadisin de bir benzerini rivayet etmektedir.[510] Yine Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'nin fazileti konusunda ise 40 numaralı hadisi aynen aktarır.[511]

İbn Kesîr (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'de, *Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız* [512] ayetini tefsir ederken cennete hesapsız girecek olan kişiler hakkındaki hadisleri zikreder. Burada Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 22 numaralı hadisi de delil olarak getirir.[513]

İbn Kesîr (ö. 774/1373), *Kim bir kötülük yapar veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır*[514] ayetini tefsir ederken de Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 47 numaralı hadisi delil olarak getirmektedir. Her iki hadis de, bir kimsenin günah işledikten sonra iki rekât namaz kılıp tövbe etmesi halinde bağışlanacağı hakkındadır.[515] İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn'*de bu rivayetleri mana ile zikrederek bu konuda birçok hadisin olduğunu söyler. Eserdeki hadislerin tahrîcini yapan Zeynüddin el-

---

[509] İbn Hanbel, **Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe,** c.1, s.352.
[510] İbn Hanbel, **Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe,** c.1, s.362.
[511] İbn Hanbel, **Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe,** c.2, s.767.
[512] Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/110.
[513] Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** thk. Sâmî b. Muhammed Sellâme, Dâru't-Tayyibe, Riyad 1999, c.2, s.95.
[514] Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/110.
[515] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.2, s.409.

Irâki (ö. 806/1404) bu hadislerin Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen hadisler olduğunu belirtir.[516]

İbn Kesîr (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'de, *Ne sizin kuruntularınız, ne de Ehl-i kitabın kuruntuları... Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür*[517] ayetinin tefsirini yaparken 68 numaralı hadisi delil olarak getirir. Bu hadis kötülük yapan kişinin bazı belalarla imtihanı sonrasında o belaların o kötülüklere kefaret olacağından bahseder.[518] İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) de İhyâü *Ulûmi'd-Dîn'*de 68 numaralı hadisin aynısını vererek kişinin başına gelen musibetlere karşı sabretmesi halinde bu sabrın günahlara kefaret olacağını belirtir.[519]

İbn Kesîr (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'de, *Fakat kim cimrilik eder, kendini Allah'a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa biz de onu en zor olana kolayca iletiriz*[520] ayetinin tefsirini yaparken 19 numaralı hadisi delil olarak getirir. Bu hadiste bir kul neyi dilerse o şeyin onun için kolaylaştırılacağına ve bütün bunların da önceden yazılmış olan bir kadere uygun olacağından bahsedilmektedir.[521] el-Beyhakî de (ö. 458/1066) *Kitâbü'l-Kazâ Ve'l-Kader* adlı eserinde bu hadisi iki yerde zikretmektedir.[522]

Vâkıdî (ö. 207/823) *Kitâbü'r-Ridde Maâ Nebzetin Min Fütûhi'l-Irâk* adlı eserinin girişinde Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halife olma sürecini anlattıktan sonra halife olarak verdiği 80 numaralı hadiste yer alan ilk hutbeyi zikreder. Daha sonra ridde olaylarının başlangıcından bahseder ve 67 numaralı hadisin manasını içeren bazı bilgiler verir.[523]

---

[516] Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, Dâru'l-Marife, Beyrut 1986, c.4 s.47.
[517] Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/123.
[518] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.2 s.417.
[519] el-Gazzâlî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, c.4 s.132.
[520] Kur'an-ı Kerim, Leyl, 92/8-10.
[521] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.8 s.417.
[522] Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, **Kitâbü'l-Kazâ Ve'l-Kader**, thk. Muhammed b. Abdullah Âli Âmir, Mektebetü'l-Abikân, Riyâd 2000, c. 1 s. 124,297.
[523] Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, **Kitâbü'r-Ridde Maâ Nebzetin Min Fütûhi'l-Irâk,** thk. Yahyâ el-Cebûrî, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1990, c. 1 s. 48,51-52.

es-Sehâvî (ö. 902/1497) kıyamet alametlerini ele aldığı *el-Kanâa Fîmâ Yahsünü'l-İhâta Bihî Min Eşrâti's-Sâa* adlı eserinde Deccal'in Horasan'da çıkacağına dair bir bilgi vermektedir. Eserin tahkiki ve hadislerin tahrîcini yapan Muhammed b. Abdulvehhab ise bu bilgiyi Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 12 ve 33 numaralı hadislere dayandırır.[524]

İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn'*de şefaatin ispatı için önce ayetlerden sonra da hadislerden delil getirir ve şefaatin nasıl olacağı konusunda bilgiler verir. Şefaati vasfederken Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen bir hadisi delil olarak getirir. Ebû Hüreyre'den (r.a.) gelen bu rivayet 15 numaralı hadis ile birçok yerde örtüşmektedir.[525]

İbn Hazm (ö. 456/1064) *el-Muhallâ Bi'l-Âsâr Fî Şerhi'l-Mücellâ Bi'l-İhtisâr'*da peygambere söven kişinin itikadi durumunu anlatırken üç farklı görüşten bahseder. Birinci grup kâfir olmadıklarını, ikinci grup kâfir olduklarını, üçüncü grup ise bu konuda tevakkuf etmiştir. İbn Hazm (ö. 456/1064) bu üç grubun görüşlerini destekleyen bazı deliller getirir. Peygambere söven kişinin kâfir olacağını desteklemek için de Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 61 numaralı hadisi delil olarak getirir.[526]

3.3.3. Fıkıh İlminde Delil Olarak Kullanımı

ez-Zeylaî (ö. 762/1360) *Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*'de namaza başlarken ve rükûdan kalkarken ellerin kaldırılması meselesinden bahseder ve 73 numaralı rivayeti metnin sonunda zikreder. Bu şekilde namaz kılmayı İbn Cüreyc'in (ö. 150/767) bir silsile yoluyla Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) aldığını söyler.[527]

---

[524] Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân es-Sehâvî, **el-Kanâa Fîmâ Yahsünü'l-İhâta Bihî Min Eşrâti's-Sâa**, thk. Muhammed b. Abdulvehhab, Mektebetü Edvâü's-Selef, Riyâd 2002, s. 43.

[525] el-Gazzâlî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, c.4 s.527.

[526] Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, **el-Muhallâ Bi'l-Âsâr Fî Şerhi'l-Mücellâ Bi'l-İhtisâr**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1952, c.11, s.409.

[527] Abdullah b. Yusuf ez-Zeylaî, **Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye**, thk. Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrut 1997, c. 1 s.417.

72 numaralı hadiste Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Hz. Enes'e deve ve koyunların zekâtıyla ilgili geniş bir mektup gönderdiğinden bahsedilir. ez-Zeylaî (ö. 762/1360) *Nasbu'r-Râye*'de, İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) ise *et- Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr* adlı eserinde özellikle develerin zekatı konusunda bu hadisi delil olarak vermektedirler.[528] el-Hatîb eş-Şirbînî ise (ö. 977/1570) *Muğni'l-Muhtâc İlâ Marifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*'da develerin, küçükbaş hayvanların ve gümüş ile altının zekatı bölümlerini açıklarken mezkur hadisi delil olarak kullanır. Ayrıca hayvanlarını birbirine karıştıran ortakların tek kişinin zekâtını verecekleri gibi bazı hükümleri de bu hadisten çıkarmaktadır.[529]

ez-Zeylaî (ö. 762/1360) hadler bölümünün girişinde konu ile ilgili hadisleri sıralar ve Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 41 numaralı hadisi de zikreder. Bu hadis, zina ettikten sonra Hz.Peygamber'e gelip dört defa itirafta bulunan ve kendisine had uygulanmasını isteyen Mâiz'in olayını anlatmaktadır. ez-Zeylaî (ö. 762/1360) bu olayla ilgili hadisleri sıraladıktan sonra dört defa itiraf etmenin şart olduğunu söyler. Bu itirafın dört defa olduğunun delilini ise zikrettiği hadislerden çıkarır ve şöyle der: "Hadisin isnadındaki Câbir b. Yezîd b. el-Hâris (ö. 127/744) olmasaydı dört defa itiraf konusunda en açık hadis Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen hadis olurdu."[530] İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) *et- Telhîsü'l-Habîr*'de Seyyid Sâbık da (ö. 1420/2000) Fıkhu's-Sunne'de zina yapan kişinin itirafı sonucu recmedileceğine dair bu hadisi delil olarak kullanmaktadırlar.[531] Ayrıca fıkıh literatüründe *telkîn* diye isimlendirilen fiil de delilini bu hadisten almaktadır.[532] Çünkü Hz. Ebû Bekir (r.a.) Mâiz'e "Eğer sen dördüncü defa gelip itirafta bulunursan

---

[528] ez-Zeylaî, **Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye**, c. 2 s.335-336; İbn Hacer el-Askalânî, **et-Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr,** thk. Ebû Âsım Hasan b. Abbâs, Müeesesetü Kurtubâ, Kâhire 1995, c.2 s.296-297.

[529] Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî, **Muğni'l-Muhtâc İlâ Marifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc,** thk. Abdurrezzâk Şuhûd en-Necm, Dâru'l-Feyhâ, Dımeşk 2009,c. 2 s.11,23,29,43.

[530] ez-Zeylaî, **Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye**, c. 3 s.314-315.

[531] İbn Hacer el-Askalânî, **et- Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr**, c.4 s.97; Seyyid Sâbık, **Fıkhu's-Sunne,** Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2010, c. 2 s. 478,479.

[532] Telkin, itirafı sonrasında had cezasına çarptırılacak olan kişinin Hâkim tarafından cezadan kurtulmasını sağlayacak ifadelere yönlendirilmesidir. Bkz. Hacı Mehmet Günay, "Telkin", **DİA**, İstanbul 2011, c.40, s.404.

seni recmeder" diyerek telkinde bulunmuştur.[533] Usulcüler ise Mâiz olayında Hz. Peygamber'in celde cezası vermeyip recmetmesini Sünnetin Kitabı tahsis ettiğine delil olarak getirirler.[534]

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) *et- Telhîsü'l-Habîr*'in Misvak bölümünde Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 7 numaralı hadisi delil olarak getirmektedir. Ancak o da hadisin isnat tenkidini yaparken değindiğimiz gibi Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) değil de Hz. Âişe'den (r.a.) gelen rivayetin daha doğru olduğunu söyler. Seyyid Sâbık da (ö. 1420/2000) *Fıkhu's-Sunne*'de Hz. Âişe'den (r.a.) gelen rivayeti delil olarak kullanmaktadır.[535]

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) namazda Teşehhüd'den sonra okunan dualar bölümünde Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) namazda okuması için Hz. Peygamber'den kendisine öğretmesini istediği 8 numaralı hadisi zikretmektedir.[536] Seyyid Sâbık da (ö. 1420/2000) *Fıkhu's-Sunne*'de Teşehhüd ve selam arasında okunan dualar bölümünde mezkûr hadise yer vermektedir.[537]

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) fey ve ganimetin taksimi bölümünün girişinde taksimatın neye göre olacağını anlatır. Daha sonra Hz. Peygamber'in payının kendisinden sonra ailesine miras olarak verilemeyeceğini Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 60 ve 79 numaralı hadislerle delillendirir.[538]

Nevevî (ö. 676/1277) bir kimsenin kızını salih bir kimseyle evlenmesi için o kişilere teklif etmesinin caiz olduğunu belirtmektedir. Delilini ise Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Müsned'inde yer alan 74 numaralı hadisten çıkarmaktadır. Hadis, Hz. Ömer'in

---

[533] ez-Zeylaî, **Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye**, c. 4 s.77.
[534] ez-Zeylaî, **Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye**, c. 3 s.329.
[535] İbn Hacer el-Askalânî, **et- Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr**, c.1 s.100; Sâbık, **Fıkhu's-Sunne,** c. 1 s. 42.
[536] İbn Hacer el-Askalânî, **et- Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr**, c.1 s.484.
[537] Sâbık, **Fıkhu's-Sunne,** c. 1 s. 164.
[538] İbn Hacer el-Askalânî, **et- Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr**, c.3 s.214,216.

kızı Hz. Hafsa'yı kendisiyle evlenmesi için önce Hz. Osman'a, sonra da Hz. Ebû Bekir'e teklif ettiğini daha sonra ise Hz. Peygamber'le evlendiğinden bahseder.[539]

Nevevî (ö. 676/1277) bir kimseye Allah'ın halifesi denmesinin doğru olmadığı söyler. Delilini ise Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Müsned'inde yer alan 59 numaralı hadisten çıkarmaktadır. Hadiste Hz. Ebû Bekir (r.a.), kendisine ey Allah'ın halifesi diye hitap eden kişiden kendisine Resulullah'ın (s.a.v.) halifesi diye hitap etmesini istemiştir.[540]

3.3.4. Tefsir Ve Kur'ân İlimlerinde Delil Olarak Kullanımı

İbn Kesîr (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'in mukaddimesinde Kur'an-ı Kerim'in kitap haline geliş sürecini anlatırken 57 ve 76 numaralı hadislerin aynısını aktararak delil olarak kullanmıştır.[541] Süyûtî'nin (ö. 911/1505) Kur'ân ilimlerine dair yazdığı *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an* adlı eserine baktığımızda da aynı rivayetlerin bu eserde de delil olarak kullanıldığını görürüz.[542]

İbn Kesîr (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'de, *Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar da hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler*[543] ayetini tefsir ederken Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 2 numaralı hadisi delil olarak getirmektedir.[544]

İbn Kesîr (ö. 774/1373) Tevbe Sure'sinin başında Hz. Ali'nin (r.a.) bazı hükümleri Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) iletmesi için Hz. Peygamber tarafından görevlendirildiğini anlatan 4 numaralı hadisin bir benzerini eserinde zikretmektedir.[545] Ebü'l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310) *Medârikü't-Tenzîl Ve Hakaiku't-Te'vîl* adlı eserinde ise Tevbe Sure'sinin nüzul sebebini aktarırken Hz.

---

[539] Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî**, el-Ezkâr**, thk. Şuayb el-Arnaût, Dârü'1-Fikr, Beyrut 1994, s.281.
[540] en-Nevevî**, el-Ezkâr**, s.361.
[541] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.1 s.24-25.
[542] Celaleddin Suyûtî, **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an**, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitâb, Kâhire 1974, c.1 s.203.
[543] Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/135.
[544] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.2 s.124.
[545] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.4 s.105.

Ali'nin (r.a.) Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) gönderilmesi olayını aktarır ve mezkûr hadisin bir kısmını zikreder.[546]

İbn Kesîr (ö. 774/1373), İsrailoğullarından kâfir olanların durumundan bahseden *İşledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları ne kötüydü*[547] ayetini tefsir ederken Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen "Eğer insanlar kötülüğü görür de onu değiştirmezlerse, Allah'ın cezayı hepsine göndermesi yakındır" şeklindeki 1 numaralı hadisi delil olarak kullanmıştır.[548]

İbn Kesîr (ö. 774/1373), *Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez*[549] ayetini ise 16 numaralı hadis ile tefsir etmektedir.[550]

İbn Kesîr (ö. 774/1373), *Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, "Üzülme, çünkü Allah bizimle berâber diyordu*[551] ayetini tefsir ederken Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 11 numaralı hadisi delil olarak getirmektedir.[552] Ebü'l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310) ise ayeti tefsir ederken farklı bir rivayet kullanmıştır. Ancak eserin muhakkiki İbn Hacer (ö. 852/1449), böyle bir rivayeti bulmadığını söyleyip Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 11 numaralı zikreder.[553]

İbn Kesîr (ö. 774/1373) özellikle *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'de çok fazla yerde Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) rivayetlerini delil olarak verir. Biz bu yerleri diğer konularda delil olarak kullanımında da vereceğiz. İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) Hz. Ebû Bekir'in

---

[546] Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, **Medârikü't-Tenzîl Ve Hakaiku't-Te'vîl**, thk. Yusuf Ali Bedevî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2008, c. 1 s. 662.
[547] Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/79.
[548] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.3 s.162.
[549] Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/105.
[550] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.3 s.212.
[551] Kur'an-ı Kerim, Tevbe, 9/40.
[552] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.4 s.155.
[553] Ebü'l-Berekât en-Nesefî, **Medârikü't-Tenzîl Ve Hakaiku't-Te'vîl**, c. 1 s. 680.

(r.a.) rivayetlerini delil olarak fazla kullanmasının sebeplerinden bir tanesi de *Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk* diye bir hadis eserinin olmasıdır.[554]

3.3.5. Me'sur Dua ve Zikirlerde Delil Olarak Kullanımı

et-Taberânî (ö. 360/971) *Kitâbü'd-Duâ*'da, en-Nevevî (ö. 676/1277) ise *el-Ezkâr*'da Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) namazda okuması için Hz. Peygamber'den kendisine öğretmesini istediği 8 numaralı hadisi zikretmektedirler.[555]

Ayrıca et-Taberânî (ö. 360/971) ve en-Nevevî (ö. 676/1277) Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) sabah ve akşam okuması için Hz. Peygamber'den kendisine öğretmesini istediği 8 numaralı hadisi de kendi kitaplarında zikretmektedirler.[556]

İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn'*in Hz. Peygamber'den gelen me'sur dualar bölümünde uzun bir dua verir. Eserdeki hadislerin tahrîcini yapan Zeynüddin el-Irâki (ö. 806/1404) ise duadaki her bölümün hadislerdeki kaynağını bulmaya çalışmış ve duanın bir bölümünde Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 5 numaralı hadisi delil olarak vermiştir.[557]

3.3.6. Tarih ve Siyer Eserlerinde Delil Olarak Kullanımı

Ebû Amr Muhammed b. Hamd es-Sûyânî *es-Sîretü'n-Nebeviyyetü Kemâ Câet Fi'l-Ehâdîsi's-Sahîha*'da, Nûrüddîn el-Halebî (ö. 1044/1635) ise *es-Sîretü'l-Halebiyye*'de Hz. Peygamber'in hicretini anlatırken Hz. Ebû Bekir'le (r.a.) birlikte Sevr mağarasına gittiklerini ve müşriklerin mağaranın kapısına kadar geldiklerinden bahsederler. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) endişelendiğini görünce, "*Ey Ebû Bekir üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında zannın nedir*" diye sorduğu 11 numaralı hadisi olduğu gibi aktarırlar.[558] İbn Hişâm da (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'de söz konusu hadisin muhtevasına uygun bilgiler verir.[559]

---

[554] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** c.1 s.15.

[555] Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, **Kitâbü'd-Duâ,** thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, c.1, s.198; en-Nevevî**, el-Ezkâr**, s.68, 388.

[556] et-Taberânî, **Kitâbü'd-Duâ**, c.1, s.111; en-Nevevî**, el-Ezkâr**, s.78, 93.

[557] el-Gazzâlî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, c.1 s.321.

[558] Ebû Amr Muhammed b. Hamd es-Sûyânî, **es-Sîretü'n-Nebeviyyetü Kemâ Câet Fi'l-Ehâdîsi's-Sahîha,** Mektebtü'l-Abîkân, Riyâd 2004, c. 1 s. 261.

es-Sûyânî, hicret yolculuğunu anlatmaya devam ederken Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 3 numaralı hadisin uzun bir kısmını zikreder. Bu hadis hicret yolculuğunda Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Hz. Peygamber için yaptıkları ve yolda Sürâka b. Cuşûm ile karşılaşmalarından bahseder.[560] Nûrüddîn el-Halebî (ö. 1044/1635) de *es-Sîretü'l-Halebiyye*'de bu konu hakkında birçok rivayet verir. Bu rivayetlerden bir tanesi de Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 3 numaralı hadistir.[561] İbn Hişâm da (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'de hicret yolculuğunda Sürâka ile karşılaşmalarından bahsetmektedir.[562]

Nûrüddîn el-Halebî (ö. 1044/1635) *es-Sîretü'l-Halebiyye*'de Hz. Peygamber'in vefatından sonra hilafet konusunda sahabe arasında yaşananları anlatır. Ensarın halife seçimi için Sakîfetü Benî Sâide'de toplandığı olayı anlatırken Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 18 numaralı hadisi delil olarak vermiştir.[563]

Nûrüddîn el-Halebî (ö. 1044/1635) *es-Sîretü'l-Halebiyye*'de Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında nereye defnedileceği konusunda bazı rivayetler verir. Daha sonra Hz. Peygamber'in kabrinin ne şekilde kazıldığına dair bilgiler vermektedir. Kabrinin lahid şeklinde kazıldığına dair delilini ise 39 numaralı hadisten ve başka rivayetlerden getirmektedir.[564]

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) vefat anında Hz. Âişe ona 26 numaralı hadiste anlatıldığı gibi "Beyazdır; yüzü suyu hürmetine yağmur istenir. Yetimlerin sığınağı dul kadınların koruyucusudur" beytini söylemiştir. Ancak Hz. Ebû Bekir (r.a.) vasfedilen kişinin kendisi değil Hz. Peygamber olduğunu söylemiştir. Nûrüddîn el-Halebî (ö. 1044/1635) *es-Sîretü'l-Halebiyye*'de Hz. Peygamber'in yağmur duasına çıktığını ve duadan sonra Ebû Tâlip'in bu şiirinin okunmasını istediğini Hz. Ali'nin de şiirin bu beyitlerini okuduğunu aktarır.[565] Bu şiir Ebû Tâlip'in Hz. Peygamber'i

---

[559] İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye,** c. 1 s. 485.
[560] es-Sûyânî, **es-Sîretü'n-Nebeviyyetü Kemâ Câet Fi'l-Ehâdîsi's-Sahîha,** c. 1 s. 268.
[561] Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî (ö. 1044/1635) **es-Sîretü'l-Halebiyye**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002, c.2, s.60.
[562] İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye,** c.1, s. 489.
[563] el-Halebî, **es-Sîretü'l-Halebiyye**, c.3, s.507.
[564] el-Halebî, **es-Sîretü'l-Halebiyye**, c.3, s.515,516.
[565] el-Halebî, **es-Sîretü'l-Halebiyye**, c.3, s.128.

methettiği bir şiirdir. Hz. Peygamber çocukken amcasıyla birlikte yağmur duasını çıkar. Ebû Tâlip'in Hz. Peygamber'in hürmetine yağmur istediği ve bunun üzerine bol bir yağmur yağdığı anlatılır.[566] İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) de *İhyâü Ulûmi'd-Dîn'*de Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) vefatından bahseden 26 numaralı hadisi aynen aktarır.[567]

3.3.7. Ahlak Konusunda Delil Olarak Kullanımı

İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn'*de dilin afetlerini sayar. On dördüncü afeti ise yalan söyleme afeti olarak sayar. Bu konunun girişinde, yalandan sakınmak gerektiğinden bahseden 34 numaralı hadisin aynısını verir.[568]

İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn'*de cimriliğin yerilmesi ve kibir ile kendini beğenmenin yerilmesi konusunda 13 numaralı hadisi delil olarak getirir. Hadiste Hz. Peygamber, cimrilik eden, kendini beğenen ve kibirli kişilerin cennete giremeyeceklerinden bahseder.[569]

İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn'*in köle hakları bölümünde, kölelere nasıl davranılması gerektiğinden bahsederken 13 numaralı hadisi de zikreder. Eserdeki hadislerin tahrîcini yapan Zeynüddin el-Irâki (ö. 806/1404) ise bu hadisin Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edildiğini söyler.

İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn'*de Allah'ın nimet vermesinin musibet vermesinden daha hayırlı olduğunu söyler. Delilini ise 34 numaralı hadisten getirmektedir. Çünkü hadiste de belirtildiği gibi bir insana imandan sonra afiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir.[570]

Nevevî (ö. 676/1277) ise *el-Ezkâr*'da zulüm eden kişiye engel olunması konusundaki 29 numaralı hadisi delil olarak getirmektedir.[571]

---

[566] el-Halebî, **es-Sîretü'l-Halebiyye**, c.1, s.170.
[567] el-Gazzâlî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, c.4 s.476.
[568] el-Gazzâlî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, c.3 s.134.
[569] el-Gazzâlî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, c.3 s.253,337.
[570] el-Gazzâlî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, c.4 s.134.
[571] en-Nevevî**, el-Ezkâr**, s.331.

SONUÇ

İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) ile başlayan hadislerin tedvîni var olan hadisleri yazıya dökme ve bir araya getirmeyi amaçlamaktaydı. Bu hadisler daha sonraki tasnif döneminde ise belli başlı bazı amaçlar gözetilerek kitaplardaki yerlerini almışlardır. Bugün hadis ilminde kullandığımız orijinal kaynakların telif edildiği dönem tasnîf dönemidir. Bu dönemde meydana gelen eserler konu ya da râvi baz alınarak oluşturulmuştur. Râvî isimlerine göre hazırlanan en önemli eserlerden bir tanesi de Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned* adlı eseridir. Biz bu çalışmamızda Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned'*inde yer alan Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) ait rivayetleri incelemeye çalıştık.

İbn Hanbel hayatının en önemli eseri olan *el-Müsned*'i hadis okutmaya başladığı hicri 200 senesinde 700.000 hadis arasından seçerek ortaya koymaya başlamıştır. Şuayb el-Arnaût'un tahkikine göre *el-Müsned*'de 904 sahâbîden 27.647 hadis rivayet edilmiştir. Hadis edebiyatında çok önemli bir yere sahip olan *el-Müsned'*in üzerine farklı açılardan yüzlerce çalışma yapılmıştır.

Biz araştırmamızda bu büyük eserin küçük bir kısmı olan Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) ait olan rivayetleri inceledik. Hz. Ebû Bekir (r.a.), Kur'ân dışındaki haberlere bakan ilk kişidir. Hadis rivayetine karşı olduğu söylense de bu doğru bir bilgi değildir. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) 142 hadis rivayet etmesi bu iddianın aleyhine bir delildir. Bu hadislerin 6 tanesi hem Buhârî hem Müslîm'de, 11 tanesi sadece Buhârî'de, 1 tanesi de Müslîm'de bulunmaktadır. Hz. Ebû Bekir (r.a.) İslam'a ilk girenlerden olmasına ve Hz. Peygamber'in sohbetinde daha çok bulunmasına rağmen az sayıda hadis rivayet etmesinin sebebi Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra kısa bir süre yaşaması, bu dönemde idare ile ilgilenmesi ve yaşadığı o süre içerisinde sonraki zamanlara nispetle hadis rivayetinin yaygın olmamasından kaynaklandığı

söylenebilir. Ebû Davûd et-Tayâlisî (ö. 204/819) el-Müsned'inde Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) ait olan 9 hadise, Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî (ö. 219/834) el-Müsned'inde 7 hadise yer verir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) ait 81 tane rivayet bulunmaktadır.

Araştırmamızı oluşturan rivayetlere baktığımızda birçok konuyu içermekle birlikte genel anlamda dua, Hz. Peygamber'in mirası, Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker, Hz. Peygamber'in vefatı ve Hz. Ebu Bekir'in kendisi ile ilgili rivayetlerden oluştuğunu görürüz. Bu rivayetleri sıhhat yönünden incelediğimizde ise 36 tanesinin sahîh, 20 tanesinin sahîh li ğayrihî, 6 tanesinin hasen, 2 tanesinin hasen li ğayrihî, 16 tanesinin zayıf, bir tanesinin ise sadece İbn Cüreyc'in (ö. 150/767) namaz kılışını bir silsile yoluyla Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) aldığını ifade eden bir eser olup hadis olmadığı sonucuna vardık. Araştırmamızda bütün bu rivayetleri teker teker inceleyerek her biri hakkında malumatlar verdik. Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen bu hadislerin bir kısmının senedinde zayıf bazı râvîler olsa bile, onları destekleyen rivayetlerle birlikte sahîh li ğayrihî veya hasen li ğayrihî derecesine yükselmişlerdir. Zayıf hükmüne vardığımız bazı hadislerde de bu durum söz konusudur.

Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet edilen 81 hadisi kaynağına göre incelediğimizde merfû' rivayetlerin sayısının 67, mevkûf rivayetlerin sayısının 14 olduğunu tespit ettik. Bu rivayetlerin senetlerindeki râvîleri incelediğimizde ise 23 tane sahâbî, 80 tane Tâbiîn ve 80 tane Etbâ'u't-Tâbiîn yoluyla bize ulaştığını gördük. Bu rivayetlerin senetlerindeki bütün râvîlerin cerh ve ta'dil durumlarını ise konuyla ilgili ana kaynaklardan yararlanarak tespit edip çalışmamızın ilgili bölümünde verdik.

Tezimizin son kısmında ise Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetlerinin hangi konularda daha yoğun olduğunun kritiğini yapmaya ve bunların sebepleri üzerinde yoğunlaşmaya çalıştık. Ayrıca bu rivayetlerin Temel İslam Bilimleri alanında delil olarak kullanılıp kullanılmadığını tespit etmeye çalıştık. Bu incelememizi yaparken kelam, fıkıh, tefsir, Kur'ân ilimleri, siyer ve tarih gibi ilimlerde bu rivayetlerin hüccet olarak kullanılabilme ihtimalinin bulunduğu birçok eseri taradık.

Araştırmamız sonucunda ise bu rivayetlerin çoğunun lafzen veya mânen delil olarak kullanıldığını gördük.

Bu çalışmamızın benzer çalışmalara vesile olmasını ve Hadis Anabilim Dalına mütevazı da olsa bir katkı sağlamış olmasını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

KUR'ÂN-I KERİM.

ABDURRAUF, Muhammed "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i", (çev.) Mücteba Uğur, **Diyanet Dergisi**, c. 14, s. 21-33.

ASKALÂNÎ, İbn Hacer, **Nüzhetü'n-Nezar fi Tevdîhi Nühbetü'l-Fiker**, Dâru İbn Kesir, Dımaşk 2015.

……...,**Tehzîbü't-Tehzîb**, Dairetu'l-Maârifi'n-Nizâmiyye, Haydarabad 1928.

……,**Takrîbü't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Dımaşk 1986.

……..., **el-Metâlibü'l-Âliyye,** Dâru'l-Âsime\ Dâru'l-Ğays, Riyâd 1998.

…… **et- Telhîsü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfii'l-Kebîr,** thk. Ebû Âsım Hasan b. Abbâs, Müeesesetü Kurtubâ, Kâhire 1995.

AYDINLI, Abdullah **Hadis Istılahları Sözlüğü,** İFAV, 9. Baskı, İstanbul 2016.

……., "Merfû'",**DİA**, c.29, Ankara 2004.

……....,"Mevkuf",**DİA**, c.29, Ankara 2004.

BABANZADE, Ahmed Naim, Kâmil Miras, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sahîh Tercemesi ve Şerhi**, DİB Yayınları, İstanbul 2019.

BÂCÛRÎ, İbrahim b. Muhammed, **Hâşiyetü'l-Bâcûrî**, Dâru Nûr Sabâh, Midyat 2015.

BAĞCI, Hacı Musa, **Hadis Tarihi ve Metodolojisi**, Ankara Okulu, Ankara 2015.

BAĞDÂDÎ, Hatîb Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, **Târîhu Bağdâd**, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

……., Hatîb, **el-Kifaye Fî İlmi'r-Rivâye**, thk. İbrahim Hamdi el-Medenî, Mektebetü'l İlmiyye, Medine tsz.

BEYHAKÎ, Ahmed b. Hüseyin b. Ali, **Kitâbü'l-Kazâ Ve'l-Kader**, thk. Muhammed b. Abdullah Âli Âmir, Mektebetü'l-Abikân, Riyâd 2000.

BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî, **el-Bahru'z-Zehhâr El-Ma'Rûf Bi Müsnedi'l-Bezzâr**, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine 1988.

BUHÂRİ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre el-Cu'fi, **Sahîhu'l-Buhârî**, Dâru'l-Erkâm, Beyrut tsz.

……..**et-Târîhu'l-Kebîr**, thk. Muhammed Abdulmuîd Han, Dâiratü'l-Meârifi'l-Osmânî, Haydarabad tsz.

CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, **Menâkibu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel,** thk. Abdullah b. Abdulmuhsîn et-Turkî, Dâru Hicr, b.y.y. 1988.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, **Hadis Edebiyatı**, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 2015.

DÂRIMÎ, Ebû Said Osman b. Said b. Hâlid b. Said ed-Dârimî es-Sicistânî, **er-Reddü Ale'l-Cehmiyye**, Dâru İbnü'l-Esîr, Kuveyt 1995.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl, **Süneni'd-Dârimî**, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dârü'l-Muğnî, Riyâd 2000.

DİHLEVÎ, Şah Veliyyullâh b. Abdurrahîm, **Huccetullâhü'l-Bâliğa**, thk. Seyyid Sâbık, Dâru'l-Ceyd, Beyrut 2005.

EBÛ ABDULLAH, Muhammed b. Hasan b. Ferkad**, Zevâidü Abdillah b. Ahmed fi'l-Müsned**, thk. Âmir Hasan Sabri Abdullah, Dâru'l-Beşâiri'l-Îslâmiyye, Beyrut 1990.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî, **Sünenü Ebû Dâvud**, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, Beyrut 2017.

EBÛ ZEHRA, Muhammed, **Ahmed İbn-i Hanbel**, Osman Keskioğlu (çev.) Hilal. Yay, Ankara 1984.

EBÛ'L-ABBÂS, Takiyüddîn Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, **Minhâcu's-Sunneti'n-Nebeviyye**, thk. Muahammed Reşad Salim, Câmiatü Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Riyâd tsz.

EFENDİOĞLU, Mehmet, "Sahâbe", **DİA**, c.35, İstanbul 2008.

EL-HUMEYDÎ, Abdullah b. Zübeyr, **Müsnedu'l Humeydî**, Daru's-Seka, Dımaşk 1996.

FAYDA, Mustafa "Ebû Bekir", **DİA**, c.10, İstanbul 1994.

GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, Dâru'l-Marife, Beyrut 1986.

GÜNAY, Hacı Mehmet, "Telkin", **DİA**, c.40 İstanbul 2011.

HÂKİM, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullâh en-Nîsâbûrî, **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, thk. Mustafa Abdülkâdir A'tâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1990.

…….. **Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs**, thk. Muazzam Hüseyin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1977.

HALEBÎ, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, **es-Sîretü'l-Halebiyye**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.

HAMİDULLAH, Muhammed, **Hemmâm ibn. Münebbih'in Sahîfesi**, Talât Koçyiğit (çev.), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1967.

HANBEL, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **el-Müsned**, Dâru Mektebetü'l-İslâmî, Dâru Sâdır, Beyrut tsz.

……, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid, Müessesetü'r-Risale, Beyrût 2015.

……., Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Daru'l-Hadis, Kahire 2012.

……., **el-Müsned**, (çev.) Süleyman Sarı ve Rıfat Oral, Ensar Yayıncılık, Konya 2003.

……,**Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe,** thk. Vasiyullah Muhammed Abbâs, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1983.

HATİPOĞLU, İbrahim, "Müsned", **DİA**, c.32, İstanbul 2006.

HIN, Muhammed Said, Bedîu's-Seyyid el-Lehhâm, **el-Îdâh Fî Ulûmi'l-Hadîs Ve'l-İstilâh**, Dâru'l-Beyrûtî, Beyrut 2018.

HİNDÎ, Müttakî el-Hindî, **Kenzu'l- Ummâl**, Dâru Risaleti'l-Alemiyye, Beyrut 2012.

İBN ASÂKİR, Ebi'l Kâsım Ali b. Hasan, **Târîhu Dımeşk**, thk. Amr b. Gurâme el-Amrevî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.

İBN EBİ HATİM, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî**, el-Cerh ve't-Ta'dîl**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1953.

İBN EBÎ YA'LÂ, Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Muhammed, thk. Muhammed Hâmid el-Fekî, **Tabakâtu'l-Hanâbile**, Dâru'l-Marife, Beyrut 1999.

İBN HALLİKÂN, Ahmed b. Muhammed, **Vefeyâtu'l-A'yân Ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân**, thk. İhsan Abbas, Dâru Sâdır, Beyrut 1994.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî, **el-Muhallâ Bi'l-Âsâr Fî Şerhi'l-Mücellâ Bi'l-İhtisâr**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1952.

İBN HIBBAN, Ebû Hâtim, **es-Sikât li İbn Hıbban**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

....., **Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr**, Dâru'l-Vefâ, Mansûre 1991.

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm el-Basrî el-Mısrî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk. Mustafa Es-Sekâ, Mektebetü Mustafa el-Bânî, Kâhire 1955.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,** thk. Sâmî b. Muhammed Sellâme, Dâru't-Tayyibe, Riyad 1999.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, **es-Sünen**, thk. Ahmed Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2013.

İBN NEDÎM, Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed, **Fihrist**, thk. İbrahim Ramazan, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1997.

İBN RECEB, **Şerhu Ileli't-Tirmizî**, thk. Nûreddîn Itır, Dımaşk 1978.

İBN TEYMİYYE, **Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye**, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, Riyad 1986.

İBNU'L-CEZERÎ, **el-Mas'adu'l-Ahmed fî Hatmi Müsnedi'l-İmâm Ahmed**, Mektebetü't-Tevbe, Riyad 1990.

İBNÜ'S-SALÂH, **Ulûmu'l-Hadis**, thk. Nureddin Itr, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrut 2017.

İBNÜ'L-CEVZİ, **Menâikıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel,** thk. Abdullah b. Abdulmuhsîn et-Türkî, Ali Muhammed Amr), Mektebetü'l-Hancî, Mısır 1979.

KANDEMİR, Mehmet Yaşar "Ahmed b. Hanbel",**DİA**, c.2, İstanbul 1989.

……. "el-Müsned",**DİA**, c.32, İstanbul 2006.

……,"Garîb'l-Hadîs",**DİA**, c.13, İstanbul 1996.

KARAGÖZ, İsmail, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB. Yayınları, Ankara 2015.

KELEŞ, Ahmet, **Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri**, Fecr Yayınları, Ankara 2017.

…….Hadis İlminde Metin Tenkidi Örnekleri, Fecr Yayınları, Ankara 2017.

……"..Savaşmakla Emrolundum. Hadisi Örneğinde Hadislerin Tasnifi Problemi", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2004, c. 4, s. 33-60.

KETTÂNÎ, Muhammed b. Ca'fer, **er-Risâletü'l-Mustatrafe**, thk. Muntasır b. Muhammed ez-Zemzemî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiye, Beyrut 2000.

KOÇYİĞİT, Talât, **Hadis Usûlü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016.

……, **Hadis Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012.

KUZUDİŞLİ, Bekir, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbîler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i -Ebu Hüreyre Örneği-", **Hadis Tetkikleri Dergisi**, c. 8, 69-95.

MEDÎNÎ, Ebu Mûsâ, **Hasâisü'l-Müsned,** Mektebetü't-Tevbe, Riyad 1990.

MENNÂ, el-Kattân, **Hadis İlmine Giriş**, (çev.) Nurullah Agitoğlu, Nida Yay. İstanbul 2015.

MERVEZÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî, **Müsned-i Ebûbekri's-Sıddîk** (Çev.) Ahmed Davudoğlu, Hicret Yayınları, İstanbul 1981.

……**,Talâiu'l-Müsned Li'l-İmâm Ahmed B. Hanbel,** Mektebetü't-Türâsi'l-İslami, Kahire 1995.

MEVSİLÎ, Ebû Ya'la, **Müsnedu Ebi Ya'la**, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Memun li't-Turas, Beyrut 1990.

MİZZÎ, Cemaleddin Ebû'l-Haccâc Yûsuf ,**Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmai'r-Rical**, thk. Beşşar Âvâd Ma'ruf, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1980.

MÜSLİM, b. el-Haccac el-Kuşeyri el-Nîsâbûrî, **Sahîh'u-Müslîm**, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, Beyrut 2018.

NESÂÎ, Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, **Sünenü'n-Nesâî**, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamîye, Beyrut 1986.

……**Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle,** thk. Fârûk Hammâde, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, Beyrut 1986.

NESEFÎ, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, **Medârikü't-Tenzîl Ve Hakaiku't-Te'vîl**, thk. Yusuf Ali Bedevî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2008.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref, **Tehzîbü'l-Esmâ Ve'l-Lüğât**, Dârü'1-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz.

……, **el-Ezkâr**, thk. Şuayb el-Arnaût, Dârü'1-Fikr, Beyrut 1994.

ÖZAFŞAR, Mehmet Emin, "Kültür Tarihimizde Rey-Eser Çatışması", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.41, s.224-273.

ÖZPINAR, Ömer, **Hadis Edebiyatının Oluşumu**, Ankara Okulu, Ankara 2005.

POLAT, Salahattin, Habil Nazlıgül, Süleyman Doğanay, **Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu**, İFAV, İstanbul 2017.

SÂBIK, Seyyid **Fıkhu's-Sunne,** Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2010.

SÂLİH, Subhî, **Ulûmu'l-Hadis ve Mustalahuhu**, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 2009.

SEHÂVÎ, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân, **el-Kanâa Fîmâ Yahsünü'l-İhâta Bihî Min Eşrâti's-Sâa**, thk. Muhammed b. Abdulvehhab, Mektebetü Edvâü's-Selef, Riyâd 2002.

SEZGİN, Fuat, **Târîhü't-Türâsi'l-Arabî**, (çev.) Mahmud Fehmi Hicazî, Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, Riyâd 1991.

SİRÂCÜDDÎN, Abdullah, **Şerhü'l-Manzûmetü'l-Beykûniyye**, Dâru'l-Felâh, Halep 2009.

SUYÛTİ, Celaleddin **Tedrîbu'r-Râvi fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, thk. İrfân el-Aşâ Hassûne, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2012.

……,**el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an**, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitâb, Kâhire 1974.

ŞENER, Mehmet "KABİR", **DİA**, c.24, İstanbul 2001.

ŞİRBÎNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî, **Muğni'l-Muhtâc İlâ Marifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc,** thk. Abdurrezzâk Şuhûd en-Necm, Dâru'l-Feyhâ, Dımeşk 2009.

TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, **Mu'cemu'l-Kebîr**, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefî, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1983.

……., **Kitâbü'd-Duâ,** thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

TAHHÂN**,** Mahmûd, **Teysîru Mustalahı'l-Hadîs**, Mektebeti'l-Meârif, Riyâd 2004.

……. **Usûlu't-Tahrîc ve'l-Esânîd**, Mektebeti'l-Meârif, Riyâd 1996.

TÂRIK, Târık b. Muhammed b. Al b. Nâcî, **et-Tezyîl Alâ Kütübi'l-Cerhi ve't-Ta'dîl**, Mektebetü'l-Müsenne'l-İslamî, Kuveyt 2004.

TAYÂLİSÎ, Ebû Davûd, **Müsned-ü Ebû Davûd et-Tayâlisî**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 2010.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsa, **Sünenü't-Tirmizî**, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, Beyrut 2017.

TÜRCAN, Zişan, Komisyon, **Hadis El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, Aralık 2016.

ULU, Arif "Tâbiîn", **DİA**, c.39 İstanbul 2010.

……., "Tebeu't- Tâbiîn", **DİA**, c.40, İstanbul 2011.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Halku"l-Kurân", **DİA**, c.15, İstanbul 1997.

YILDIRIM, Enbiya, **Hadis Problemleri**, OTTO Yayınları, Ankara 2015.

YILDIZ, Hüseyin, Hasan YILDIZ, Zekeriya YILDIZ, **Müsned,** Ocak Yayınları, İstanbul 2013.

YÜCEL, Ahmet, **Hadis Tarihi**, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 2016.

…….**Hadis Usûlü**, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 2016.

ZEHEBÎ, Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnavût. Hüseyin el-Esed Müessesetü'r-Risale, Beyrût 2014.

……,**Tezkiretu'l-Huffaz**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2012.

……**, Mîzânu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Rical**, Ali Muhammed el-Bicavî thk. Dâru'l-Marife, Beyrut 1963.

ZEYLAÎ, Abdullah b. Yusuf, **Nasbu'r-Râye Li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye**, thk. Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrut 1997.